

JALKAVÄKIRYKMENTTI 16 JATKOSODASSA VUONNA 1941

Suomen historian pro gradu -työ

Kevät 2000

Suomen historian laitos

Jyväskylän yliopisto

Jussi Aholainen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
HUMANISTINEN

Laitos
Historian laitos

Tekijä
Aholainen Jussi

Työn nimi
Jalkaväkirykmentti 16 jatkosodassa vuonna 1941

Oppiaine
Suomen historia

Työn laji
Pro gradu

Aika
Kesäkuu 2000

Sivumäärä
141 tekstisivua + lähteet ja liitteet

Tiivistelmä - Abstract

Liikekannallepanossa kesäkuussa 1941 Etelä-Pohjanmaan Itäisen suojeluskuntapiirin alueelta koottiin Jalkaväkirykmentti 16 ja sen komentajaksi määrättiin eversti Matti Laurila. JR 16 keskitettiin osana 19. Divisioonaa Kiteen alueelle, josta se aloitti hyökkäyksen kohti Laatokkaa 10.7.1941.

Tutkimuksessa selvitetään JR 16:n kolmen eri pataljoonan tapahtumahistoriallinen kulku läpi vaikeiden hyökkäystaistelujen aina elokuun 20. päivään, jolloin taistelut päättyivät Laatokan luoteispuolella venäläisjoukkojen rippeiden vetäytyessä Laatokan toiselle rannalle. Tämän jälkeen JR 16 siirrettiin Kivennavalle Karjalan kannakselle, jossa se osallistui noin kuukauden ajan asemasotaan kannaksen eteläosassa. Lokakuussa JR 16 määrättiin nuorennettavaksi joukko-osastoksi ja uudelleenjärjestelyjen jälkeen siitä muodostettiin 16. Prikaati marraskuun lopussa vuonna 1941.

JR 16:n liittyy läheisesti myös sen alkuvaiheen komentajan eversti Matti Laurilan ja 19. Divisioonan komentajan eversti Esa Hannukselan välinen vastakkainasettelu, joka syntyi jo ennen jatkosotaa. Jännite miesten välillä johti molemminpuoliseen syytelyyn sekä epäilyihin tahallisesta JR 16:n toiminnan vaikeuttamisesta. Vastakkainasettelu päättyi eversti Laurilan siirtoon sekä hänen toimintansa tutkimiseen JR 16:n komentajana elokuussa 1941.

Tutkimuksessa käytetty lähdeaineisto koostuu Sota-arkistossa säilytetyistä sotapäiväkirjoista, taistelukertomuksista sekä Laurilan siirtoon liittyneistä asiakirjoista. Näiden tukena on käytetty tutkimuskirjallisuutta lähinnä selventämään tutkimukseen liittyvien eri armeijakuntien, divisioonien ja jalkaväkirykmenttien päätöksiä ja toimintaa. Muistelmakirjallisuus on tuonut myös oman värinsä tutkimukseen.

Asiasanat

Sotahistoria, jatkosota, joukko-osasto, jalkaväkirykmentti, Laurila Matti

Säilytyspaikka

Historian laitos

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	5
1.1 Väli­rauhasta jat­kosotaan	5
1.2 Tutkimustehtävä	9
1.3 Tutkimuksessa käytetyt lähteet	12
2. JALKAVÄKIRYKMENTIN KOKOONPANO JA ASEISTUS JATKOSODAN ALUSSA	15
3. JR 16:N LIIKEKANNALLEPANO JA RYHMITTYMINEN HYÖKKÄYKSEEN	20
3.1 Joukkojen perustaminen	20
3.2 JR 16 siirtyy Kiteelle	24
4. 19. DIVISIOONAN HYÖKKÄYS ALKAA	29
4.1 Läpimurtotaistelut	29
4.2 JR 16 valtaa Kangaskylän ja Vannisenmäen	43
4.3 II ja III Pataljoona hyökkää Kumuriin	57
5. VIHOLLISEN TAKAA-AJO ALKAA	63
5.1 Venäläisjoukkojen vastahyökkäys	63
5.2 I Pataljoona valtaa Sirkkalanmäen yhdessä JR 51:n kanssa	69
5.3 Latvasyrjän taistelu	74
6. RAUTALAHDEN MOTTI MUODOSTUU	90
6.1 Saavainjoen ylitys	90
6.2 Hyökkäys saavuttaa Laatokan	97

7. JR 16 SIIRRETÄÄN KARJALAN KANNAKSELLE	109
7.1 Asemasota alkaa Kivennavalla	109
7.2 JR 16:n nuorentaminen	118
8. EVERSTI LAURILAN SIIRTO	122
8.1 Taistelu kahden miehen välillä	122
8.2 Asian tutkinta	128
9. LOPUKSI	135
LÄHTEET	143
LYHENTEET	150
LIITTEET	151

1. JOHDANTO

1.1 Väli­rauhasta jat­kosotaan

Suomen ja Neuvostoliiton välinen talvisota päättyi 13.3.1940 Moskovan rauhaan. Rauha ei kuitenkaan poistanut maiden välisiä kiistakysymyksiä, joten rauhanomainen rinnakkaiselo ei näyttänyt mahdolliselta. Jo rauhansopimuksen täytäntöönpanosta tuli kiistaa, koska sopimustekstissä ei oltu määritelty asioita tarpeeksi yksityiskohtaisesti ja maiden välillä jouduttiin jatkuviin tulkintavaikeuksiin. Esimerkiksi rajan vetämisessä oli ongelmia, koska rauhanneuvotteluissa rajalinja oli piirretty kartalle, jonka mittakaava oli niin suuri, että maastossa rajalinjan leveydeksi tuli neljä kilometriä. Tästä ongelmasta johtui myös se, että Neuvostoliitto vaati itselleen Enson teollisuusalueen, joka oli rauhassa jäänyt Suomen puolelle. Samalla se vaati Suomelta myös luovutettujen alueiden teollisuuslaitosten palauttamista itselleen. Neuvostoliitto esiintyi täydellisesti voittajavaltiona ja syytti Suomen hallitusta heti provokaatiosta, jos asioita ei hoidettu sen määräysten mukaisesti. Suomessa vaatimukset kasvattivat epäluuloa itäistä naapuria kohtaan ja maiden suhteet säilyivät jännittyneinä.¹

Heti rauhanteon jälkeen Suomessa ja Ruotsissa heräteltiin henkiin jo ennen talvisotaa käytyjä neuvotteluja Suomen, Ruotsin ja Norjan välisestä puolustusliitosta. Hanke kuitenkin kariutui heti alkuun, kun Neuvostoliitto ilmoitti Suomelle puolustusliiton olevan rauhansopimuksen vastainen. Ruotsikaan ei ollut kovin kiinnostunut liitosta, koska se pelkäsi Suomen käyttävän liittoa revanssitarkoituksiin Neuvostoliittoa vastaan. Asian hautaamisen jälkeen Suomi katsoi ainoaksi mahdollisuudekseen vetäytyä tiukkaan, jopa eristäytyneeseen puolueettomuuteen, jossa Moskovan rauhan ehdot olisi täytettävä tarkasti ettei Neuvostoliitto pääsisi huomauttamaan mistään.²

Suurvaltopoliittinen muutos kuitenkin muutti Suomen asemaa heti keväällä ja kesällä 1940. Tällöin Saksa valloitti Norjan ja Tanskan sekä kukisti Ranskan, Belgian ja Alankomaat. Tämä Euroopan voimatasapainon muutos sai myös Neuvostoliiton liikkeelle ja se valtasi nopeasti Baltian maat ja Romaniaan kuuluvan Bessarabian. Suomessa oli

¹Wessman 1965, s. 31-33

²Jokipii 1987, s. 105-106

totuttu siihen, että kun Baltian maiden ja Neuvostoliiton suhteissa tapahtui muutos niin se heijastuisi myös heti Neuvostoliiton ja Suomen välisiin suhteisiin.³

Tilanne kiristyi maiden välillä, kun Neuvostoliitto ampui alas suomalaisen matkustajalentokone Kalevan Suomenlahdella kesäkuussa 1940 ja vei sen mukana olleen kuriiripostin. Neuvostoliitto jatkoi painostustaan myös poliittisin keinoin ja syksyllä Suomen oli suostuttava Ahvenanmaan demilitarisointiin ja maitse tapahtuvan kauttakulkuliikenteen aloittamiseen Hankoon.⁴

Jännitystä maiden välillä lisäsivät myös Suomen sisäpoliittiset tapahtumat. Keväällä 1940 Suomeen oli perustettu Neuvostoliiton tukema Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyuden seura. Heti perustamisestaan lähtien se alkoi esittää Suomessa huhuja Suomen sovjetisoinnista. Seura järjesti Suomen suurimmissa kaupungeissa myös mielenosoituksia ja mellakoita. Levottomuuksien lisääntyminen pakotti Suomen toimiin seuraa vastaan. Sen johtajia pidätettiin ja seuraan kuulumista rajoitettiin. Neuvostoliitto katsoi toimenpiteiden olevan suunnattu suoraan sitä vastaan ja antoi Suomelle varoituksia asiasta.⁵

Suurin ja pisin kriisi maiden välille syntyi kuitenkin Petsamon nikkeli-kaivoksesta. Nikkeli oli muuttunut suursodan jatkuessa yhä tärkeämmäksi ja kesäkuussa 1940 Neuvostoliitto vaati itselleen kaivoksen toimilupaa. Vaihtoehdoksi tälle Neuvostoliitto esitti myös suomalais-venäläisen sekakomitean perustamista kaivoksen johtoon. Suomi ei kuitenkaan halunnut suostua tähän. Kriisi huipentui tammi-helmikuussa, jolloin Neuvostoliiton lähettiläs kutsuttiin takaisin Moskovaan ja samalla myös neuvostojoukot liikehtivät Suomen vastaisella rajalla. Suomen presidentti ja hallitus vastustivat lisämyönnytyksiä. Myös Saksa toivoi Suomen vastustavan vaatimuksia ja viestitti olevansa Suomen puolella asiassa. Neuvottelut lukkiutuivat ja keväällä koko Petsamon kriisi menetti merkitystään yleispoliittisen tilanteen muutoksen vuoksi.⁶

³Manninen 1988, s. 24

⁴Manninen 1994, s. 96-105, Manninen 1988, s. 24

⁵Jokipii 1987, s. 107, Wessman 1965 s. 47-48

⁶Manninen 1988, s. 30-31

Suomeen tuli jatkuvasti huhuja Neuvostoliiton jatkuvista joukkojen keskittämisistä Suomen vastaiselle rajalle, joten elokuussa 1940 Suomessa elettiin lähes paniikinomaisissa tunnelmissa. Tällöin Suomi alkoikin pyrkiä pois puolueettomuudesta hakemalla tukea Saksalta, koska Saksa oli ainoa valtio, joka pystyi tukemaan Suomea Neuvostoliiton kasvavaa painostusta vastaan. Saksa oli myös muuttunut Suomelle yhä tärkeämmäksi kauppakumppaniksi, koska se hallitsi lähes koko Itämeren ja Englanti oli rajoittanut Suomen Jäämeren kautta tapahtuvaa kaupankäyntiä.⁷

Myös Saksan kiinnostus Suomea kohtaan oli kasvanut. Syynä tähän oli se, että Saksassa alettiin suunnitella hyökkäystä Neuvostoliittoon. Ensimmäiset suunnitelmat oli tehty Saksassa jo loppukesällä 1940. Suunnittelua jatkettiin ja lopullisesti operaatio Barbarossa hyväksyttiin joulukuussa 1940, jolloin Hitler allekirjoitti yleisohje numero 21:n. Suunnitelmassa erityisesti Suomen Lapilla oli tärkeä rooli tukialueena Saksan hyökkäykselle Muurmanneradalle ja Muurmanskiin, jolloin Saksa saisi katkaistua Neuvostoliiton länsiyhteydet. Suomen tehtäväksi oli määritelty osallistua edellä mainittuun hyökkäykseen Lapissa, sitoa mahdollisimman vahvoja venäläisvoimia hyökkäämällä Laatokan molemmin puolin sekä valloittaa Hangon tukikohta.⁸ Saksalle oli tärkeää myös Petsamon nikkelin sekä muiden Suomesta saatavien malmien saatavuuden turvaaminen.⁹

Ensimmäisiä merkkejä Saksan lämpimämmästä suhtautumisesta Suomeen oli kesäkuussa 1940 solmittu kauppasopimus, joka käänsi lähes koko Suomen ulkomaankaupan Saksaan. Ensimmäinen konkreettinen muutos Saksan politiikassa oli kuitenkin Saksan lupaus myydä Suomelle sen paljon kaipaamia aseita, kuten tykkeitä ja panssarintorjunta-aseita. Vastapalvelukseksi Saksa halusi aloittaa kauttakulkuliikenteen Pohjanlahden satamista Pohjois-Norjaan. Saksalaisia sotilaita alkoikin virrata Suomeen syyskuussa 1940.¹⁰

Saksa ei kuitenkaan vielä diplomaattisella tasolla asettunut Suomen kannalle, vaan kysymys oli sotilaallisen yhteistyön kehittymisestä. Tästä johtuen Suomessa ei oltu

⁷Manninen 1988, s. 25, Jokipii 1987, s. 111-112

⁸Jokipii 1987, s. 131-141, Mikola - Juutilainen 1988, s.168

⁹Esimerkiksi Saksaan tuotavasta kuparista 13% tuli Suomesta. Jokipii 1987, s. 60

¹⁰Jokipii 1987, s. 87,114, Manninen 1988, s. 26

varmoja Saksan lopullisesta suuntautumisesta, joten Suomi haki uudelleen Ruotsilta tukea Neuvostoliiton mahdollisen hyökkäyksen varalta. Ruotsissa ajatus mahdollisesta valtioliitosta otettiin nyt myönteisemmin vastaan. Ajatus kaatui nytkin suurvaltojen vastustukseen joulukuussa 1940. Neuvostoliitto ilmoitti unionin syntymisen johtavan rauhansopimuksen raukeamiseen. Saksakin vastusti ajatusta, sillä molemmat suurvallat katsoivat, että oli helpompi toimia kahden pienen maan kanssa kuin yhden keskikokoisen kanssa.¹¹

Yhteistyön kariuduttua Ruotsin kanssa Suomi alkoi yhä selvemmin asettua Saksan kannalle, koska Neuvostoliiton uhka koettiin niin suurena. Yhteistyötä maiden välillä tehtiin erityisesti sotilaallisella taholla. Tästä on esimerkkinä Lapissa tapahtuneet yhteiset tienrakennusprojektit ja yhteinen tiedustelu itärajan yli. Suomesta värvättiin kevään aikana Saksaan SS-pataljoona pantiksi diplomaattisesta avusta. Touko-kesäkuussa vuonna 1941 Suomen ja Saksan sotilashenkilöiden välillä käytiin jo koordinaationeuvotteluja. Näissä neuvotteluissa sovittiin muun muassa Suomen puolustusvoimien liikekannallepanosta ja keskityksistä Neuvostoliiton vastaiselle rajalle. Yhtenä suurena kysymyksenä oli saksalaisten ja suomalaisten yhteistoiminta Lapissa. Koordinaationeuvottelujen perusteella voi sanoa Suomen lopullisesti valinneen osallistumisen hyökkäykseen Saksan rinnalla Neuvostoliittoa vastaan. Ongelmana oli kuitenkin se, ettei Saksan hyökkäyksen alkamispäivää tiedetty. Oli vain tieto, että sota olisi odotettavissa alkukesästä.¹²

Suomessa aloitettiin sotilaalliset valmistelut tulevaa sotaa varten. Ensimmäiseksi lisättiin suojajoukkojen määrää 10.6.1941 annetulla YH-määräyksellä, jolloin rajaseudulla asuvat reserviläiset kutsuttiin palvelukseen täydentämään rajalla olleita varusmiesprikaateja. Valmiustoimenpiteitä jatkettiin 15.6., jolloin Ahvenanmaalle, Hangon ympäristöön ja Pohjois-Suomeen keskitettävät noin 30 000 reserviläistä kutsuttiin palvelukseen. Lopulliseksi liikekannallepanopäiväksi oli määrätty 16.6., mutta suomalaiset lykkäsivät tätä päivää, koska ei oltu varmoja Saksan hyökkäyksen alkamispäivästä. Saksan ratkaisut olivat erittäin tärkeitä Suomelle, koska ei haluttu joutua tilanteeseen, jossa armeija olisi hyökkäysvalmiina rajan läheisyydessä ilman Saksan tukea. Varsinainen liikekannallepanokäskeytettiin kuitenkin jo 17.6., koska katsottiin, että liikekannallepa-

¹¹Jokipii 1987, s. 125-127

¹²Jokipii 1987, s. 206-207, 213-223, 294-330, Manninen 1977, s.164

non lykkääminen olisi vaarallista sodan uhan jatkuvasti kasvaessa.¹³

Saksa aloitti operaatio Barbarossan 22.6.1941. Tämä ei kuitenkaan heti aiheuttanut sotatilaa Suomen ja Neuvostoliiton välille, vaikka Suomessa olikin saksalaisia joukkoja. Suomi julistautui heti Saksan hyökkäyksen alettua puolueettomaksi. Tästä huolimatta Saksa käytti Suomenlahden saaristoa tukikohtanaan miinoitusmatkoille Suomenlahdelle. Merkittävää on kuitenkin se, että tällöin myös suomalaiset sukellusvenet tekivät miinoitusmatkoja Viron edustalle. Puolueettomuus päättyi 25.6., jolloin Neuvostoliiton ilmavoimat tekivät suuren ilmahyökkäyksen Etelä-Suomen kaupunkeihin. Tällöin Suomen eduskunta katsoi Neuvostoliiton hyökänneen Suomeen ja totesi Suomen olevan sodassa Neuvostoliiton kanssa.¹⁴

Käytännössä Suomen puolueettomuus olikin vain tapa voittaa aikaa, koska Suomi oli valmistautumassa sotaan Saksan rinnalla, kuten laivastoyhteistyö puolueettomuuden aikana osoittaa. Puolueettomuuden aikana Suomi sai liikekannallepanonsa suoritetuksi loppuun. Puolueettomaksi julistautumisella haluttiin myös viestittää sitä, että Suomi ei ollut Saksan liittolainen, vaan puolustautui hyökkääjää vastaan. Suomi saikin diplomaattisen voiton, kun Neuvostoliiton johto menetti lopulta hermonsa ja iski ensin. Suomen oli helppo nimetä sota jatkosodaksi, koska uudessa käytävässä sodassa jatkettiin vain talvisodassa aloitettua puolustautumista.¹⁵

1.2 Tutkimustehtävä

Jatkosodan joukko-osastojen historioita on Suomessa kirjoitettu paljon. Niiden tekeminen aloitettiin heti sotien jälkeen ja tutkimustyö jatkuu edelleen. Syynä useimpiin historioihin on ollut halu saada oman joukko-osaston sotatapahtumat tallennettua jälkipolville. Aluksi historioiden kirjoittamisen käynnistäjinä toimivat yleensä joukko-osastoissa palvelleet upseerit, mutta ajan kuluessa myös joukko-osastoissa palvelleet miehistö on ollut kiinnostuneempi omasta sodan ajan historiastaan. Nykyään veteraanien vähetessä myös jälkipol-

¹³Reini - Juutilainen 1988, s. 106-107, Manninen 1977, s. 230-231, 235-237, Mikola - Juutilainen 1988, s. 179

¹⁴Manninen 1988, s. 39, Jokipii 1987, s. 569-573, 610-611

¹⁵Jokipii 1987, s. 611

vet ovat ryhtyneet tähän tutkimustyöhön.

Keski-Euroopassa on ollut tavallista, että sotaan osallistuneiden joukkojen historiat kirjoitetaan yhtymistä eli divisioonista tai vastaavista. Suomessa on taas muodostunut melkein säännöksi historioiden kirjoittaminen joukko-osastoista. Tällöin tavallinen mukana ollut sotilas tai asiasta kiinnostunut siviili pystyy paremmin hahmottamaan kokonaisuuden, jota tutkimuksella pyritään selvittämään.¹⁶ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan joukko-osaston sotatapahtumia niin, että jokainen pystyy oman perusyksikkönsä tai seuraamaan eri yksikköjen etenemistä läpi sodan.

Sodassa ollutta joukko-osastoa on vaikea tutkia. Esimerkiksi jalkaväkirykmentissä oli 3600 miestä ja jokaisella miehellä oli oma tärkeä roolinsa ja jokaisen miehen teot pystyivät vaikuttamaan koko rykmenttiin. Jokainen mies on myös kokenut sodan yksilöllisellä tasolla, joten kaikkien rykmentissä olleiden miesten sotataipaleesta voisi tehdä oman tutkimuksensa. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, joten tuloksena on aina jonkunlainen yleistys tapahtumista ja mielialoista sodan eri vaiheissa. Tämän vuoksi tutkimus ei voi olla täysin mikrohistoriallinen.

Yksittäinen joukko-osasto ei pysty yksinään voittamaan tai ratkaisemaan koko sotaa tai edes yksittäistä taistelua. Mukana taistelussa on aina muitakin elementtejä. Esimerkiksi jalkaväkirykmenttiä tukee yleensä aina tykistö tai kenttätykistörykmentti tukee jalkaväkiyksiköiden taistelua. Tällöin kumpikaan ei pysty yksinään ratkaisuun. Tutkittava joukko on osa kokonaisuutta ja vain tämä kokonaisuus pääsee lopputulokseen.

Nykyään lähes jokaisesta koko sodan ajan toimineesta jalkaväkirykmentistä on ainakin jonkin tasoinen historia. Sen sijaan sodan aikana hajotetuista rykmenteistä vain harvalla on oma kirjoitettu historiansa. Myös maakunnallisesti on havaittavissa selviä eroja historioiden määrissä. Suomenkielisen Pohjanmaan useimmilta joukko-osastoilta puuttuu oma historiansa.¹⁷

Tässä tutkimuksessa pyritäänkin osaltaan täyttämään edellä mainittua aukkoa tarkastelemalla Etelä-Pohjanmaan Itäisen suojeluskuntapiirin alueelta kootun Jalkaväkirykmentti 16:n taivalta jatkosodan aikana kesän 1941 liikekannallepanosta lähtien marraskuun 1941 lopulle. Tutkimus kattaa jatkosodan hyökkäysvaiheen sekä siirtymisen

¹⁶Juutilainen 1995, s. 221

¹⁷Juutilainen 1995, s. 222-224, 227

asemasotavaiheeseen. Aikarajaus on syntynyt siitä, että osana kenttäarmeijan uudelleenjärjestelyä Jalkaväkirykmentti 16 hajotettiin marraskuun lopulla ja tilalle perustettiin 16. Prikaati. Tämän vuoksi tutkimuksen otsikkona voidaan perustellusti käyttää Jalkaväkirykmentti 16 jatkosodassa.

Tutkimusongelmiksi on nostettu seuraavat asiat:

1. JR 16:n kolmen eri pataljoonaan taistelujen tapahtumahistoriallinen selvittäminen. Miten ja missä eri taistelevat pataljoonat toimivat ja kuinka ne onnistuivat niille annettujen tehtävien toteuttamisessa? Millaisia vihollisjoukkoja JR 16:lla oli vastassa ja miten ne toimivat eri tilanteissa?
2. Miten joukkojen nuorentaminen vaikutti JR 16:een syksyllä 1941?
3. Mitkä tekijät vaikuttivat JR 16:n komentaja eversti Matti Laurilan siirtoon elokuun alussa 1941? Vaikuttivatko nämä tekijät JR 16:n toimintaan?

Tutkimuksen pääongelmana on pataljoonien tasolla taisteluiden toiminnan seuraaminen hyökkäysvaiheessa ja asemasotavaiheen alussa. Lähteiden puute estää pääsemästä komppaniatasolle. Omina yksiköinä muodostettujen tykki- ja kranaatinheitinkomppanioiden taistelutoimintaa ei ole voitu seurata, sillä ne toimivat yleensä aina alistettuina muille yksiköille, eikä niillä ole ollut omaa taistelutoimintaa.

Syksyllä 1941 Suomen puolustusvoimissa aloitettiin mittavat uudelleenjärjestelyt, joiden tarkoituksena oli vapauttaa miehiä puolustusvoimista kotirintaman tarpeisiin. Tämä tarkoitti sitä, että osassa divisioonista suoritettiin henkilöjärjestelyjä vanhempien reserviläisten kotiuttamiseksi. Samalla osa jalkaväkirykmenteistä nuorennettiin eli niihin siirrettiin palvelukseen jääviä reserviläisiä ja varusmiehiä. 19. Divisioona ja Jalkaväkirykmentti 16 kuuluivat myös uudelleenjärjesteltäviin joukkoihin.

Jalkaväkirykmentti 16:n rykmentinkomentaja pyysi siirtoa kesken hyökkäysvaiheen. Aiheesta on kirjoitettu jonkin verran¹⁸, mutta kirjoitukset ovat vahvasti kantaottavia. Asia on erittäin kiistanalainen ja tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään syitä, jotka johtivat komentajan vaihdokseen kesken hyökkäysvaiheen. Tutkimukseen täytyy

¹⁸Esimerkiksi Ilmari Turjan Kumuri: Kahden Everstin taistelu 1989 ja Ahto - Pirilä teoksessa Eteläpohjalaisia taisteluissa osa 2 1919-1945 1989

myös liittää ylemmän tason eli divisioonan ja armeijakunnan tason päätöksiä ja tapahtumia, koska ilman tätä sitomista rykmentin toiminta näyttäisi järjettömältä ryntäilyltä paikasta toiseen.

Tutkimuksen rakenne on osaksi kronologinen, osaksi systemaattinen. Liikekannallepano ja hyökkäysvaiheen taisteluiden kuvaus etenee pääsääntöisesti kronologisessa järjestyksessä. Tiukka kronologisuus rikkoutuu kuitenkin välillä, koska koko rykmentti ei taistele aina yhdessä. Joukkojen nuorentaminen ja erityisesti tutkimukseen kuuluva asemasotavaihe sekä komentajan vaihdos on esitetty systemaattisesti. Tämän avulla tärkeimmät tapahtumat ja teemat on voitu nostaa esiin ilman luettelomaista toistoa.

1.3 Tutkimuksessa käytetyt lähteet

Tutkimus perustuu pääosiltaan Sota-arkistossa oleviin joukkojen sotapäiväkirjoihin. Jokaisella pataljoonalla ja sitä suuremmalla joukko-osastolla sekä esikunnalla oli Päämajan ohjeiden mukaan velvollisuus pitää sotapäiväkirjaa säännöllisesti. Tämän lisäksi sotapäiväkirjoja on pidetty osassa komppanioista. Sotapäiväkirjaa pidettiin komentopai- kalla ja tarkoituksena oli kirjoittaa siihen tietoja aikajärjestyksessä päivän tapahtumista. Tällaisia tapahtumia ovat muun muassa käskyt, taistelut, tappiot ja muut sotatoimille tärkeistä asiat.

Parhaimmillaan sotapäiväkirja onkin tarkka kuvaus yksikön tai joukko-osaston toiminnasta. Tällaiset sotapäiväkirjat ovat kuitenkin poikkeuksia, sillä niissä on yleensä puutteita. Hyökkäysvaiheen aikana oli tavallista, että tiedot kirjoitettiin ylös vasta jälkikäteen suurimman kiireen ollessa ohi. Tällöin osa tapahtumista, niiden kulku ja aikajärjestys olivat unohtuneet kokonaan tai sitten ne kirjoitettiin niin kuin ne muistettiin. Usein kirjoittaja itse ei ollut mukana tapahtumissa, joten tiedot perustuvat toisen käden tietoihin. Tällöin joku pieni kahakka saattoi muuttua suureksi taisteluksi.

Sotapäiväkirjan pitoon vaikutti myös se, kuinka tarkasti komentaja tai päällikkö vaati sotapäiväkirjaa kirjoitettavan. Toiset johtajat vaativat kaiken oman yksikön epäon- nistumisia tai heikkouksia käsittelevän aineiston jättämistä pois. Johtajien lisäksi myös varsinaiset sotapäiväkirjan tekijät saattoivat harjoittaa itsesensuuria. Myös oman joukon tekoja ja sankaruutta korostettiin helposti muiden joukkojen kustannuksella.

Lähdekriittisistä ongelmista huolimatta sotapäiväkirjat ovat kuitenkin yleensä

sotahistoriallisen tutkimuksen runko ja perusta. Ne muodostavat oikeastaan ainoan lähdemateriaalin, joka on syntynyt sekä ajallisesti että paikallisesti lähellä tapahtumia. Tietyn joukon toiminnan seuraaminen olisi mahdotonta ilman tätä aineistoa.

Tässä työssä tärkeitä sotapäiväkirjoja ovat 19. Divisioonan esikunnan, Jalkaväkirykmentti 16:n ja sen pataljoonien sotapäiväkirjat. Tärkein näistä on rykmentin päiväkirja. Tapahtumien lisäksi siinä toistetaan keskeisimpiä käskyjä ja kerrotaan myös yhteydenpidosta divisioonaan. Puutteena on kuitenkin se, että mielipiteitä eri asioista ei kerrota, esimerkiksi rykmentin komentajan vaihdos kuitataan vain toteamuksella, että uusi komentaja saapui paikalle.

Myös pataljoonien päiväkirjat ovat suhteellisen hyviä erityisesti hyökkäysvaiheen osalta, mutta niiden pitämiseen on ilmeisesti kyllästytty jo asemasodan alkuvaiheessa, koska tällöin päivän tapahtumat kuitataan usein vain maininnalla ”ei mitään merkittävää”. Erityisesti I Pataljoonan sotapäiväkirja on hyvin tehty ja erittäin käyttökelpoinen. II Pataljoonan sotapäiväkirjan puutteena on se, että päiväkirja alkaa vasta keskityskuljetusten alkaessa ja tällöin liikekannallepanosta ei ole mitään tietoja. Erona muihin III Pataljoonan sotapäiväkirjassa kerrotaan myös miesten taisteluhengestä ja suhtautumisesta divisioonan johtoon ja uuteen rykmentin komentajaan.

Jalkaväkirykmentti 16:n komppanioiden sotapäiväkirjoja jatkosodan alusta on olemassa vain muutamasta komppaniasta. Niitä käytetäänkin enemmän vain muiden rinnalla vertailevana lähdeaineistona. Poikkeuksena tästä on kuitenkin liikekannallepano, josta olemassa olevat komppanioiden sotapäiväkirjat antavat tietoja, joita muista lähteistä ei ole saatavilla.

19. Divisioonan esikunnan sotapäiväkirja antaa mahdollisuuden tarkastella Jalkaväkirykmentti 16:n toimintaa eri näkökulmasta. Samalla se myös sitoo koko rykmentin taistelun suurempaan kokonaisuuteen. Esikunnan sotapäiväkirja on myös erinomaisesti tehty.

Usean eri tason sekä usean saman tason sotapäiväkirjojen käyttäminen on myös mahdollistanut vertailun. Yhteistyössä toimineiden joukkojen sotapäiväkirjoja vertaamalla on saatu varmistettua ongelmakohtia sekä poistettua tietyt ylilyönnit, joita sotapäiväkirjat sisältävät. Samalla myös lähdekriittisyyden aiheuttamat ongelmat on pystytty osaksi selvittämään.

Tärkeä asiakirja on myös 19. Divisioonan taistelukertomus. Erona sotapäiväkir-

jaan on kuitenkin se, että se on kirjoitettu kokonaan vasta hyökkäysvaiheen jälkeen. Tämä on myös mahdollistanut tietyn jälkiviisauden ja johtopäätösten teon. Taistelukertomus perustuu kuitenkin pitkälle 19. Divisioonan antamiin käskyihin, joten se täydentää osaltaan sotapäiväkirjojen antamaa kuvaa taistelujen kulusta. Se on myös tehty verrattain asenteellisesti Jalkaväkirykmentti 16:n komentajan ja koko rykmentin vastaisesti, mutta asiatiedot ovat kunnossa. Oman mielenkiintoisen lisän taistelukertomukseen tuovat myös neuvostoliittolaisilta kaapatut radiosanomat, joiden avulla pystyy hahmottamaan vihollisen tilannetta ja toimia 19. Divisioonan hyökkäyksen pysäyttämiseksi. Vihollisjoukoista kertoo myös taistelukertomukseen liitetty selostus 19. Divisioonaa vastassa olleista vihollisjoukoista.

Muut arkistolähteet koostuvat lähinnä erilaisista eri tahojen antamista käskyistä ja vahvuus- ja tappioilmoituksista ja niitä on käytetty lähinnä täydentämään päälähteitä. Jalkaväkirykmentti 16:n arkisto on järjestelemättä sota-arkistossa ja se on vaikeuttanut tutkimustyötä. Erityisen antoisa on kuitenkin ollut ”Laurilan mappi”, johon on kerätty raportteja ja käskyjä koskien Laurilan siirtoanomusta ja siihen johtaneita tekijöitä.

Varsinaista tutkimuskirjallisuutta tai aiempaa tutkimusta Jalkaväkirykmentti 16:sta on tehty aika vähän. Sen sijaan eversti Laurilan eroamisesta on kirjoitettu muutamia eri tasoisia teoksia, jotka ovat kaikki varsin subjektiivisesti tehty.

Poikkeuksen tästä tekee kuitenkin *Matti Latikan* tekemä sotakorkeakoulun diplomityö *19.D:n johtamistoiminnan tarkastelu 30.6.-13.8.1941 sotatoimissa*. Siinä hän käsittelee koko divisioonan taisteluja jatkosodan hyökkäysvaiheessa ja on myös tutkinut eversti Hannukselan ja eversti Laurilan välisiä suhteita. Tutkimus on verrattain käyttökelpoinen, vaikka sen näkökulma keskittyykin paljon koko 19. Divisioonan taisteluihin. Myös *Sampo Ahto* ja *Veikko Pirilä* ovat teoksessaan *Eteläpohjalaisia taisteluissa osa 2* käsitelleet 19. Divisioonan sotataivalta. Näkökulma tässä teoksessa on maakunnallinen eli jatkosotaa kuvataan eri eteläpohjalaisjoukkojen näkökulmasta. Teos on paikoin varsin asenteellinen ja siihen on suhtauduttava tietyllä varauksella erityisesti Matti Laurilaa koskevista asioista.

Muistelmateoksista esiin nousee I Pataljoonan komentajan *Yrjö Vasaman* kirjoittama kirja *Lapualta Laatokalle. I/JR 16 jatkosodan alkuvaiheissa v. 1941*. Siinä hän käsittelee I Pataljoonan taisteluja hyökkäysvaiheen aikana. Kirjan perusrunko on saatu pataljoonan sotapäiväkirjasta, joten se ei perustu pelkästään muistitietoihin. Tapahtumien

yleiskulun sijaan tämän kirjan parasta antia ovat kuitenkin Vasaman omat ajatukset sekä myös pataljoonan mukana olleiden miesten tuntemukset ja ajatukset sodan keskeltä. Se myös selvittää osaltaan sotapäiväkirjan ongelmakohtia, koska Vasama on perustellut toimintaansa eri tilanteissa. *Martti Ulkuniemi* tuo omissa muistelmissaan, *Tykistö Taistelussa*, oman näkemyksen JR 16:n toimintaan erityisesti juuri ennen hyökkäysvaiheen päättymistä. Hän palveli tykistössä, joka toimi 19. Divisioonan mukana ja näin hänen näkökulmansa taisteluihin on erilainen kuin jalkaväessä olleen sotilaan.

Muistelmakirjallisuuteen voidaan lukea myös useat veteraanikirjat ja -matrikkelit, joita tutkimuksessa on käytetty. Näistä on saatu tietoa paikalliselta tasolta esimerkiksi liikekannallepanosta ja tietyn komppanian toiminnasta. Samoin myös on viitattu Alavudella koottuun veteraanien muistelmia-arkistoon, joka mahdollistaa yksittäisen miehen tuntemusten havainnoinnin.

Yleisesti jatkosodasta on kirjoitettu erittäin paljon. Tämän tutkimuksen kannalta tärkeä yleisteos on ollut *Jatkosodan historia* -kirjasarja, jonka avulla on voitu nähdä suurempia kokonaisuuksia sekä selvittää perustavaa laatua olevia kysymyksiä esimerkiksi joukkojen johtamissuhteista. Myös vanhempaa *Suomen sota* -sarjaa on käytetty, koska se on osaltaan laajempi verrattuna uuteen Jatkosodan historiaan.

2. JALKAVÄKIRYKMENTIN KOKOONPANO JA ASEISTUS JATKOSODAN ALUSSA

Jalkaväkirykmentti (JR) oli puolustusvoimien suurin jalkaväen joukko-osasto¹⁹ ja se oli myös yksi tärkeimmistä peruskokoonpanoista jatkosodassa. Rykmentin oli tarkoitus pystyä toimimaan itsenäisesti taistelutoimissa. Sen tehtävät edellyttivät kuitenkin lähes aina tykistöavustusta, koska suomalaiseen jalkaväkirykmenttiin ei kuulunut tykistöä, kuten esimerkiksi vastaavaan venäläiseen joukko-osastoon.²⁰

Jalkaväkirykmenttiin kuuluneet joukot voidaan jakaa komentajaan ja hänen

¹⁹Divisioona oli jo yhtymä. Katso myös liite 1.

²⁰Jalkaväen ohjesääntö II,₂ 1941, s. 360, Tietoja Puna-armeijan organisaation kehityksestä vv. 1940-42, 1942 s. 20, 56-57

apunaan toimineeseen esikuntaan, varsinaisiin taistelujoukkoihin sekä huoltojoukkoihin. Esikunta oli varsin pieni ja se käsitti lähinnä vain komento- ja huoltotoimiston. Pienuudesta johtuen rykmentin esikunta ei pystynyt laajaan suunnittelutoimintaan, vaan lähinnä se palvelikin vain välitöntä johtamista. Esikunnan johdossa oli rykmentin adjutantti, joka oli samalla myös komentajan lähin apulainen. Suoraan esikunnan alaisuudessa toimivat myös pioneeri-, viesti- sekä jääkärijoukkue.²¹

Taistelujoukot koostuivat kolmesta jalkaväkipataljoonasta, kranaatinheitin-komppaniasta sekä tykkikomppaniasta. Näistä kaksi viimeistä toimivat suoraan komentajan alaisuudessa. Pataljoonat sen sijaan olivat omia yksiköitään, joilla oli myös omat esikuntayksikkönsä. Jokaisen pataljoonan taisteluvoima koostui kolmesta kiväärikomppaniasta sekä yhdestä konekiväärikomppaniasta.²²

Konekiväärikomppaniat olivat kuitenkin lähinnä vain hallinnollisia yksiköitä, koska niille annettiin erittäin harvoin itsenäisiä taistelutehtäviä. Tavallisesti konekiväärikomppaniat harjoitettiin joukkueiksi ja alistettiin kiväärikomppanioille. Samoin myös konekiväärikomppanioihin sijoitetut panssarintorjuntajoukkueet kuuluivat vain hallinnollisesti komppaniaan ja tosiasiassa ne toimivat täysin pataljoonan komentajien johdolla omissa tehtävissään.²³

Jokaisessa kiväärikomppaniassa oli neljä joukkuetta ja erityisesti juuri kiväärijoukkueiden kokoonpanoa oli muutettu talvisodan kokemusten perusteella. Joukkueessa säilyi edelleen neljä ryhmää, mutta konetuliaseiden määrää oli lisätty tuntuvasti. Kun talvisodan aikaisessa jalkaväkijoukkueessa oli ollut kaksi kivääri- ja kaksi pikakivääriryhmää, niin uudessa kesän 1941 rykmentissä ryhmät olivat sulautettu siten, että jokaisessa ryhmässä oli yksi pikakivääri. Tämän lisäksi jokaiseen ryhmään tuli aluksi yksi konepistooli, mutta jatkosodan kuluessa konepistoolien määrää lisättiin aluksi kahteen ja myöhemmin kolmeen kappaleeseen jokaisessa ryhmässä.²⁴

²¹Reini - Juutilainen 1988, s. 85-86, Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II₂:een 1941, s. 147-148

²²Reini - Juutilainen 1988, s. 86

²³Koppinen 1949, s. 31-34

²⁴Reini - Juutilainen 1988, s. 86, Koppinen. 1949, s. 14-17

Talvisodan jälkeen suurin muutos oli kuitenkin panssarintorjuntavoiman lisääminen rykmentin eri osastoihin. Talvisodan aikaisessa rykmentissä ei ollut yhtään panssarintorjuntaosastoa ja sen puute oli ollut huutava. Välirauhan aikana jokaiseen rykmenttiin lisättiinkin panssarintorjuntaa varten tykkikomppania, jossa oli yhteensä kuusi 37 tai 45 mm:n panssarintorjuntatykkiä. Tämän lisäksi konekiväärikomppanioihin lisättiin panssarintorjuntajoukkue, jolla oli pääaseenaan neljä 20 mm:n pst-kivääriä. Myös kiväärikomppanioihin liitettiin lähitorjuntaryhmät, joiden aseena oli aluksi neljä 8 mm:n pst-kivääriä ja myöhemmin kaksi 20 mm:n pst-kivääriä. Jatkosodan alussa tämä aseistus olikin varsin riittävää, koska Suomen rintamalla olleet venäläispanssarivaunut olivat pääasiassa vanhentuneita talvisodan aikaisia malleja.²⁵

Koska tykistöä ei ollut, niin rykmentin varsinaisena tukiasena olivat kranaatinheittimet. Myös niiden määrää lisättiin talvisodan jälkeen ja välirauhan aikana jokaiseen pataljoonaan lisättiin oma kranaatinheitinjoukkue, jossa oli kolme kevyttä 81 mm:n kranaatinheitintä. Vastaavasti rykmentin kranaatinheitinkomppanian toinen joukkue sai raskaat 120 mm:n heittimet. Myöhemmin sodan aikana myös toinen joukkue vaihtoi kevyet 81 mm:n heittimensä erinomaisiksi havaittuihin 120 mm:n heittämiin.²⁶

Näiden muutosten lisäksi rykmentin ja pataljoonien esikuntaan lisättiin jääkärijoukkueet esikuntien varmistus- ja tiedustelutehtäviä varten sekä yhtenäistettiin rykmentin kolonnaa. Kolonnan uudelleenjärjestely liittyi koko divisioonan huollon uudelleenjärjestelyyn, jolla rykmentin hevosten määrää pystyttiin alentamaan lähes sadalla eläimellä noin neljäänsataan hevoseen.²⁷

²⁵Reini - Juutilainen 1988, s. 85, Koppinen. 1949, s. 15-16, Järvinen Y.A. 1950, s. 46-47

²⁶Koppinen. 1949, s. 16-17, Tynkkynen 1996, s. 208-209

²⁷Koppinen 1949, s. 16-17, Tynkkynen 1996, s. 229-230

Asetelma 1. Jalkaväkirykmentin aseistuksen muutos välirauhan aikana.

Ase	1940	1941	Muutos
Kiväärit	n 2500	2250	-250
Pikakiväärit	72	144	+72
Konekiväärit	36	36	0
Konepistoolit	73	181	+109
Krh 81 mm	6	12	+6
Krh 120 mm	0	3	+3
Pst-kiv. 20 mm	0	30	+30
Pst-tykit 37/45 mm	4-6	6	+2-0

Lähde: Järvinen Y.A. 1950, s. 19

Talvisodan kokemusten perusteella rykmentin kokoonpanoa muutettiin siis enemmän tarpeita vastaavaksi. Tämän mahdollisti myös asetilanteen parantuminen, kun talvisodan aikana ostetut ja lahjoituksina saadut aseet saatiin vihdoin Suomeen.²⁸ Myös Suomen oma aseiteollisuuden tuotanto oli saatu käyntiin sekä talvisodasta saatu sotasaalis- materiaali oli saatu kunnostettua ja selvitettyä.²⁹ Näiden lisäksi Suomi sai ostettua Saksalta lähes 14 000 tonnia sotatarvikkeita osana Suomen ja Saksan välistä kauttakul- kusopimusta sekä juuri ennen sodan alkua vielä 14 000 tonnia lisää. Saksasta ostetut aseet olivat suureksi osaksi Saksan sotasaaliiksi saamaa.³⁰ Näillä hankinnoilla pystyttiinkin poistamaan tykistö- ja jalkaväkiaseistuksen pahimmat puutteet. Varustus oli kuitenkin

²⁸Saksa oli ennen suhteiden lämpenemistä takavarikoinut Suomeen tulossa ollutta sotamateriaalia erityisesti Pohjois-Norjan satamiin. Tirronen 1974, s. 18

²⁹Oma sotatarviketuotanto ehti valmistaa esimerkiksi 9000 konepistoolia, 306 kpl 20 mm:n pst-kiväärejä, 70 kpl 37 mm:n pst-tykkejä ja 160 kpl 120 mm:n kranaatinheitti- miä. Sotasaaliista kunnostettiin yhteensä 25 000 kivääriä, 1500 pikakivääriä, 900 kone- kivääriä, 125 kpl 45 mm:n pst-tykkejä, 100 kpl 81 mm:n kranaatinheittämiä ja 140 kpl 76-122 mm:n kenttätykkejä. Tervasmäki 1978, s. 197

³⁰Saksasta ostetut aseet käsittivät noin 500 pst-asetta ja 185 lähinnä raskasta tykkiä sekä ilmatorjunta-aseistusta ja 53 lentokonetta. Tämän lisäksi Suomeen tuotiin myös suuria määriä eri laatuista ammuksia. Jokipii 1987, s. 83-84, 90-92

osittain vanhentunutta ja laadultaan erittäin kirjavaa.³¹

Huolimatta asehankinnoista puolustusvoimilla ei vieläkään ollut jakaa koko kenttäarmeijalle aseita jakovahvuuksien mukaan. Keveistä jalkaväkiaseista suurin puute oli konepistooleista, koska niiden määrää oli kasvatettu niin paljon jalkaväkiorganisaatioissa. Niitä voitiin jakaa vain noin puolelle joukkojen jakovahvuuksista. Myös pistooleja oli vain noin kolmasosa tarpeesta. Nämä vajaukset korjattiin kivääreillä, joita oli yli määrävahvuuksien. Pikakiväärejä ja konekiväärejä riitti koko jalkaväelle, mutta ei enää linnoitusjoukoille ja ilmasuojelujoukoille.³²

Suurimpia puutteita talvisodassa oli ollut panssarintorjunta-aseistuksen puute. Välirauhan aikana nämä aseet nousivatkin etusijalle hankinnoissa ja panssarintorjunta-aseistuksen määrä ehdittiinkin kaksinkertaistaa. Silti pst-kivääreiden määrävahvuuksista puuttui lähes puolet ja pst-tykkien vajoaus oli noin neljäsosa tarpeesta. Muista tukiasista kevyitä 81 mm:n kranaatinheitimiä oli yli tarpeen, mutta raskaiden 120 mm:n kranaatinheitimien valmistus oli alkanut vasta talvisodan aikana, ja niitä oli jatkosodan alussa valmiina 162 kappaletta, kun tarve olisi ollut noin kolmasosan suurempi.³³

Asetelma 2. Asetilanteen muutos talvisodan alusta jatkosodan alkuun suhdelukuasetelmana.

Ase	marraskuu 1939	kesäkuu 1941
Kiväärit	1	2,2
Pikakiväärit	1	3,6
Konekiväärit	1	2,3
Konepistoolit	1	3,3
Pistoolit	1	1,8
Pst- ja jv-tykit	1	8,4
Krh 81 mm	1	2,5

Lähde: Pönkänen A.A. 1950, s

³¹Tirronen 1975, s. 21, Tirronen 1988, s. 155

³²Tirronen 1975, s. 22-23

³³Tirronen 1975, s. 22, Tirronen 1988, s.155

3. JR 16:N LIIKEKANNALLEPANO JA RYHMITTYMINEN HYÖKKÄYKSEEN

3.1 Joukkojen perustaminen

Ennen jatkosotaa liikekannallepanojärjestelmä perustui Suomessa aluejärjestelmään, jossa sodanajan kenttäarmeija perustettiin suojeluskuntajärjestön avulla. Suomi oli jaettu 34 suojeluskuntapiiriin ja jokaisen piirin tuli huolehtia mahdollista liikekannallepanoa varten oman piirin reserviläisten sijoittamisesta, varustamisesta ja kertausharjoituksista yhdessä sotilasläänin kanssa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että reserviläiset olivat koulutettu ja sijoitettu yksiköihin niin, että perusyksiköt voitiin kerätä aina samasta kunnasta. Usein kuitenkin erityisesti päällystää jouduttiin siirtämään suurista kaupungeista maaseudulle. Reserviläiset kokoontuivat ennalta määrätyille joukkojen perustamispaikoille, joissa heidät koottiin taistelukykyisiksi joukoiksi. Siellä heille jaettiin myös varusteet ja aseet, jotka oli jo aiemmin varastoitu perustamispaikoille tai niiden välittömään läheisyyteen.³⁴

Jatkosodan liikekannallepanoa helpotti se, että järjestelmää oli jouduttu testaamaan käytännössä talvisodan liikekannallepanon yhteydessä. Väli rauhan aikana joukkojen määrää kuitenkin kasvatettiin yhdeksästä divisioonasta kuuteentoista divisioonaan ja samalla myös sotilasläänien määrää lisättiin kuuteentoista. Tämän vuoksi aluejärjestelmään jouduttiin tekemään muutoksia, kuten lisäämään perustamispaikkojen lukumäärää. Toisena syynä lisäämiseen oli myös se, että tällä haluttiin nopeuttaa ja suojata liikekannallepanoa. Pääperiaatteena liikekannallepanossa kuitenkin oli, että jokainen suojeluskuntapiiri muodosti yhden jalkaväkirykmentin ja yhden kenttätykistö patteriston. Suojeluskuntapiirin esikunta muodosti myös sodanajan rykmentin esikunnan rungon.³⁵

Jokaiselle sotilasläänille oli annettu velvoite perustaa yksi divisioona siten, että sotilasläänin reserviläisistä koottaisiin kaksi rykmenttiä ja kolmas tulisi rauhanajan varusmiesprikaatista, joka oli jo koossa. Vaasan, Lounais-Suomen ja Satakunnan sotilas-

³⁴Osa varustuksesta oli hankittava paikallishankinnoin paikallisista liikkeistä ja yksityisiltä. Samoin myös hevoset ja moottoriajoneuvot sekä muut liikuntavälineet oli otettava siviilielämän piiristä. Reini - Juutilainen 1988, s. 75, 78, 97, 104-105

³⁵Reini - Juutilainen 1988, s. 97, 99, Reini 1965, s. 123.

läänit muodostivat kuitenkin poikkeuksen tästä, koska niiden oli tarkoitus perustaa pelkästään reserviläisistä koottu divisioona.³⁶

Vaasan sotilaslääni oli jaettu kolmeen suojeluskuntapiiriin, joista jokainen muodosti yhden jalkaväkirykmentin. Tämän lisäksi sotilasläänistä koottiin vielä ylimääräinen rykmentti. Vaasan suojeluskuntapiiri muodosti Jalkaväkirykmentti 61:n (JR 61), joka alistettiin suoraan merivoimille. Vaasan sotilasläänin divisioonaan eli 19. Divisioonan kuuluivat Etelä-Pohjanmaan Itäisestä suojeluskuntapiiristä perustettu Jalkaväkirykmentti 16 (JR 16), Etelä-Pohjanmaan Läntisestä suojeluskuntapiiristä muodostettu Jalkaväkirykmentti 58 (JR 58) sekä ylimääräisenä perustettu Jalkaväkirykmentti 37 (JR 37). Rykmenttien lisäksi Vaasan sotilasläänissä perustettiin myös Kenttätykistörykmentti 10 (KTR 10) ja Kevyt Osasto 18 sekä muita pienempiä yksiköitä. 19. Divisioonan komentajaksi määrättiin Vaasan sotilasläänin komentaja eversti Hannu Hannuksela.³⁷

Aluejärjestelmän perusteella Etelä-Pohjanmaan Itäinen suojeluskuntapiiri perusti alueeltaan liikekannallepanopäivänä 17.6.1941 Jalkaväkirykmentti 16:n (JR 16). Sen komentajaksi määrättiin suojeluskuntapiirin päällikkö eversti Matti Laurila, jonka sotilasura oli alkanut jo vuonna 1915 Saksassa Jääkäripataljoona 27:ssä. Suojeluskuntapiirin päällikkönä Laurila oli toiminut vuodesta 1919. Talvisodassa eversti Laurila oli toiminut eteläpohjalaisista kootun JR 23 komentajana Taipaleella ja Vuosalmella. Varsinaisten joukkojen perustamispaikat sijaitsivat Lapualla, Alavudella ja Ähtärissä.³⁸

Ensimmäisen pataljoonan (I P), kuten myös rykmentin esikunnan perustamispaikka oli Lapuan yhteiskoululla, josta lähetettiin liikekannallepanomääräykset miehille 17.6. Pataljoonan komentajaksi määrättiin majuri Yrjö Vasama, joka saapui paikalle ensimmäisenä liikekannallepanopäivänä 18.6. Puolustusvoimain pääesikunnasta. Samana päivänä aloitettiin myös yksikköjen kokoaminen siten, että pataljoonan esikunta, 1. Komppania ja konekiväärikomppania perustettiin Lapualta. 2. Komppania sekä 3. Komppania vastaavasti koottiin kuortanelaisista, jotka olivat kokoontuneet ensin Kuorta-

³⁶Reini - Juutilainen 1988, s. 97, Ahto - Pirilä 1989, s. 303

³⁷Reini - Juutilainen 1988, s. 76, 84, 102, Ahto - Pirilä 1989, s. 303-304, Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 143-144

³⁸Reini - Juutilainen 1988, s. 102, Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 354. Katso myös Liite 2.

neella ja liikekannallepanomääräysten perusteella saapuneet Lapualle. Aluksi liikekannallepano ilmeisesti kangerteli vähän, koska sotapäiväkirjan mukaan olisi ollut parempi, jos yksiköiden päälliköt olisi kutsuttu jo aiemmin palvelukseen. Myös varusteita oli liian vähän jaettavana.³⁹

Myöhemmin tämä tilanne korjaantui erityisesti kenkien ja vaatetuksen osalta, koska jo muutaman päivän kuluessa kaikille miehille oli saatu asepuke ja uudet kengät. Jokaiselle miehelle oli antaa ainakin heikkokuntoinen kivääri, mutta kuten koko maassa, erityisesti konepistooleja ei ollut tarpeeksi. Liikekannallepano saatiin Lapualla valmiiksi kolmantena liikekannallepanopäivänä.⁴⁰

Myös toisen pataljoonan (II P) perustaminen aloitettiin 17.6. Perustamispaikkana toimi Alavuden nuorisoseurantalo ja pataljoonan esikunnan, 4. Komppanian ja konekiväärikomppanian alipäällystö ja miehistö koottiin alavutelaisista. Sen sijaan 5. ja 6. Komppaniaan tuli miehiä sekä Peräseinäjoelta että Alavudelta. Pataljoonan komentajaksi tuli majuri Ilmari Laakso, joka oli toiminut välirauhan aikana Etelä-Pohjanmaan itäisen suojeluskuntapiirin esikunnassa.⁴¹

Kolmas pataljoona (III P) perustettiin Ähtärin suojatalolla, jossa suoritettiin alkujärjestelyt 17.6. Pataljoonan esikunta ja konekiväärikomppania tulivat Ähtäristä ja kiväärikomppaniat perustettiin siten, että 7.K:n miehistö tuli Töysästä, 8.K:n Lehtimäeltä ja 9.K:n Soinista. Koska kiväärikomppanioiden perustamiskunnat olivat syrjässä varsinaisesta perustamispaikasta, niin komppanioiden miehistöt koottiin ensin yhteen omassa kunnassa, jossa heille jaettiin myös henkilökohtainen varustus. Sen jälkeen he tulivat joko marssien tai kuorma-autoilla Ähtäriin, jossa heille annettiin ryhmä- ja joukkuekohtainen varustus. Pataljoonan komentajaksi tuli kapteeni Antti Kotiaho Upseerikoulusta Nii-nisälösta. Ähtäristä perustettiin myös rykmentin kranaatinheitinkomppania ja tykkikom-

³⁹Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk 2./JR 16 spk 10720 SArk, Kadettiupseerit 1920-1985 1985, s. 940

⁴⁰Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 14

⁴¹Jämsén 1991, s. 672, Karttunen 1953, s. 151-152, Kangasniemi 1995, s. 213, Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 332

pania.⁴²

Kun rykmentin liikekannallepano oli saatu suoritettua, niin sitä ei koottu yhteen, vaan jokaisessa pataljoonassa aloitettiin itsenäinen koulutus ja harjoitusten pitäminen perustamispaikoilla. Rykmentistä näkyi, että se oli reserviläisjoukko ja upseerit valittivatkin jatkuvasti joukkojen epäsotilaallisesta käytöksestä. Tästä syystä pataljoonissa pidettiin jonkin verran sulkeisjärjestysharjoituksia, jotta miesten yleistä sotilaallisuutta ja käyttäytymistä olisi saatu kohennettua.⁴³

Varsinainen taistelukoulutus koostui pääasiassa vanhojen sotilasasioiden kertauksesta, koska kysymyksessä oli reserviläisjoukko, jossa suurella osalla oli sotakokemusta talvisodasta. Tavoitteena olikin enemmän totuttaa jokainen mies omaan yksikköönsä ja tehtäväänsä. Harjoituksissa keskityttiin paljon etenemismuotoharjoituksiin maastossa, koska näitä taitoja katsottiin nyt tarvittavan enemmän kuin talvisodassa. Samaten harjoiteltiin myös uusien ryhmä- ja joukkueaseiden käyttöä. Tärkeimmiksi harjoituksiksi nousivat kuitenkin ampumaharjoitukset, joita pidettiin jatkuvasti. Tämä oli tarpeen myös siksi, että aseet täytyi saada kohdistettua ja huonoimmat kiväärit täytyi mahdollisuuksien mukaan saada vaihdettua pois. Kiväärien kehnosta kunnosta kertoo myös se, että osalla niistä ei osuttu edes tauluun kohdistamisen jälkeen.⁴⁴

Rykmentin komentaja suoritti jokaisessa pataljoonassa sotavalmiustarkastuksen, johon liittyi myös kenttäjumalanpalvelus ja paraati. Yleisesti rykmentissä mielialat olivat korkealla ja jännittyneet, vaikka Saksan aloittama hyökkäys Neuvostoliittoon varjostikin mieliä. Läheskään kaikki eivät uskoneet sodan edes syttyvän. Toisaalta oltiin onnellisia siitä että nyt ei tarvitsisi sotia yksin, vaan sodan syttyessä saataisiin apua Saksalta. Erityisesti rykmentin upseerit muistuttivat jatkuvasti tästä. Viikko liikekannallepanon alkamisesta 25.6. rykmentti sai kuljetuskäskyn. Siinä ei vielä kerrottu lopullista määränpäättä, mutta se varmasti vapautti miehiä pahimmasta jännityksestä, koska odotta-

⁴²Sotapvk III/JR 16 spk 10741, sotapvk 8./JR 16 spk 10724, sotapvk 9./JR 16 spk 10725 SArk, Ähtärin sotaveteraanit 1992, s. 25, Lehtimäen sotaveteraanit 1992, s. 49, 52, Laukkonen 1989, s. 453, Kadettiupseerit 1920-1985 1985, s. 376

⁴³Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 11

⁴⁴Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 11

misen ja huhujen sijasta oli jotain varmaa tietoa tulevista tapahtumista.⁴⁵

Keskityskuljetukset tapahtuivat junilla siten, että jokainen pataljoona ja rykmentin esikunta kuormattiin juniin aina perustamispaikallaan Lapualla, Alavudella sekä Ähtärissä. Koko rykmentin kuljetus vaati yhteensä kahdeksan junaa. Ensimmäisinä liikkeelle lähtivät 26. päivän aamuna rykmentin esikunta ja kolonna Lapualta. Tätä junaa seurasivat omassa junassaan kranaatinheitinkomppania ja tykkikomppania Ähtäristä. Pataljoonat kuljetettiin järjestyksessä II, I ja III Pataljoona kuitenkin siten, että jokaisesta pataljoonasta yksi kiväärikomppania ja konekiväärijoukkue lähtivät aina omilla junilla.⁴⁶ Ilmeisesti tällä hajottamisella haluttiin myös varmistavia taisteluosia suojaamaan muuta sotilasliikennettä.

Lähtötunnelmat rykmentissä olivat samalla sekä hartaat että riehakkaat. Asemilla oli paljon ihmisiä saattelemassa joukkoja matkaan ja junista sekä radan varresta huudeltiin toisille tervehdyksiä ja jäähyväisiä. Lapualla lähdön hetkellä laulettiin vielä muutama isänmaallinen laulu, kunnes juna vei miehet mennessään. Kirkonkylän ulkopuolella ammuskeltiin vielä ilmaan pitkiä sarjoja ikään kuin laukaisemaan haikeita jäähyväis-tunnelmia. Samoin myös Ähtärissä veisattiin virsi ennen lähtöä.⁴⁷

3.2 JR 16 siirtyy Kiteelle

Talvella 1941 oli Puolustusvoimain pääesikunta määrännyt 19. Divisioonan ylipäällikön reserviksi siinä tapauksessa jos liikekannallepano suoritettaisiin. 19. Divisioonan keskittämisestä oli tehty erilaisia vaihtoehtoisuunnitelmia, joiden mukaan divisioona keskitettäisiin joko eteläisempään suuntaan kulkevaa rautatietä hyväksi käyttäen Joroisten alueelle tai pohjoiseen kulkevaa rautatietä käyttäen Ylivieskan alueelle. Reservinä oleminen tarkoitti myös sitä, että divisioonan keskittäminen oli määrätty kiireysjärjestyksessä viimeiseksi yhdessä muiden ylipäällikön reservidivisioonien kanssa. 19. Divisioonan

⁴⁵Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 17

⁴⁶Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk

⁴⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 20, Puumala 1992, s. 49

kuljetukset alkoivatkin vasta viidentenä tai kuudentena liikekannallepanopäivänä.⁴⁸

Tämän suunnitelman mukaisesti 19.D määrättiin pysymään perustamispaikoilla sen liikekannallepanon valmistuttua. Operaatiosuunnitelmien täsmennyttyä kesäkuun 19. päivänä 19. Divisioonan komentajalle eversti Hannukselalle annettiin käsky, jonka mukaan divisioona oli kuljetettava eteläiseen suuntaan ja sen kokoamispaikaksi määrättiin Pieksämäen - Huutokosken alue. Siellä 19.D:n tuli toimia edelleen ylipäällikön reservinä valmiina toimimaan ensisijaisesti II Armeijakunnan (II AK) suuntaan. II Armeijakunta oli ryhmittymässä tällöin puolustukseen Imatran ja Pyhäjärven väliin. Toissijaiseksi tehtäväksi divisioonalle määrättiin valmistautua toimimaan VII Armeijakunnan (VII AK) suuntaan, joka oli ryhmittymässä Pyhäjärven ja Ilomantsin väliin.⁴⁹

Operaatiosuunnitelmat täsmentyivät edelleen ja Suomen armeijaa ryhdyttiin siirtämään puolustusryhmyksestä hyökkäysryhmyykseen. Aamuyöllä 27.6 19. Divisioonan esikunta sai tiedon, että divisioona oli Ylipäällikön käskyllä alistettu II AK:lle. Tilanne kuitenkin muuttui jo samana iltana ja marsalkka Mannerheim päätti, että ensimmäinen päähyökkäys tehtäisiin Laatokan koillispuolelle. Tällöin hän myös päätti, että kaikki vapaana olevat reservidivisioonat olisi keskitettävä VII AK:n lohkolle.⁵⁰ 19. Divisioonan esikunta saikin II AK:n komentajalta käskyn 28.6 kello 12.00 keskeyttää kaikki valmistelut koskien divisioonan keskittämistä II AK:n alueelle. Päämajassa neuvoteltiin vielä joukkojen johtamissuhteista ja marsalkka Mannerheim päätti perustaa ylimääräisen Armeijanesikunnan kokoamaan ja johtamaan hyökkäystä Laatokan pohjoispuolelle. Tämän esikunnan alaisuuteen alistettiin VI AK ja VII AK sekä Ryhmä Oinonen. Ylipäällikkö antoi 29.6.1941 käskyn Karjalan Armeijan perustamisesta ja samalla hän määräsi sen komentajaksi kenraaliluutnantti Erik Heinrichsin.⁵¹

Samaan aikaan kun Päämajassa käytiin neuvotteluja Suomen armeijan hyökkäysryhmyksestä, 19. Divisioonana oli juuri saapumassa junilla keskittämisalueelleen Joroisiin. Vain osia siitä oli ehditty purkaa pois junista, kun tämä Mannerheimin uusi

⁴⁸Reini - Juutilainen 1988, s.106

⁴⁹Mikola - Juutilainen 1988, s.183-185, Mikola 1974, s. 15,17

⁵⁰Sotapvk 19.DE spk 6303 SArk, Juutilainen 1988, s.226, Mikola 1974, s. 18

⁵¹Sotapvk 19.DE spk 6303 SArk, Manninen 1978, s. 35, Mikola 1974, s. 19

suunnitelma muutti divisioonan purkamispaikkaa. Ylipäällikön reservit keskitettiin nyt VII AK:n lohkolle ja 19. Divisioonan uusiksi purkamispaikoiksi tulivat Putikko sekä Punkasalmi. Samalla 29.6. alistettiin 19. Divisioonaa VII AK:lle, jonka komentajana toimi kenraalimajuri Woldemar Hägglund.⁵²

Jalkaväkirykmentti 16:n II Pataljoona (II/JR 16) oli yksi näistä yksiköistä, jotka purettiin junista jo Joroisissa. Se oli ehtinyt perille jo 26. päivänä, mutta uuden käskyn mukaan se kuormattiin takaisin juniin ja II Pataljoonaa lähdettiin kuljettamaan uuteen purkamispaikkaan Putikkoon 28. päivän iltana.⁵³

Kenraalimajuri Hägglund keskitti 19. Divisioonan VII Armeijakunnan ryhmittäessä oikealle Kiteelle alueelle 7. Divisioonan vasemmalle puolelle. Samalla myös ne junat, jotka eivät vielä olleet ehtineet Putikkoon tai Punkasalmelle määrättiin pysähtymään jo Kulennoisten asemalle. JR 16:sta vain II Pataljoona purettiin Kulennoisissa, koska uudelleenkuormauksen jälkeen se oli joutunut odottamaan ohi kulkevaa liikennettä Joroisten asemalla niin kauan, että uusi määräys ehti tulla voimaan. Näin ollen pääosa divisioonasta marssi Kesälahden kautta ja loppuosa Kerimäen kautta Kiteelle. Hägglund antoi myös 19. Divisioonalle valmistelevan hyökkäyskäskyn, jonka mukaan sen tuli hyökätä päävoimillaan Kiteen - Matkaselän - Repomäen suunnassa. Tavoitteena oli vallata Matkaselän risteysasema ja samalla katkaista neuvostojoukkojen liikenneyhteydet Karjalan kannaksen ja Aunuksen välillä.⁵⁴

Perille Putikkoon JR 16:sta ehti ensimmäisenä esikunta 27.6 iltapäivällä. Esikunta ja kolonna majoittuivat Putikosta pohjoiseen olevan itään menevän tien viereen Enonlahden ja Naaralahden väliin odottamaan rykmentin muita yksiköitä. III Pataljoona, joka oli purettu junista Punkasalmella, marssi paikalle aamuyöllä ja Putikossa purettu I

⁵²Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Nurmio - Kallioniemi - Juutilainen 1988, s.240, Juutilainen 1988, s.226, Tiainen - Koukkunen 1965, s.305

⁵³Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

⁵⁴Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Nurmio - Kallioniemi - Juutilainen 1988, s. 242, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 290, 291

Pataljoona majoittui samalle alueelle noin tuntia myöhemmin.⁵⁵

Seuraavana aamuna JR 16 sai ensimmäisen hyökkäyskäslyn, jonka mukaan rykmentti hyökkää 19. Divisioonan mukana Ukko - Juhonkylä - Riihivaara -maastosta kaakkoon Myötävaaraan. Ilmeisesti kysymyksessä oli kuitenkin jonkinlainen harjoitus, jolla divisioonan johto halusi testata rykmentin taisteluvalmiutta, koska hyökkäyskäsky peruttiin melkein heti muutaman tunnin kuluttua. Tätä tulkintaa puoltaa myös se, ettei tästä hyökkäyskäskystä ole myöskään mainintaa 19. Divisioonan esikunnan sotapäiväkirjassa. Sen sijaan rykmentti sai jo edellä mainitun VII AK:n käslyn, jonka mukaan JR 16 marssii reittiä Kissala - Kesälahti - Hummonselkä - Kontiovaara - Puhos - Päätye uudelle ryhmittymisalueelle. Marssin pituudeksi tuli noin 100 kilometriä ja nopeudeksi määrättiin 25 kilometriä vuorokaudessa, eli marssi kesti neljä vuorokautta. Marssin aikana lopulliseksi määränpääksi täsmentyi Kiteenlahden maasto Kiteellä.⁵⁶

II Pataljoonan pääosa oli saapunut perille Kulennoisten asemalle vasta 29. päivänä ja lähti lähes heti ottamaan kiinni muuta rykmenttiä. Tämä II Pataljoonan ensimmäinen kuljetuserä kiersi eri reittiä Kerimäen kautta ja saavutti muun rykmentin Hummonvaarassa. Lopullisesti rykmentti oli kuitenkin koossa vasta 1.7., kun II Pataljoonan toinen kuljetuserä, eli 5. Komppania, yksi konekiväärijoukkue ja yksi panssarintorjuntaryhmä liittyivät omaan pataljoonaansa Tervasaassa.⁵⁷

Marssi oli rykmentille raskas. Liikekannallepanon jälkeen pääpaino koulutuksessa oli ollut taistelu- ampuma- ja etenemisharjoituksissa, jolloin varsinaisia marssiharjoituksia ei oltu pidetty. Monilla miehistä oli myös uudet kengät, jotka haittasivat marssimista ja jalkasairaita tuli erityisen paljon ensimmäisenä päivänä. Rykmentti saikin jo seuraavana päivänä kuorma-autoja käyttöön jalkasairaiden kuljettamista varten. Muutenkin tottumattomuus usean perättäisen päivän marssiin näkyi miehissä ja marssijärjestyksen säilyminen oli heikkoa upseereiden mielestä. Oman vaikeutensa marssiin toi myös sää joka oli erittäin kuuma ja kuiva. Tähän toi kuitenkin helpotusta se, että osa marssista

⁵⁵Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

⁵⁶Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Vasama 1989, s.24-25

⁵⁷Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

suoritettiin yöllä, jolloin oli viileämpää eikä pölykään haitannut.⁵⁸

Alkanut sota näkyi ja kuului myös marssiville miehille. Rajan suunnasta kuului raskaita jyrähdyksiä ja kolme pommikonetta pommitti III Pataljoonaa aiheuttamatta kuitenkaan mitään vahinkoja. Rajan lähestyminen aiheutti sen, että marssivat joukot alkoivat kulkea yhä varovaisemmin. Yksiköiden välisiä etäisyyksiä pidennettiin ja jokainen aukea ylitettiin nopeasti pienissä ryhmissä. Tämän jälkeen rykmentin etenemistä ei enää voikaan kutsua varsinaiseksi marssijärjestykseksi, vaan jokainen yksikkö kulki eteenpäin omissa ryhmissään.⁵⁹

Perillä Kiteenlahdella JR 16 oli heinäkuun 2. päivänä. Tässä vaiheessa I Pataljoona alistettiin 19. Divisioonan johdolle. I Pataljoonalle oli ilmeisesti 1.7. alistettu Linnoituspataljoona 11 ja 12, yksi joukkue 38. Tykkikomppaniasta sekä yksi joukkue Pioneeripataljoona 30:stä ja näistä joukoista oli perustettu erillinen taisteluosasto, jonka johtoon oli määrätty I Pataljoonan komentaja majuri Vasama. Kuitenkin jo 2.7. taistelujatoksessa tehtiin muutos, jossa linnoituspataljoonat määrättiin Kevyt Osasto 18:n käyttöön, sen sijaan muut alistukset jäivät I Pataljoonan käyttöön. Divisioonan komentajan käskystä I Pataljoona siirtyi Säyneenkylän kaakkoispuolelle etulinjaan varmistamaan rajaa sekä valmistautumaan tulevaan hyökkäystehtäväänsä. II ja III Pataljoona sen sijaan asettivat varmistukset ja vartioiden sekä majoittuivat marssitavoitteissaan JR 58:n taakse Kiteenlahden alueelle.⁶⁰

Saman päivän iltana 43. Rajajääkärikomppania ilmoitti, että noin komppanian vahvuinen vihollinen oli ylittänyt rajan Ruunamäessä Ruskealasta Kiteelle johtavan tien suunnassa. JR 16:n komentaja eversti Laurila määräsi II Pataljoonasta yhden komppanian ja jääkärijoukkueen tuhoamaan vihollisosaston. 5. Komppania vahvistettuna konekivääri- ja kranaatinheitinjoukkueella lähetettiinkin autoilla Ruunamäen maastoon suorittamaan tätä tehtävää. Samalla jääkärijoukkue lähti etenemään Kitee - Ruskeala välistä tietä

⁵⁸Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989 s.27-32

⁵⁹Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

⁶⁰19. Div:n hyökkäyskäsky 92/III/2.7.1941 19.DE:n sotapäiväkirjassa spk 6303, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s.32-33

saadakseen kosketuksen vihollisyksikköön. Myöhemmin yöllä molemmat palasivat ilman että olisivat nähneet vihollista. Tämä oli kuitenkin ensimmäinen varsinainen taistelutehtävä, joka rykmentille annettiin.⁶¹

4. 19. DIVISIOONAN HYÖKKÄYS ALKAA

4.1 Läpimurtotaistelut

VII AK:n komentaja kenraalimajuri W. Hägglund oli antanut 19. Divisioonalle valmisteltavan hyökkäyskäsken 1.7. Muutaman päivän suunnittelun ja tiedustelun jälkeen heinäkuun 3. päivänä kello 2.00 divisioonan esikunnasta annettiin varsinainen hyökkäyskäsky JR 16:lle. Sen mukaan 19. Divisioona hyökkää päävoimin suunnassa Kitee - Matkaselkä - Repomäki ja valtaa Matkaselän aseman ja samalla katkaisee vihollisen rautatieliikenteen Karjalan kannaksen ja Aunuksen välillä.⁶²

19. Divisioonan komentaja eversti Hannuksela oli päättänyt ryhmittää joukkonsa siten, että niiden voimakas painopiste tulisi kapealle alalle Turkkilammen ja Niinisyrjän välille. Syynä tähän oli se, että tiedustelu oli havainnut tässä kohdassa selvän aukon vihollisen puolustusryhmityksessä. Painopisteen luominen tarkoitti sitä, että etulinjassa hyökkäisi everstilutnantti Eero Juvan komentama Jalkaväkirykmentti 58 ja takana muutaman kilometrin päässä seuraisi JR 16:n II ja III Pataljoona, joiden tuli olla valmiina toimimaan erityisesti Matkaselän suunnassa päähyökkäyksen painopisteessä. JR 16:n tuli myös tarvittaessa avustaa divisioonan komennossa ollutta Taisteluosasto Vasamaa (I/JR 16), jolle oli annettu tehtäväksi vallata Kangaskylä sekä suojata JR 58 oikeaa sivustaa.⁶³

Hyökkäyskäskeyssä ilmoitettiin myös, että hyökkäys alkaisi samana päivänä, mutta tarkka aika ilmoitettaisiin divisioonan esikunnasta. Tämän jälkeen Jalkaväkiryk-

⁶¹Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

⁶²Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 291. Katso myös Liite 3.

⁶³19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s.296

mentti 16 valmistautui tehtäväänsä varten ja jäi odottamaan taistelujen alkamista. Päivä kului ja rykmentti oli täysin valmiina, mutta lopullista hyökkäyksen alkamishetkeä ei annettu. Odottaminen oli ilmeisen raskasta joukoille, jotka olivat saaneet tuliannoksensa ja rautaisannoksensa ja odottivat hyökkäyksen alkamista.⁶⁴

On outoa, että divisioonasta annettiin ymmärtää että hyökkäys alkaisi jo samana päivänä. Nimittäin koko Karjalan Armeijan ja samalla VII AK:n hyökkäyksen alkaminen oli sidottu siihen, milloin saksalaiset joukot ylittäisivät Väinäjoen Baltiassa.⁶⁵ Tässä valossa on ihmeellistä, että joukkoja pidettiin hyökkäysvalmiudessa ja niille oli annettu tieto, että hyökkäys alkaisi 3.7., vaikka todellista hetkeä ei ehkä vielä siinä vaiheessa edes tiedetty. Tätä käskyä ei myöskään koskaan peruttu. Ilmoitettiin vain, että hyökkäykseen lähtö lykkääntyy, mutta hyökkäyskäsky pysyi silti voimassa.⁶⁶ Ehkä divisioonan esikunnassa ei tiedetty saksalaiskytkennästä, vaan myös he odottivat hyökkäyksen alkamishetkeä. Luonnollisempi selitys on kuitenkin se, että kysymyksessä oli paha tiedotuskatkos rykmentin ja divisioonan välillä, sillä 19. Divisioonan taistelukertomuksessa sekä III/KTR 10:n taistelukertomuksessa kerrotaan vain siitä, että joukkojen tuli olla hyökkäysvalmiina 3.7. illalla. Itse hyökkäyksen alkaminen ilmoitettaisiin erillisellä käskyllä.⁶⁷ Näin pikaisen hyökkäysvalmiuskäskyn antaminen heti raskaan marssin jälkeen vaikutti kuitenkin varmasti heikentävästi yhtymän moraaliin ja taistelukuntoisuuteen, koska miehet joutuivat ilman lepoa valmistautumaan vaatimaan hyökkäykseen.

Seuraavien päivien aikana tilanne säilyi jännittyneenä rykmentissä. II ja III Pataljoonien alueella oli verrattain rauhallista, koska ne eivät olleet etulinjassa. Näissä pataljoonissa pidettiin miehistöille paljon taisteluharjoituksia. Jopa siinä määrin, että 8. Komppanian miehet jättivät tulematta yhteen taisteluharjoitukseen ja koko komppania joutui rangaistusmarssille. Miehet kuitenkin marssivat melkein paikallaan eivätkä seuranneet marssia johtavaa komppanian päällikköä. Tällöin komppanian päällikkö käski

⁶⁴19.Div:n hyökkäyskäsky 92/III/2.7.1941 P11121/4, sotapvk JR 16 spk 10705 SARk, Vasama 1989, s. 38-39

⁶⁵Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s.245, Latikka 1979 s.22 SARk

⁶⁶Vasama 1989, s. 38-39

⁶⁷19. Div:n taistelukertomus T17761, III/KTR 10 taistelukertomus spk 6309 SARk

miehet pois. Kurittomuudesta johtuen III Pataljoonan komentaja pitikin pataljoonalle tiukan puhuttelun kurista ja järjestyksestä. Reservinä olleet yksiköt joutuivat myös paljon varmistus- ja vartiointitehtäviin sekä suorittivat partiointia alueella. Varmistustehtävät olivat erittäin tärkeitä tässä vaiheessa, koska joukot olivat salaamissyistä ryhmitetty siten, että tykistöyksiköt olivat asemissaan lähempänä rajaa kuin jalkaväkiosastot.⁶⁸

I Pataljoona oli edelleen alistettuna 19. Divisioonan johdolle ja oli ryhmitettyneenä etulinjassa keskellä siten, että vasemmalla puolella oli JR 58 ja oikealla puolella oli Kevyt Osasto 18. Etulinjassa käynnissä oleva sota näkyi ja tuntui jo paljon selvemmin. Pataljoona kävi useaan otteeseen laukausten vaihtoa vihollisen partioiden kanssa ja sai myös jatkuvasti vihollisen tykistön ampumaa häirintätulta alueelleen. Pataljoonan komentaja majuri Vasama lisäsi sekä vartioita että partioita, että vihollisen mahdollinen tunkeutuminen yli rajan pystyttäisiin estämään. Heinäkuun 5. päivänä majuri Vasama pyysi divisioonan johdolta saada siirtyä lähemmäksi rajaa. Syynä pyyntöön oli se, että Vasama halusi tällä tavoin helpottaa partiointia ja rajan vartiointia. Tarkoituksena oli myös tiedustella tarkemmin tulevaa hyökkäysaluetta, koska divisioonasta oli tullut tieto, että vihollinen vetäisi joukkojaan asemistaan pataljoonan edestä. Lupa myönnettiin ja iltaan mennessä I Pataljoona oli siirtynyt noin kaksi kilometriä idemmäksi.⁶⁹

Partiointi kuitenkin osoitti, ettei vihollinen ollut vetäytymässä, vaan rajavyöhyke oli edelleen vahvasti miehitty. Partiot eivät päässeet useista yrityksistä huolimatta rajan yli, joten todelliset tiedot vihollisen puolustusasemista ja ryhmytyksestä puuttuivat kokonaan sekä pataljoonalta että divisioonalta. Divisioonan johto halusikin selvittää paremmin tilannetta rajan toisella puolella ja määräsi I Pataljoonan suorittamaan omalla kohdallaan väkivaltaisen tiedustelun vihollisen aseisiin Repomäessä. Majuri Vasama käski 2. Komppanian suorittamaan tätä tehtävää. Väkivaltaista tiedustelua tukemaan määrättiin Kenttätykistörykmentti 10:n ensimmäinen patteri (1./KTR 10). Tykistön tulen tukemana komppania etenikin taistellen rajan yli noin 100 metriä, mutta oli pakotettu palaamaan takaisin vihollisen voimakkaan vastustuksen takia. Omat tappiot olivat yksi kaatunut ja 12 haavoittunutta. Väkivaltainen tiedustelu osoitti kuitenkin sen, että I

⁶⁸Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741, sotapvk 8./JR 16 spk 10724 SArk, Puumala 1992, s.51

⁶⁹Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Vasama 1989, s. 39-43

Pataljoonan edessä ollut vihollinen oli linnoittanut alueen vahvasti, hyökkäyskaistalla havaittiin esimerkiksi betonisia bunkkereita.⁷⁰

Muutamaa päivää aikaisemmin eli 6.7. I Pataljoonan oikealla puolella ollut Kevyt Osasto 18 oli myös suorittanut väkivaltaisen tiedustelun vihollisen aseisiin, mutta ei ollut päässyt eteenpäin rajan pinnasta, vaan joutui vetäytymään takaisin raskaita tappioita kärsittyään. Tämäkin osoitti sen, että vihollinen oli erittäin valppaana Pyhäjärven ja Kangasjärven välisellä alueella ja neuvostojoukkojen asemat olivat myös raskaasti linnoitetut. Sen sijaan 19. Divisioonan tulevassa painopistesuunnassa Turkkilammen ja Niinisyrjän alueilla vihollisen todettiin olevan vähemmän valppaana ja sen asemat olivat myös huonommin varustellut.⁷¹

Heinäkuun 10. päivänä divisioonan komentaja uudisti hyökkäyskäskynsä. Se oli periaatteiltaan täysin sama kuin aikaisempi lukuun ottamatta erityisesti vihollistietojen täsmennyksiä ja tarkennuksia. JR 16:n II ja III Pataljoona toimisivat toisessa linjassa JR 58:n takana ja I/JR 16 valtaisi Kangaskylän ja valmistautuisi sen jälkeen etenemään Kaalamon aseman länsipuolella olevalle tiesolmun alueelle. Painopisteen hyökkäystä tukisivat Tykistöryhmä Aalto, johon kuuluivat I ja III Patteristo KTR 10:stä sekä 19. Divisioonan yhteisryhmä Helenius, johon kuului Raskas Patteristo 17 sekä 10. Järeä Patteri. Yhteisryhmä Heleniuksen ensisijainen tulialue oli painopisteen hyökkäyksessä ja tilapäisenä tulialueena oli I/JR 16 hyökkäysalue.⁷²

19. Divisioonan hyökkäys alkoi 10.7. kello 19.00 tykistön voimakkaalla valmisteluammunnalla Niinisyrjän maastoon. Samaan aikaan JR 16 oli siirtynyt uusiin hyökkäysasemiin lähemmäksi rajaa. Kello 20.00 JR 58 aloitti hyökkäyksen Turkkilammen ja Niinisyrjän väliselle alueelle. JR 58:n komentaja everstiluutnantti Juva oli ryhmitänyt joukkonsa syvään kiilaan siten, että ne olivat kolmessa portaassa. Ensimmäisenä hyökkäsi I/JR 58, toisessa portaassa III/JR 58 ja kolmannessa portaassa II/JR 58. Tällä rykmentin komentaja pyrki saamaan nopean läpimurron vihollisen aseisiin ja sitä kautta

⁷⁰Sotapvk II/JR 16 spk 10736, 2./JR 16 spk 10720, I/KTR 10 taistelukertomus spk 6309 SArk, Vasama 1989, s. 47-49, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 297.

⁷¹Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 297

⁷²19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Ratia 1982, s. 36, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 296. Katso myös Liite 4.

viemään koko rykmentin vihollisen selustaan. Toisena syynä kapeaan hyökkäyskiilaan oli se, että everstiluutnantti Juva katsoi pystyvän näin paremmin hallitsemaan ja pitämään hyökkäyssotaan tottumattomat joukkonsa kasassa.⁷³

JR 16 odotti koko yön ja seuraavan päivän JR 58:n tekemää läpimurtoa edessä käytävissä taisteluissa. Iltapäivällä 11.7. tuli odotettu tieto eli sisäänmurto oli saatu aikaiseksi Luukkolan taloryhmän luona Niinisyrjän eteläpuolella. Samalla eversti Laurila määräsi II/JR 16 panssarintorjuntaosastot varmistamaan läpimurtoa Kangaskylä - Jaakkima -tielle. Ankarat taistelut kuitenkin jatkuivat JR 58 pyrkiessä eteenpäin. Myöhään illalla rykmentti antoi everstiluutnantti Juvalle käyttöön 5./JR 16 varmistamaan Luukkolan luona olevaa sisäänmurtokohtaa. Komppania kuitenkin joutui vetäytymään välillä, kun noin komppanian vahvuinen vihollisen tiedusteluosasto kiersi II/JR 58:n taakse ja hyökkäsi juuri kun 5.K oli ottamassa asemia. 5.K sai kuitenkin vallatuksi asemansa takaisin noin neljän aikaan aamuyöllä. Yöllisessä hyökkäyksessä vihollinen löi myös II/JR 58 osittain hajalle ja pakokauhuisia miehiä tuli aina III/JR 16:n asemiin saakka temmaten myös muutamia tämän pataljoonan miehiä mukaansa. JR 58 pystyi jatkamaan hyökkäystään kohti Matikaisen ja Mökin maastoa vasta seuraavana iltapäivänä kello 14.00. Tässä vaiheessa JR 16 sai käskyn siirtyä Niinisyrjän länsi- ja luoteispuolelle.⁷⁴

Iltapäivällä alkaneen hyökkäyksen ja koko yön kestäneiden erittäin kovien taisteluiden jälkeen koko JR 58 murtautui läpi kapeasta vihollisrintamaan syntyneestä portista, joka sijaitsi Salolammen ja Hiirelänselän välissä olevassa purolaaksossa. Samalla JR 16:n II Pataljoona siirtyi tähän syntyneeseen aukkoon varmistamaan sen auki pysymistä. III Pataljoona alistettiin divisioonan komentajan reserviksi ja se määrättiin siirtymään Havukkalan maastoon Niinisyrjän luoteispuolelle.⁷⁵

Samaan aikaan 19. Divisioonan päähyökkäyksen kanssa myös divisioonan ryhmytyksessä keskellä olleen I/JR 16 oli määrä aloittaa oma hyökkäyksensä Kangaskylän valtaamiseksi. I Pataljoonan komentaja majuri Vasama oli ryhmittänyt pataljoonansa

⁷³Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Ratia 1982, s. 39

⁷⁴Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 298-299, Ratia 1982, s.51-53

⁷⁵Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 298-299

siten, että 1. Komppania (1.K) ja 2. Komppania (2.K) hyökkäsivät rinnakkain ja 3. Komppania (3.K) toimi pataljoonan reservinä. 1.K:n tehtävänä oli hyökätä ryhmyksessä vasemmalla Turkkilammen lounaispuolelta ja sen ensimmäinen tavoite oli Mikkelin kangas. 2.K:n tehtävänä oli hyökätä ryhmyksessä oikealla Kansakoulunkukkulan kautta kohti Mikkelin kangasta. Hyökkäystä tukisivat sekä II/KTR 10 että tilapäiselle tulialueelle ampuva yhteisryhmä Helenius.⁷⁶

Päivällä 10.7. I Pataljoonan lohkolla saatiin kiinni yliloikkari, jonka mukaan vastassa oli vain vähän täydennysmiehistä koottuja joukkoja. Hänen mielestään myöskin yleinen mieliala omissa joukoissa oli huono. I Pataljoonan tulevalla hyökkäyskaistalla olisi vain yksi joukkue Kangaskylässä. Asemat oli kaivettu maahan, mutta betonisia varustuksia ei ollut ollenkaan. Pataljoonassa näihin tietoihin suhtauduttiin kuitenkin suurella varauksella, koska oma tiedustelu ja divisioonasta annetut vihollistiedot osoittivat aivan jotain muuta. Illan kuluessa pataljoonassa suoritettiin viimeiset hyökkäysvalmistelut ja komppaniat siirtyivät lähemmäs rajaa hyökkäyslähtölinjalle.⁷⁷

Tykistön valmisteluammunta alkoi 14 minuuttia ennen hyökkäyksen alkamishetkeä. Muutaman minuutin päästä tästä myös vihollisen tykistö ja kranaatinheitin ryhtyivät ampumaan torjuntakeskitystään I Pataljoonan päälle. Vihollisen keskitys osui erityisesti 1. Komppaniaan ja se hajaantui täysin. 2. Komppania sen sijaan pyrki eteenpäin, mutta hyökkäys tyrehtyi heti vihollisen tuleen ja myös 2.K hajosi osittain taistelussa. Tilanne oli varsin sekava ja I Pataljoonan päävoimien täydellinen hajoaminen oli hyvin lähellä, koska hyökkäyksen epäonnistuttua miehiä alkoi valua luvatta taaksepäin pois etulinjasta kohti pataljoonan huolto-osia.⁷⁸

Vaikea tilanne tuli myös rykmentin johdon tietoon. Eversti Laurila lähti tarkastamaan tilannetta ja auttoi Vasamaa palauttamaan järjestyksen pataljoonaan käymälä henkilökohtaisesti valamassa uskoa hajalle menneissä yksiköissä. Myös divisioonan esikunnassa asia huomioitiin ja paikalle tuli valistusupseeri tarkastelemaan tilannetta. Pataljoonan yksiköiden kokoamiseen meni koko yö ja seuraava aamupäivä. Ensimmäinen

⁷⁶Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SARk, Vasama 1989 s. 53-54, Ratia 1982, s.36

⁷⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SARk, Vasama 1989 s. 55-56

⁷⁸Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SARk, sotapvk 2./JR 16 Spk 10720

hyökkäys oli kuitenkin täydellisesti epäonnistunut.⁷⁹

Aamulla 11.7. majuri Vasama päätti koittaa hyökkäystä vihollisen sivustaan ainoalla ehjällä komppaniallaan eli 3.K:lla. Komppania hyökkäsi Pöyhkiömäen kautta Repomäen suuntaan ja pureutui kiinni vihollisen aseisiin. Vihollisen lyömiseen olisi kuitenkin tarvittu enemmän tulitukea tykistöltä. Sitä ei ollut kuitenkaan saatavilla divisioonan painopisteessä tapahtuvien kiivaiden taisteluiden vuoksi. Epäsuoran tulituen puute, vihollisen voimakas konetuliaseiden tuli sekä komppanian päällikön vaikea haavoittuminen aiheuttivat sen, että hyökkäys pysähtyi ja se oli keskeytettävä muutaman tunnin taistelujen jälkeen ja komppania vetäytyi takaisin.⁸⁰

Vihollinen oli nyt erittäin valppaana ja yllätyksen mahdollisuus oli menetetty. Koko 12.7. vastaisen yön ja seuraavan päivän vihollinen ampui käsiaseillaan pataljoonan lohkolle lähettäen myös partion tiedustelemaan suomalaisjoukkojen asemia. Iltaan mennessä tulitus kuitenkin hiljeni ja myöhään illalla I/JR 16 yritti uudelleen Repomäen valtausta voimakkaiden iskuryhmien yllätyshyökkäyksellä. Ryhmien edetessä kohti vihollisen asemia, I Pataljoonan oma vartiomies hätäntyi ja ampui vahingonlaukauksen ja samalla hälytti vihollisen. Tällöin yllätyshyökkäyksen mahdollisuus raukesi ja vihollinen aloitti uudelleen kiivaan ammunnan I Pataljoonan aseisiin. Ensimmäisten päivien epäonnistuneet hyökkäykset aiheuttivat I Pataljoonassa yhteensä 5 kaatuneen ja 32 haavoittuneen miehen tappiot.⁸¹

Samana yönä 13.7. I/JR 16 alistus divisioonan johdolle päättyi ja se liitettiin takaisin omaan rykmenttiin. Divisioonan komentaja antoi pataljoonalle myös uuden tehtävän. JR 58:n hyökkäyskiila oli päässyt läpi vihollisrintamasta ja I Pataljoonan tuli nyt irrottautua taisteluista Kangaskylän luona ja osaltaan myös liittyä JR 58:n hyökkäykseen sen oikealla sivustalla. Samalla myös I Pataljoonan hyökkäyssuuntaa vaihdettiin pois rintamahyökkäyksestä kohti Repomäen kukkuloita enemmän Turkkilammen suuntaan. I Pataljoonan tulisi myös vastata venäläisten puolustusrintamaan tehdystä sisäänmurrosta.⁸²

⁷⁹Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk

⁸⁰Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 61-62

⁸¹Vasama 1989, s.63-64, JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk

⁸²Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989 s. 64

Hyökkäys kehittyi kuitenkin myönteisesti painopistesuunnassa. II/JR 16:lle annettiin 12.7. käsky siirtyä pois varmistustehtävästä sisäänmurron kohdalla ja soluttautua JR 58:n perään. Seuraavana yönä II Pataljoonan 4.K ja 6.K kulkivatkin läpi sisäänmurrusta ja valmistautuivat toimimaan aukon toisella puolella pohjoiseen Niinisyrjän kylän suuntaan. II Pataljoonan 5.K:n jäi edelleen varmistamaan murtoaukkoa uhanalaisempaan suuntaan eli Niinisyrjään päin. Nyt eteläinen Pantsun suunta murtoaukosta oli siis varmistamatta ja samaan aikaan majuri Vasamalle annettiin edellä mainittu käsky, jossa sisäänmurron Pantsun puoleinen varmistus otettaisiin I/JR 16:sta.⁸³

I Pataljoona ei kuitenkaan ollut vielä päässyt irti vihollisesta, vaan oli edelleen taisteluissa yhteensä kahdeksan kilometrin levyisellä rintamalla. Tämän vuoksi kuluihin aikaa ennen kuin majuri Vasama pystyi irrottamaan joukkoja aukon varmistustehtävään. Kello kuuden aikaan aamulla I Pataljoona sai irti kaksi joukkuetta, jotka lähetettiin suorittamaan varmistustehtävää. Tämä oli kuitenkin myöhäistä, koska samaan aikaan neuvostojoukot ryhtyivät vastahyökkäykseen lähinnä Pantsun talojen maastosta ja pyrkivät sulkemaan rintamaansa tulleen aukon. 5.K oli asemissaan Luukkolan taloryhmän luona ja sai nyt tulta vastaansa sekä takaa Pantsusta että edestä Niinisyrjän suunnasta ja joutui vetäytymään takaisin länteen päin. Myöhemmin venäläisosastot valtasivat myös Luukkolan taloryhmän. Venäläisten vastahyökkäys siis onnistui ja JR 58:n ja II/JR 16:n joukot joutuivat mottiin ja niiden puhelinyhteydet ja huoltotie katkaistiin. Tämän jälkeen ainoastaan taistelupartiot pääsivät läpi vihollisen saarrosta ja yhteydet toimivat ainoastaan tykistön tulenjohtajien radioiden välityksellä.⁸⁴

13.7. aamulla tilanne JR 16:n joukkojen osalta oli seuraava. I/JR 16 oli ryhmitymässä uudelleen uutta hyökkäystä varten. II/JR 16 (- 5.K) oli soluttautunut yöllä läpi rintamassa olevasta aukosta ja oli nyt motissa yhdessä JR 58 kanssa. II Pataljoona oli myös taistelussa vihollisen kanssa, joka painosti erityisesti Pantsun suunnasta. 5. Komppania oli motin ulkopuolella. III/JR 16 oli alistettu divisioonan johdolle ja oli ryhmityneenä Havukkalan maastossa.

⁸³Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Vasama 1989 s. 64-65

⁸⁴Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Vasama 1989, s. 64-65, Ratia 1982, s.61, 65

Kun venäläiset olivat saaneet suljettua murtokohdan, divisioonan komentaja antoi heti 13.7. kello 11.00 JR 16:lle käskyn avata murtoaukko uudelleen. Eversti Laurila irrottikin välittömästi osia I/JR 16:sta avaamaan yhteyttä JR 58:n sekä II/JR 16:n. Samalla myös majuri Vasamalle annettu hyökkäystehtävä peruuntui. 2.K pääsi etenemään Pantsun sivustaan asti, mutta ei kyennyt lyömään vihollista. Silloin Vasama lähetti myös 1.K:sta käytettävissä olevat kaksi ja puoli joukkuetta, yhden puolijoukkueen eversti Laurila oli vienyt varmistustehtäviin, 2.K:n vahvistukseksi ja entiselle hyökkäyskaistalle jäi varmistamaan vain 3.K ja yksi joukkue 1.K:sta. Tämän uuden iskuosaston tehtävänä oli nyt murtautua Pantsussa uudelleen läpi vihollisen sulkemasta murtokohdasta. Vihollisella oli alueella hirsipesäkkeitä, joista se pääsi ampumaan suoraan murtokohtaan ja ennen kuin varsinaisen sisäänmurron tekeminen oli mahdollista, piti taisteluosaston pystyä tuhoamaan nämä pesäkkeet. Taisteluosastoa tuki myös I/KTR 10 ja pataljoonan panssarintorjuntaosastot. Hyökkäys ei kuitenkaan edennyt, vaan vihollisen tuli ja omien miehen jättäytyminen jälkeen hidasti jatkuvasti osaston toimintaa. Taisteluosasto pääsi kuitenkin etenemään vähän matkaa, kunnes vihollisen kiihtynyt tulitus tukahdutti vähäisen etenemisen. Samalla myös taisteluosaston päällikkö haavoittui ja hyökkäys keskeytyi lopullisesti. Reittiä motissa oleviin joukkoihin ei saatu vielä avatuksi.⁸⁵

Samaan aikaan kun I Pataljoona kävi omia kiivaita taistelujaan murtoaukon avaamiseksi, niin divisioonan johto antoi everstilutnantti Juvalle luvan yrittää uuden sisäänmurron tekemiseen vihollisen rintamaan pohjoisempaa Niinisyrjän kylän kautta. JR 58 ja II/JR 16 saivat myös uuden huoltoreitin Niinisyrjän kautta kulkevasta tiestä.⁸⁶ Tällä pyrittiin ilmeisesti myös leventämään varsin kapeaa JR 58 muodostamaa hyökkäyskiilaa sekä kiertämään vihollisen vahvasti miehittämä aiempi murtokohta, jota I Pataljoona yritti juuri samaan aikaan avata.

Iltapäivällä 13.7. divisioonan reserviksi määrätty III/JR 16 saikin tehtäväkseen vallata Niinisyrjän kylän. Pataljoona sai avuksi myös 5./JR 16:n, joka oli joutunut vetäytymään varmistuksesta Luukkolan taloryhmän luota. III/JR 16:n komentaja kapteeni Kotiaho päätti, että hyökkäys toteutettaisiin siten, että pääosa pataljoonasta hyökkäisi

⁸⁵Sotapvk I/JR 16 spk 10728, I/KTR 10 taistelukertomus spk 6309 SArk, Vasama 1989, s. 65-67, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 299

⁸⁶Sotapvk 19.DE spk 6303 SArk

kylään lännestä Hiirelän aukean eteläpuolelta ja samalla osa joukoista sitoisi vihollista luoteesta Hiirelän aukean pohjoispuolelta, hyökkäystä tukisi I/KTR 10. Hyökkäyksen oli määrä alkaa kello 16.30, mutta sen alkamisajankohtaa siirrettiin 45 minuuttia. Syynä tähän oli se, että 8. Komppania kieltäytyi ylittämästä talvisodan jälkeen määriteltyä uutta rajaa. Tätä perusteltiin sillä, että he olivat antaneet valan vain Suomen puolustamisesta. Kapteeni Kotiaho sai kuitenkin hyökkäyksen käyntiin, mutta edelleen suuri osa 8. Komppaniasta kieltäytyi ja taisteluihin osallistui komppaniasta vain 32 miestä. Itse hyökkäyksessä Niinisyrjä kuitenkin vallattiin keskiyöllä ja vihollisen joukot vetäytyivät kylästä pohjoiseen Jaakkiman kylän suuntaan. Hyökkäyksen jälkeen Eversti Laurila piti vielä puhuttelun kieltäytyneelle komppanialle, jossa asia sovittiin eikä tätä kieltäytymistä ilmeisesti viety rangaistavaksi. Hyökkäykseen osallistunut 5.K joutui ainoana vapaana komppaniana siirtymään heti takaisin murtokohdan maastoon osallistuakseen I Pataljoonan mukana alkuperäisen murtokohdan uudelleen avaamiseen.⁸⁷

Seuraavana päivänä 14.7. suoritettiin I Pataljoonassa kiireisiä valmisteluja hyökkäyksen uusimiseksi. Hyökkäyksellä oli kiire, koska koko divisioonan eteneminen oli pysähdyksissä niin kauan kun JR 58 ja II/JR 16 oli motissa ilman huoltoa. Hyökkäyksen vahvistamiseksi I Pataljoonalle alistettiin 5./JR 16. Tämä komppania ryhmittyi vasemmalle, keskellä eteni 2.K ja oikealla 1.K. Hyökkäys kohti Pantsun ja Leinosen maastoa aloitettiin 22.30 viisi minuuttia kestäneen voimakkaan tykistövalmistelun jälkeen. 1.K, 2.K ja 5.K etenivät koko yön ankaria taisteluja käyden. Vihollisen puolustus keskittyi rakennettuihin hirsivarustuksiin sekä alueella olleisiin rakennuksiin. Esimerkiksi yksi vihollisen pesäke sijaitsi suuressa kiviinavetassa ja suomalaisten joukkojen piti tuoda paikalle panssarintorjuntatykki, jolla navettaa ammuttiin noin 20 kertaa ennen kuin se vaikenä ja hyökkäystä voitiin jatkaa. Kello 2.30 suomalaiset joukot olivat Turkkilammen koillispuolella olevalla purolinjalla ja saivat tuhottua aiemman hyökkäyksen pysäyttäneet hirsivarustukset. Neuvostojoukot tekivät aamuyöllä Turkkilammen ja Salolammen väliseltä kannakselta voimakkaan vastaiskun iskuosaston oikeaan sivustaan, mutta 1.K pystyi torjumaan sen. Pataljoonan tavoitteet Turkkilammen kaakkoiskärki sekä Niinisyrjä - Kangaskylä -tie saavutettiin yhdeksältä aamulla 15.7., samalla I Pataljoona oli myös

⁸⁷Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk III/JR 16 spk 10741, Latikka 1979, s. 26-27 SARk, Puumala 1992, s. 51-52

tuhonnut Salolammen eteläpuolella olleet vihollispesäkkeet. Jäljelle jäi vielä maaston puhdistus, jota pataljoona suoritti aina puoleen päivään saakka. 5.K sen sijaan liitettiin takaisin omaan pataljoonaansa. 5. Komppanian osalle tulleet raskaat taistelut näkyivät myös kovina tappioina, koska 13.7. se menetti yhteensä 4 miestä kaatuneena ja 16 haavoittuneena.⁸⁸

Vastassa oli ollut todella hyvin puolustautunut vihollinen, jolla oli ollut sekä kivisiä että hirsistä rakennettuja taisteluvälineitä. Nyt kuitenkin murtoaukko oli saatu avatuksi ja levitetyksi niin suureksi että huolto ja yhteydet saatiin taas toimimaan motissa olleisiin joukkoihin. Vasaman mukaan I Pataljoona oli nyt taistellut erittäin hyvin ja aiempi arkailu ja pakoilu oli loppunut lähes kokonaan. Motin avaamistaistelussa pataljoonan tappiot olivat kuitenkin olleet suuret, sillä se menetti yhteensä 33 miestä, joista 5 kaatuneena ja 28 haavoittuneena.⁸⁹

Samaan aikaan myös motissa olleet joukot laajensivat elintilaansa. II ja III/JR 58 hyökkäsivät ensin Matikaisten kukkulalta koilliseen ja valtasivat Mökin maaston. Yöllä 13.7. II/JR 16 alistettiin JR 58:n käyttöön. Pääosa II Pataljoonasta osallistui Mökin luoteispuolella olleen Pelkosten taloryhmän ja aukeiden valtauksen siten, että sen 6. ja 4. Komppania hyökkäsivät alueelle lännestä ja III/JR 58 etelästä. I/JR 58 oli rykmentin reservinä ja siirtyi iltaan mennessä Hiirelänkankaalle. Tällä pataljoonalla oli ainoastaan varmistustehtäviä Matikaisten talojen luona etelään ja länteen.⁹⁰ JR 16:n (- IP) ja JR 58:n yhteistoiminnan tuloksena oli nyt siis saatu uusi sisäänmurto vihollisen rintamaan sekä samalla uusi huoltotie auki Niinisyrjän tien kautta.

III/JR 16:lle jäi tehtäväksi Niinisyrjän alueen varmistaminen lähinnä koilliseen sekä alueella olevien hajanaisten vihollisjoukkojen puhdistaminen. Tähän osallistui osillaan myös II Pataljoona. Samalla molemmat pataljoonat lähettivät partioita kohti Jaakkiman kylää, joka havaittiin vihollisen vahvasti miehittäväksi. Vihollinen tekikin

⁸⁸19 D:n taistelukertomus T17761, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 72-74, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988 s. 299, JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk. Vahvuusilmoituksista puuttuu 5.K:n tappioilmoitus 14.7.

⁸⁹Vasama 1989, s. 75, JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk

⁹⁰Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s.299, Ratia 1982, s.62-63

vastahyökkäyksen Niinisyrjään Jaakkiman suunnasta noin pataljoonan voimin aamulla 15.7. Vastahyökkäys oli niin voimakas, että neuvostojoukot pääsivät keskellä kylää olevalle harjanteelle asti, mutta lopulta vihollinen pystyttiin lyömään ja työntämään takaisin. III Pataljoonan kokonaistappiot Niinisyrjän valtauksessa ja venäläisten vastahyökkäyksen torjumisessa olivat 4 kaatunutta ja 28 haavoittunutta.⁹¹

15.7. oli siis saatu motissa ollut JR 58 ja II/JR 16 jälleen muun divisioonan yhteyteen ja huoltoyhteydet ja puhelinyhteydet joukkoihin toimivat jälleen. Samalla vihollisen puolustusrintamaan oli saatu merkittävä sisäänmurto Niinisyrjän kylän ja Salolammen väliin. Tämä myös mahdollisti koko 19. Divisioonan hyökkäyksen jatkamisen. Joukot olivat kuitenkin kärsineet raskaita tappioita ja olivat erittäin väsyneitä lähes viikon yhtämittaisen taistelun jälkeen. Seuraava päivä kuluikin sekä JR 58:ssa että JR 16:ssa rauhallisesti joukkojen levätessä ja valmistautuessa sotatoimien jatkamiseen.

Yleisesti 19. Divisioonan hyökkäys ei kuitenkaan ollut sujunut kovinkaan hyvin. 19. Divisioona ei ollut päässyt hyökkäystavoitteeseen Matkaselkään ja Kangaskylään ja samalla se oli jäänyt pahasti jälkeen VII AK:n hyökkäyksessä, sillä 7. Divisioona oli jo tavoitteessaan Ruokojärvi - Otrakkala - Vahvajärvi.⁹²

Läpimurron saavuttaminen oli ollut vaikeampaa kuin oli uskottu ja joukkojen tappiot olivat olleet erittäin suuret. Syitä tähän on monia. Ensinnäkin 19. Divisioonalle annettu tehtävä oli ylimitoitettu verrattuna käytettävissä olevaan voimaan, koska divisioonalla oli käytössään vain kaksi kokonaista rykmenttiä (JR 16 ja JR 58), Kevyt Osasto 18 ja muita divisioonalle alistettuja pienempiä yksiköitä. 19. Divisioona olisi tarvinnut kipeästi VII AK:n reserviksi alistettua JR 37:ää, joka oli Lappalanmäellä 19. Divisioonan takana.⁹³

Vastassa oli ollut vihollisen puolustuksen painopiste, joka oli erittäin vahvasti varustettu aina rajan pinnasta syvälle vihollisen puolustusryhmyykseen. Alueella oli ollut paljon hirsistä, kivistä ja betonista rakennettuja pesäkkeitä, jotka pystyivät puolustautumaan joka suuntaan. Venäläinen 168. Divisioona oli taistellut todella uhrautuvasti,

⁹¹Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, III/JR 16:n vahvuusilmoitus P11130/1 SArk, III Pataljoonan sotapäiväkirjasta puuttuu päivät 14-16.7

⁹²Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 290, 296

⁹³19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk

eivätkä sen joukot olleet vetäytyneet asemistaan ennen kuin ne oli täysin lyöty. Neuvostojoukkojen tavoitteena oli ollut lyödä divisioonan kapea hyökkäyskiila sen sivustoihin tehdyillä iskuilla, kuten esimerkiksi vastahyökkäys Niinisyrjään 15.7. osoittaa. Myös neuvostojoukkojen tykistö oli onnistunut hyvin vaikeuttamaan 19. Divisioonan hyökkäystä, kuten esimerkiksi I/JR 16:n ensimmäisessä hyökkäyksessä, jolloin 1. Komppania hajosi vihollisen tykistökeskityksessä.

Rajan pinnassa oli ollut asemissa ainakin venäläisrykmentti JR 402 siten, että sen I Pataljoona oli Jaakkiman, II Pataljoona Niinisyrjän sekä III Pataljoona pohjoisempaan Pälkjärven maastossa. JR 402:n takana Matkaselän aseman maastossa oli vielä reservissä II/JR260, joka oli alistettu rykmentille. JR 402:n vasemmalla puolella puolustukseen oli ryhmittynyt JR 462. Etulinjassa tästä rykmentistä olivat I Pataljoona Kumurinkylän - Kangaskylän maastossa ja III Pataljoona Kalattoman maastossa. II Pataljoona oli taaempaan Vannisenmäen maastossa.⁹⁴

19. Divisioonan vihollistiedustelua ei oltu tehty tarpeeksi hyvin. Kenelläkään ei oikein ollut tietoa vastassa olevasta vihollisen laadusta tai määrästä. Osaltaan tähän vaikutti se, että hyökkäysmaasto oli erittäin peitteistä jolloin lentotähystyksellä tai tavallisella tähystämällä ei pystytty selvittämään vihollisasemien sijaintia. Myöskään vankeja ei saatu ennen hyökkäystä. Tämän vuoksi olisikin tarvittu vielä enemmän partiointia. JR 58:n historian kirjoittaja V. Ratia myös nostaa esille sen kysymyksen, että miksi rajan pinnassa asuneilta siviileiltä ei kysytty mitään. He nimittäin jälkikäteen kertoivat, että olisivat voineet antaa yksityiskohtaistakin tietoa rajan pintaan tehdyistä linnoitustöistä.⁹⁵

Huonosta sekä divisioonan että pataljoonan tiedustelusta on hyvänä esimerkkinä I/JR 16:n hyökkäys Kangaskylän valtaamiseksi. Vaikka tiedettiinkin, että rajan pinta on vahvasti linnoitettu, niin ei tiedetty mitään mitä vihollisrintaman syvyydessä oli. I Pataljoonalla olikin vastassa lähes kokonainen pataljoona linnoitetuissa asemissa.⁹⁶ Joukkojen voimasuhteet olivat siis noin 1:1, kun klassinen hyökkäyssuhde on 1:3 hyök-

⁹⁴Hurme 1959, s. 252

⁹⁵Ratia 1982, s. 31

⁹⁶19. Div:n taistelukertomus, selostus 19.D:aa vastassa olleesta vihollisesta T17761 SArk

kääjän eduksi, eli hyökkäys oli jo etukäteen tuomittu epäonnistumaan, varsinkin kun divisioonalla ei ollut antaa tarpeeksi tykistöä pataljoonan käyttöön.

Erittäin suuri syy vaikeisiin taisteluihin olikin tykistön puute. VII AK:lle alistetusta tykistöstä oli suurin osa keskitetty VII AK:n painopisteessä olleen 7. Divisioonan taistelun tukemiseen, jolloin 19. Divisioonan käyttöön jäi aivan liian vähän tykistöä. 19. Divisioonan tukirykmenttinä olleen KTR 10:n tykkien kaliiperi oli myös liian pieni. 75 millimetrin tykeillä ei pystytty tuhoamaan linnoitettuja pesäkkeitä. Ammunnat jouduttiin myös suorittamaan paljolti peiteammuntoina varsinaisten tuhoamisammuntojen sijaan, koska tiedustelun puutteen vuoksi ei ollut tarkkoja tietoja vihollisen asemista. Myöskään jatkuvasti vaadittuja ilmakuvia ja lentotähystystä ei saatu. 19. Divisioonan komentaja eversti Hannuksela pyysikin lisää tykistöä käyttöönsä ja 12.7. divisioonalle annettiin käyttöön 150 mm:n haupitseilla varustettu Raskas Patteristo 14 sekä yksi 155 mm:n tykeillä varustettu patteri (Er.Jär.Ptri) Lin.Psto 5:stä, jotka pystyivät tuhoamaan vahvempiakin vihollispesäkkeitä.⁹⁷

19. Divisioona koostui täysin reserviläisistä, jotka eivät olleet paras mahdollinen joukko suoriin rintamahyökkäyksiin. Joukkoja ei oltu mitenkään koulutettu tämän kaltaiseen sodankäyntiin, jossa hyökkäykset tapahtuivat suoraan linnoitettuihin vihollisasemiin. Monella miehellä oli myös muistissa kokemukset talvisodasta, jotka vaikuttivat käyttäytymiseen uuden sodan alussa. Tästä kertoo esimerkiksi majuri Vasaman maininta siitä, että monilla I/JR 16:n miehistä oli paha kranaattikauhu talvisodan aikaisista Taipaleenjoen taisteluista, eivätkä he pystyneet toimimaan kranaattitulen alla.⁹⁸ Joukkojen mielialaan ei voinut myöskään olla vaikuttamatta koko divisioonassa ja erityisesti JR 16:ssa ennen hyökkäyksen alkamista I/JR 16:n oikealla puolella olleen Kev.Os. 18:n päällikön majuri Bäckmanin toiminta osaston väkivaltaisen tiedustelun aikana. Hän oli hyökkäyttänyt toista komppaniaansa neljä kertaa samasta kohtaa, vaikka joka kerta tappiot olivat olleet erittäin suuret. Yhteensä kaatuneita oli hyökkäyksissä tullut 50 miestä.⁹⁹ Tieto tästä kulki myös I/JR 16:n ja sitä kautta myös muihin yksiköihin ja se laski joukkojen

⁹⁷KTR/10 taistelukertomus spk 6309 SArk, Ratia 1982, s. 58

⁹⁸Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Vasama 1989, s.60

⁹⁹Latikka 1979, s. 19 SArk

moraalia ja luottamusta johtajiin. Myös epäonnistuminen tulikasteessa vaikutti heikentävästi taistelumoraaliin ainakin I/JR 16:ssa.

Myös 19. Divisioonan johto teki virheitä. Suurin oli ehkä se, että vihollisen annettiin miehittää rintamaan tehty sisäänmurto uudelleen. Divisioonan komentaja määräsi II/JR 16 varmistamaan murtoaukkoa. Myöhemmin aamuyöllä II/JR 16 määrättiin soluttautumaan JR 58:n perään ja murtokohdan varmistus jätettiin 5.K:n sekä I/JR 16:n vastuulle. Eversti Laurila vastusti tätä, mutta divisioonan johto määräsi toisin. I Pataljoona oli kuitenkin vielä taisteluissa noin kahdeksan kilometrin levyisellä rintamalla, eikä saanut heti joukkoja irti. 19. Divisioonan johto kiirehtikin liikaa II/JR 16:n soluttamisessa ja ennen kuin tilalle oli saatu tarpeeksi voimia I/JR 16:sta, vihollinen sai vastahyökkäyksellään sisäänmurron tukittua. Jos hyökkäystä ei olisi kiirehditty niin nopeasti eteenpäin, koko mottia ei olisi päässyt syntymään, varsinkin kun tässä tilanteessa II/JR 16 oli koko JR 58 takana eikä etulinjassa.

19. Divisioonan esikunnassa koko huono hyökkäysmenestys laitettiin tykistön vähyyden ja pienen kaliiperin sekä JR 16:n ja erityisesti sen komentajan eversti Laurilan syyksi. Katsottiin, että Laurila ei ollut toiminnallaan pystynyt johtamaan rykmenttiä liikkuvassa sodankäynnissä. Murtokohdan sulkeutuminen johtui divisioonan esikunnan mielestä Laurilan liian passiivisesta toiminnasta ja huonosta käskyjen antamisesta. Samalla myös divisioonan johdon epäluottamus eversti Laurilaa kohtaan tulee ensimmäisen kerran julkiseksi. Tästä on osoituksena myös se, että eversti Hannuksela pyysi jo 17.7. kahden rykmentinkomentajansa vaihtoa. Toinen näistä oli eversti Laurila.¹⁰⁰

4.2 JR 16 valtaa Kangaskylän ja Vannisenmäen

JR 16:n joukkojen osalta tilanne oli 16.7. seuraava. I/JR 16 oli saanut jo 15.7. käskyn säilyttää kosketuksen venäläisjoukkoihin ja olikin perääntyvän vihollisen kannoilla Pantsu - Kangaskylä -tiellä ja saavutti 16. päivänä Väliahon aukean koillissyrjän. I Pataljoona pysähtyi tähän ja aloitti tiedustelun kohti Kangaskylää, pataljoonan 3.K oli edelleen varmistamassa Pöyhkiömässä Repomäen suuntaa. II/JR 16 oli levossa Pelkosten taloryh-

¹⁰⁰19. Div:n taistelukertomus T17761, Hägglund Heinrichsille 373/I/4/17.7.1941 P9066/3 SARk

män ja aukeiden luona varmistaen kohti pohjoista. III/JR 16 oli levossa Niinisyrjän kylässä varmistaen pohjoiseen ja koilliseen kohti Jaakkiman kylää.

Yöllä 0.30 JR 16 sai käskyn hyökkäyksen jatkamisesta. Sen mukaan I/JR 16 jää samalle paikalle missä olikin ja jatkaa varmistamista Kangaskylän suuntaan. II/JR 16 tuli suorittaa valehyökkäys Jaakkiman suuntaan ja varmistaa samalla Matkaselkään hyökkävän JR 58:n vasen siipi. III/JR 16 tuli edelleen varmistaa Niinisyrjän kylä Jaakkiman suuntaan.¹⁰¹

Tämä käsky kuitenkin peruttiin heti seuraavana aamupäivänä. Syynä tähän oli VII AK:n antamat uudet tehtävät divisioonille ja 19. Divisioonaa sai uuden käskyn kenraalimajuri Hägglundilta hyökkäyksen jatkamisesta. Tavoitteena oli nyt vallata Kaalamon asema sekä Kangaskylä. 19. Divisioonan tuli myös osillaan tuhota vihollinen Ruskealan - Matkaselän alueelta. Aiempi 19. Divisioonan tavoite Matkaselän ja samalla tärkeän rautatien solmukohdan valtaaminen annettiin nyt VII AK:n reservinä toimineelle JR 37:lle. Tämän armeijakunnan komentajan antaman uuden käskyn perusteella 19. Divisioonan komentaja eversti Hannuksela antoikin hyökkäyskäskyn, jossa JR 16:n tehtäväksi määrättiin Kangaskylän valtaaminen seuraavana päivänä sekä linjan Lahdenkylä - Kangaskylä - Turkkilampi varmistaminen. Samalla rykmentille alistettiin 43. Rajajääkärikomppaniasta ne osat, jotka olivat 3.K:n kanssa I Pataljoonan entisellä kaistalla rajan pinnassa Repomäen länsipuolella. JR 16 sai omaksi tukevaksi yksikökseen I/KTR 10:n. Kangaskylän valtaaminen oli ensiarvoisen tärkeää siksi, että sieltä kulki maantie Kaalamoon ja edelleen Sortavalaan. Tykistö tarvitsi tätä tietä pysyäkseen divisioonan hyökkäyksen mukana. Kaalamon valtaaminen määrättiin JR 58:lle.¹⁰²

JR 16:n II ja III Pataljoona lähtivätkin siirtymään uusiin hyökkäysasemiinsa. I Pataljoonan tuli tiedustella Kangaskylän itäpuolen maastoa niin lähelle Kangaskylää kuin oli mahdollista. Samalla Vasama siirsi myös kaksi joukkuetta 3.K:sta pataljoonan pääosan yhteyteen. Myöhään illalla perille päästyään II Pataljoona ryhmittyi Hakulisen talon etelä- ja itäpuolelle I Pataljoonan vasemmalle puolelle ja ryhtyi tiedustelemaan Hakulisen

¹⁰¹ 19. Div:n käsky uudelleen ryhmittymisestä hyökkäyksen jatkamista varten 478/III/sal/16.7.1941 P11121/4, sotapvk JR 16 spk 10705 SARk

¹⁰² 19. Divisioonan käsky 502/III/sal/17.7.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761 SARk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 303-305

aukeaa. III Pataljoona siirtyi Matikaisen mäkeen II Pataljoonan taakse reserviksi.¹⁰³

I Pataljoonan komentaja majuri Vasama suunnitteli joukkojensa hyökkäyksen siten, että 1.K:n ja 2.K:n tuli edetä Väliahon aukeiden kautta kohti Kangaskylää. 1.K valtaisi ja puhdistaisi Repomäen ja 2.K etenisi tien suunnassa ja valtaisi Kangaskylän. 3.K:n tehtävänä oli siirtyä Repomäen etelälaitaan, jossa sen tuli yhtyä reservinä olleisiin kahteen joukkueeseensa sekä jäädä sinne pataljoonan reserviksi.¹⁰⁴

II Pataljoonan komentaja majuri Laakso antoi vastaavasti omalle pataljoonalleen tehtäväksi hyökätä idästä Hakulisen aukean yli sen länsilaitaan, jossa oli todettu vihollisen hirsivarustusta. Hyökkäys toteutettaisiin niin, että vasemmalla etenisi 5.K ja oikealla 6.K. Reservinä hyökkävien joukkojen takana olisi 4.K. Aukean länsilaidasta pataljoonan tulisi saarrostaen hyökätä edelleen Suurahon kautta Kangaskylän eteläosaan. III Pataljoona seuraisi II Pataljoonan takana.¹⁰⁵

Rykmentin hyökkäys alkoi 18.7. kello 3.10 tykistön valmisteluammunnalla Kangasjärven koillis- ja itäpuolelle. Taistelua tukivat I/KTR 10 sekä Rask.Psto 14. Jalkaväen hyökkäys alkoi kello 3.30. Verrattuna 10.7. tehtyyn ensimmäiseen hyökkäykseen, 1.K pystyi nyt hyökkäämään vihollispesäkkeisiin takakautta, mistä suunnasta niitä ei oltu niin vahvasti varustettu ja venäläiset alkoivat irtaantua muutaman tunnin taistelujen jälkeen. Mennessään vihollinen pyrki tuhoamaan betonibunkkerinsa Repomäellä. Myös 2.K eteni ja kello 10.30 komppania oli Kangaskylän laidassa, jolloin vihollinen irtaantui Kangaskylästä ja komppania valtasi nopeasti tyhjentyneen kylän. Kangaskylän valtauksessa I Pataljoonan tappiot olivat 3 kaatunutta.¹⁰⁶

II Pataljoonan kaistalla taistelut olivat kiivaat ja vihollinen teki ankaraa vastarintaa. Pohjoisesta valui myös II Pataljoonan eteen koko ajan venäläisjoukkoja, jotka olivat irtautuneet I Pataljoonan edestä. Aamulla kello 7.00 molemmat komppaniat olivat päässeet aukean yli ja vallanneet Suurahon talojen maaston. Sieltä II Pataljoona jatkoi

¹⁰³Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 305, Vasama 1989, s. 80

¹⁰⁴Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 82

¹⁰⁵Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 305

¹⁰⁶Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk, Vasama 1989, s. 82

hyökkäystä ja oli kello 9.30 Kangasjärven rannassa Kangaskylän eteläosassa. Hyökkäyksessä II Pataljoonan tappiot olivat yhteensä 18 miestä.¹⁰⁷ III Pataljoona eteni toisessa portaassa Suontauksen kautta Nurkkalaan, josta edelleen koilliseen kohti Kangasjärven rantaa tarkoituksenaan maaston varmistaminen. 7. Komppania törmäsi kuitenkin viholliseen ja III Pataljoona pysähtyi varmistamaan etelän suuntaan.¹⁰⁸

Maaston puhdistaminen hajanaisista venäläisjoukoista kesti aina iltapäivään asti. JR 16 sai alueelta myös sotasaaliista, kuten 5 tykkiä, neljä kuorma-autoa, hevosia, viestivälineitä, konekiväärin, kiväärejä ja ruokaa sekä ammuksia. Vasta nyt pystyttiin näkemään, kuinka vahvasti varustettuja sekä Kangaskylä että Repomäki olivat olleet. Alueelta löytyi korsuja, taisteluhautoja, kaksi kaksikerroksista betonibunkkeria sekä muita pesäkkeitä. Tämän lisäksi hyökkääjän hidastamiseksi alueelle oli tehty runsaasti miinoitteita ja ansoja.¹⁰⁹ Kangaskylän valtaaminen kuitenkin onnistunut ja se oli myös samalla ensimmäinen hyökkäys, jonka koko rykmentti suoritti yhdessä ilman, että mikään sen pataljoonista olisi ollut alistettuna jollekin muulle joukko-osastolle. Sotilaallisen menestyksen lisäksi tämän hyökkäyksen merkitys olikin erittäin suuri koko rykmentin taistelumoraalin kannalta.

JR 16:n joukot eivät kuitenkaan saaneet kauaa nauttia menestyksestään. Heti puolen yön jälkeen eversti Laurila sai käskyn divisioonan komentajalta hyökkäyksen jatkamisesta Kangaskylä - Kaalamo - Vannisenmäki -tien suunnassa kaakkoon. Tähän hyökkäykseen osallistuisi rykmentin päävoimat eli I ja II Pataljoona. Taisteluosasto Laurilan tuli myös puhdistaa maasto Kangaskylän ja Kaalamon välillä. Taisteluosasto Kotiaho eli III/JR 16 sen sijaan määrättiin suuntaamaan hyökkäyksensä Kangaskylästä lounaaseen. Tavoitteena oli vallata ensin Haapavaarankylä sekä puhdistaa Ristiselkä -

¹⁰⁷II/JR 16:n vahvuusilmoitukset puuttuvat 10.-18.7., mutta 19.7 vahvuusilmoituksessa on ilmoitettu 14 miestä kaatuneeksi ja 48 miestä haavoittuneeksi. Tässä täytyy olla mukana myös edellisten päivien tappiot. JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk, II Pataljoonan tappioiden määrä Kangaskylän taisteluista on saatu sotapäiväkirjasta. Sotapäiväkirja III/JR 16 Spk 10741 SArk

¹⁰⁸Sotapäiväkirja 19.DE spk 6303, sotapäiväkirja JR 16 spk 10705, sotapäiväkirja II/JR 16 spk 10736, sotapäiväkirja III/JR 16 spk 10741 SArk

¹⁰⁹Sotapäiväkirja I/JR 16 spk 10728, sotapäiväkirja II/JR 16 spk 10736 SArk, Vasama 1989, s. 82-83

Kumurinkylä - Haapavaarankylä välinen maasto yhdessä Taisteluosasto Kotiahon (Lin.P 11 ja Lin.P 12) kanssa. Tämä taisteluosasto oli puolustusasemissa rajan pinnassa vallattavan maaston pohjoispuolella. Sen jälkeen III Pataljoona tuli suunnata Vannisenmäen kautta Sortavalan suuntaan.¹¹⁰

Taisteluosasto Laurila (I ja II/JR 16) lähti etenemään tien suunnassa 19.7. keskiyön jälkeen. Eteneminen kuitenkin pysähtyi melkein heti, koska III Pataljoonan 7.K, joka oli ollut varmistamassa Mikkelin kankaan korkeudella tien suuntaa, oli joutunut taisteluun vihollisen kanssa ja tietä ei oltu saatu avattua ja varmistettua. Komppania oli hyökännyt vihollista vastaan, mutta se oli epäonnistunut voimakkaan vastustuksen sekä oman tykistön tulen puutteen vuoksi. Hyökkäys uusittiin kello aamulla kello 10.00 ja sitä tuki nyt yhden raskaan patterin tulivalmistelu. Hyökkäys onnistuikin aluksi hyvin ja joukot pääsivät tavoitteisiinsa, mutta vihollista ei saatu kukistettua, vaan voimakkaalla vastahyökkäyksellä se pystyi painamaan hyökkäyksen takaisin.¹¹¹ Koko JR 16:n hyökkäys oli kuitenkin siis pysähdyksissä Mikkelin kankaan korkeudella.

Tilanteen laukaisemiseksi rykmentin komentaja eversti Laurila antoi iltapäivällä käskyn I Pataljoonan komentajalle lähteä kiertämään vasemmalta Pienmäki - Mikkelin kangas -tietä pitkin vihollisen selustaan kohti Kangaskylä - Kaalamo - Vannisenmäki - valtatieta. Vihollisen puolustus tuli tuhota siis sivustaiskulla. II Pataljoona seurasi rykmentin reservinä toisessa portaassa I Pataljoonan takana. Kello 15.00 ensimmäinen pataljoona lähti liikkeelle. Hyökkäys onnistui ja kun I Pataljoona pääsi valtatielle vihollinen irtaantui huomattuaan sivustauhan. Saarrostaminen laukaisi tilanteen myös 7.K:n osalta. Vankitiedon perusteella vastassa Mikkelin kankaalla oli ollut noin pataljoonan vahvuinen vihollinen.¹¹²

Tilanteen selvittyä Taisteluosasto Laurila jatkoi etenemistään tien suunnassa tuhoten samalla hajanaisia vihollispesäkkeitä tien reunoilta. Kello 20.00 rykmentti oli Suurselän kohdalla, jonka JR 58 oli jo vallannut aiemmin osana omaa hyökkäystään kohti Kaalamoa. Samalla 19. Divisioonan esikunnasta annettiin tieto, että edessä oleva tie oli

¹¹⁰19. Div:n käsky 522/III/sal/18.7.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761 SArk

¹¹¹Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

¹¹²Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 88-89

vapaa vihollisesta aina Nousiaisten aukealle asti ja JR 58 oli pystynyt valtaamaan Kaalamon ja sitä ympäröivän maaston. Kärjessä kulkenut I Pataljoonan tunnusteluosasto joutui kuitenkin vihollisosaston kanssa tulitaisteluun lähellä Nousiaista. Keskellä pimeää yötä tilanne oli erittäin sekava ja tien varteen pysähtyneet yksiköt ryhtyivät ammuskelemaan summittaisesti eri suuntiin. Syynä tähän ammuskelun leviämiseen koko pataljoonaan oli ilmeisesti pimeä yö ja läpiväsyneet miehet. Tilanteen rauhoittamiseksi eversti Laurila määräsi taisteluosaston lepoon yön ajaksi odottamaan aamua, jolloin tilanteesta olisi helpompi saada selvää. JR 16 (- III P) yöpyi lähellä Nousiaisten aukean luoteisreunaa.¹¹³

Seuraavana aamuna tilanne selvisi. Kävi ilmi, ettei II/JR 58 ollut päässytäkään niin pitkälle kuin divisioonasta oli kerrottu ja tietä ei ollutkaan vielä puhdistettu vihollisesta. I/JR 16 työntänyt venäläisosastoa edessään koko edellisen päivän aina Mikkelinankaalta lähtien ja osa venäläispataljoonasta oli pysähtynyt edellisenä iltayönä vahvan murroksen taakse. I Pataljoonan kärki oli törmännyt tähän murrokseen keskellä yötä. Myös II/JR 58 oli taistelussa tämän venäläisosaston kanssa tien itäpuolella.¹¹⁴

Huolimatta siitä, että vihollinen edelleen tukki tien, rykmentinkomentaja antoi iltayöstä 19.7. uudet käskyt pataljoonien komentajille. II Pataljoona jäi edelleen reserviin ja siirtyi Nousiaisten aukean luoteisosaan, jossa sen tuli osillaan varmistaa maasto Matalalammen suuntaan. Tähän tehtävään majuri Laakso asetti 4.K:n. I Pataljoonan taas tuli edetä Lokasuon yli suunnassa Riihikumpu - Lehtovaara ja tavoitteeksi asetettiin Vannisenmäen valtaaminen. Vannisenmäki oli viholliselle tärkeä teiden solmukohta, jonka kautta se pystyi vetämään joukkojaan ja materiaalia kohti Sortavalaa. Tämän vuoksi alue oli myös erittäin hyvin linnoitettu. I Pataljoona aloitti heti hyökkäyssuunnan tiedustelun partioidensa avulla.¹¹⁵ Uusi tehtävä tarkoitti sitä, että I Pataljoona hyökkäisi jälleen saarrosta vihollisen selustaan.

Tiellä ollut vihollisen murros piti kuitenkin myös selvittää. Vasama määräsi pataljoonansa 3.K:sta kolme joukkuetta puhdistamaan murrosta ja sen jälkeen kun tilanne

¹¹³Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Vasama 1989, s. 92-93, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s. 305

¹¹⁴Vasama 1989, s. 95, Ratia 1982, s. 77

¹¹⁵Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 101. Katso myös Liite 5.

olisi selvinnyt, tulisi joukkueiden jälleen liittyä omaan pataljoonaansa. Muu pataljoona lähti kello 9.00 etenemään annetun käskyn mukaisesti. Kun samaan aikaan II/ JR 58 pääsi omassa hyökkäyksessään etenemään, jäi vihollisen murros nyt mottiin ja siellä olleen vihollisen vahvuudeksi arvioitiin noin komppania. Venäläiset huomasivat myös saarroituksen ja pyrkivät pois motista lähinnä hyökkäämällä itään II/JR 58:n aseisiin. II/JR 58 sai kuitenkin laukaistua motin 21.7. illalla. I/JR 16:n joukkueiden sekä myöhemmin 5.K:n tehtäväksi motin luoteispuolella oli enemmänkin jäänyt vain vihollisen ulosmurtautumisyritysten estäminen motin pohjoispuolella.¹¹⁶

I Pataljoonan pääosien reitti kulki suoraan yli suuren ja upottavan Lokasuon, jossa miehet joutuivat kahlaamaan upoten suohon yli polven joka askeleella. Tämän suokierroksen pituudeksi tuli noin kolme kilometriä, mutta sen avulla I Pataljoona pääsi kiertämään Lehtovaaran aukean reunaan ilman vihollisen häirintää. Matkan pituutta lisäsi se, että suon yli tehdyn suuntauran merkitsijät ajautuivat liikaa oikealle avoimelle suolle. Toisaalta tällä tavoin I Pataljoona pääsi syvälle vihollisen sivustaan ilman, että vihollinen olisi huomannut koukkausta. Lehtovaaran reunassa I Pataljoona joutui kuitenkin jälleen taisteluihin mutta pääsi eteenpäin hyökäten kaikki kolme komppaniaa rinnakkain. Vahvan vihollisen vuoksi pataljoonan hyökkäys joutui kuitenkin vaikeuksiin, ja majuri Vasama pyysi vahvistuksia avuksi. Eversti Laurila hyväksyi pyynnön ja alisti reservissä olleesta II Pataljoonasta 6.K:n Vasaman käyttöön. I Pataljoona sai haltuunsa Lehtovaaran aukean ja taloryhmän keskiyöllä 21.7.¹¹⁷

Hyökkäys kohti Vannisenmäkeä jatkui. Varmistuksen oli murroksen luona ottanut nyt 5./JR 16. Välitavoitteena I Pataljoonalla oli Pitkäahon valtaaminen Vannisenmäen pohjoispuolelta. Vihollinen oli ryhmittynyt Pitkäahon aukean itäpuolelle ja pyrki pysäyttämään I Pataljoonan hyökkäyksen voimakkaalla käsiaseiden ja kranaatinheittimien tulella sekä myös lännestä tulleella vastahyökkäyksellä. Samalla vihollinen ampui myös tykistökeskityksen I Pataljoonan taakse osuen suoraan pataljoonalle alistettuun 6. Komppaniaan. Tässä keskityksessä komppania hajosi täysin ja komppanian käyttö taistelussa oli

¹¹⁶Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 95, Ratia 1982, s. 77-79

¹¹⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Vasama 1989, s. 96, 98

mahdotonta ennen seuraavaa päivää.¹¹⁸

Pitkähossa ollut vihollinen päätettiin lyödä siten, että majuri Vasama määräsi 3.K:n sitomaan vihollista ja siirsi 2. Komppanian 1. Komppanian vasemmalle puolelle. Tämän jälkeen 1.K ja 2.K lähtivät kiertämään Pitkähon länsipuolelta ja hyökkäsivät vihollisen sivustaan. Kiivaan taistelun jälkeen vihollinen lyötiin aukean reunassa. Eteneminen etelään kohti Vannisenmäkeä jatkui nyt kaikki kolme komppaniaa rinnakkain pataljoonan ollessa jatkuvasti taistelussa venäläisosastojen kanssa. Aamuyöstä 1.K saavutti Kumurinkylä - Vannisenmäki - Kaalamo -valtatien, pääsi sen yli ja valtasi Kalliopellon kukkulan. Vasemmalla ollut 3.K hyökkäsi Vannisenmäen pohjoispuolelle ja pystyi tulellaan hallitsemaan valtatieä. Itse Vannisenmäen kylä todettiin vahvasti miehiteytyksi ja varustetuksi. Tämän vuoksi majuri Vasama päättikin yrittää Vannisenmäen valtausta siten, että osa pataljoonasta kiertäisi jälleen vihollisen asemien taakse Vannisenmäen eteläpuolelle ja pyrki sieltä käsin valtaamaan koko Vannisenmäen.¹¹⁹

Aamulla hän antoi käskyn 1.K:lle hyökätä edelleen etelään ja vallata kukkulat Vannisenmäen länsi- ja eteläpuolelta. Vielä samana iltapäivänä 1.K valtasi edelleen myös Kostikkaanmäen ja katkaisi Sortavalaan johtavan tien. I Pataljoonan reservinä olleen 2.K:n tehtäväksi tuli nyt varmistaa Vannisenmäeltä lounaaseen Kumurinkylään ja Höksölään johtava tie. 2.K ottikin haltuunsa Viiankorvensillan ja sen ympäristön sekä vielä illalla Miesmäen. Vasama päätti kuitenkin vielä yrittää yllätyshyökkäyksellä Vannisenmäen valtausta. Levännein komppania, eli 3.K yritti edetä kylän pohjoispuolella olleeseen tukikohtaan konekiväärien tukemana, mutta hyökkäys tyrehtyi nopeasti vihollisen vastarintaan. 3.K vetäytyi takaisin aikaisempiin aseemiinsa ja ulotti vanhan varmistustehtävän lisäksi vielä partiovarmistuksen koilliseen aina Matalalammelle saakka.¹²⁰

I Pataljoona oli kuitenkin saanut saarrettua Vannisenmäen kolmelta eri puolelta, vaikka itse tiesolmun valtaus ei ollutkaan onnistunut. Pataljoonan hyökkäys oli onnistunut valtausta lukuun ottamatta hyvin, varsinkin kun huolto oli joutunut toimimaan koko ajan

¹¹⁸Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Vasama 1989, s. 100, 102

¹¹⁹Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 102-105

¹²⁰Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 105-109

Lokasuon yli. Esimerkiksi kaatuneet ja haavoittuneet jouduttiin kuljettamaan aina 6-8 miehen kantamana suon ylitse. Myös koko ammushuolto kulki suon yli.¹²¹ Tämä rasitti I Pataljoonaa erittäin paljon, koska kantamassa olleet miehet olivat aina poissa taistelutehtävistä.

Vannisenmäki oli siis vahvasti varustettu ja sen valtaamiseksi tarvittiin enemmän joukkoja. 22.7. iltapäivällä eversti Laurila määräsi myös reservinä olleen II Pataljoonan (-6.K) osallistumaan hyökkäykseen. II Pataljoonan tehtävänä oli edetä Matalalammen itäpuolelta ja vallata Matalalammen ja Timoskanlammen välinen kannas ja varmistaa Kaalamohovin maasto. Samalla I Pataljoonalle alistettu ja kertaalleen tykistökeskityksessä hajonnut 6.K määrättiin siirtymään Lehtovaarasta Matalalammen länsipuolelta Kärsämäkeen.¹²²

Majuri Laakson suunnitelman mukaisesti 4.K eteni Matalalammen ja Vannisenmäki - Kaalamo -tien välisen kannaksen kautta ja hyökkäsi yli lampien välisen purolinjan ja valtasi maaston Timoskanlammen pohjoispuolella olleen aukean reunaan saakka. Samaan aikaan 5.K hyökkäsi tien vasemmalla puolella pyrkien saamaan haltuunsa Timoskanlammen ja tien välissä olleen purolinjan. Illalla 4.K ja 5.K olivat edenneet siten, että koko lampien välinen kannas oli saatu vallattua. II Pataljoona jäi tähän asemiin ja 4.K ryhtyi varmistamaan kannasta. 5.K:n tehtävänä oli varmistaa kannaksen itäpuolella ollut puronvarsi sekä aloittaa tiedustelu kohti Kuppisenmäkeä.¹²³

6.K saavutti Kärsämäen noin viiden aikaan iltapäivällä. I Pataljoonan partiot olivat havainneet, että vihollisen huoltoreitti kulki Vannisenmäen kaakkoispuolelta Romananmäen lähellä olevan tiheikön kautta Vannisenmäkeen ja sitä pitkin huollettiin koko ajan Vannisenmäellä olleita joukkoja. Tämän estämiseksi Majuri Vasama määräsi 6.K:n valtaamaan Romananmäen, jotta komppania saisi huoltoreitin tulen alle. 6.K lähti toteuttamaan tehtävää ja pystyi kulkemaan Vannisenmäen itäpuolelta metsäisen notkelman kautta niin ettei vihollinen havainnut komppaniaa. Romananmäki saatiinkin vallatuk-

¹²¹Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SARk

¹²²Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SARk

¹²³Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SARk

si puolenyön jälkeen 23.7. Tämän jälkeen koko Vannisenmäki oli saarrettu.¹²⁴

I ja II Pataljoona kärsivät 20.-23.7 välisenä aikana Mikkelin kankaan ja Vannisenmäen ympäristön taisteluissa yhteensä 138 miehen tappiot. I Pataljoonasta kaatui 4 miestä ja haavoittui 82 miestä. II Pataljoonan vastaavat luvut olivat 9 kaatunutta ja 43 haavoittunutta.¹²⁵

Vannisenmäen suunta oli koko 19. Divisioonan hyökkäyksen painopiste. Samalla kun JR 16 hyökkäsi Vannisenmäelle, niin myös sen molemmilla sivustoilla olleet suomalaisjoukot etenivät. JR 16 vasemmalla puolella ollut II/JR 58 oli saanut tiellä ollen murroksen selvitettyä ja hyökkäsi nyt Hannukkalanmäkeen ja sai sen vallattua 23.7. JR 16:n oikealla puolella oli Kevyt Osasto 18, joka oli 20.7. mennessä edennyt Valkealampi - Kotalampi -linjalle, josta se lähetti partioitaan tiedustelemaan Höksölän suuntaan.¹²⁶

19. Divisioonan ryhmityksessä oikealla oli omaksi taisteluosastokseen erotettu ja divisioonan alaisuuteen alistettu III/JR 16. Taisteluosasto Kotiaho oli saanut 18.7. divisioonan komentajalta eversti Hannukselalta käskyn Haapavaarankylän valtaamisesta. III/JR 16:n lähtö oli kuitenkin myöhästynyt, koska 7.K oli juuttunut Mikkelin kankaalla taisteluihin vihollisen kanssa. Tilanne oli lauennut vasta, kun I ja II/JR 16 olivat koukanneet vihollisen sivustaan ja vihollinen oli irtaantunut etelään 19. päivän iltana.

Tämän jälkeen III Pataljoonan piti lähteä kohti Haapavaarankylää. Lähtö kuitenkin viivästyi vielä useita tunteja miesten väsyneisyyden ja syömättömyyden takia.¹²⁷ Ilmeisesti syynä oli kuitenkin myös pataljoonan miehistön alhainen taistelumoraali, koska varsinaisiin taisteluihin yhtä komppaniaa lukuun ottamatta pataljoona ei ollut joutunut neljään päivään. Samaan aikaan taas I ja II Pataljoona olivat olleet lähes koko ajan taisteluissa.

Kapteeni Kotiahon tarkoituksena oli kaartaa Haapavaarankylään etelästä käsin. Eteneminen sujui seuraavana päivänä hitaasti, koska vihollinen oli miinoittanut vahvasti aluetta, mutta III Pataljoona pääsi kuitenkin vanhan lääninrajan yli. Hyökkäys pysähtyi

¹²⁴Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SARk

¹²⁵JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SARk

¹²⁶Ratia 1982, s. 81-83, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1988, s.306-307

¹²⁷Sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

jälleen seuraavana päivänä 21.7., kun III Pataljoona oli noin kilometrin päässä Haapavaa-rankylästä varmistaen samalla länteen Saarikosken talojen suuntaan. Itse kylä todettiin tiedustelussa vihollisen vahvasti miehittämäksi ja miinoitetuksi. Vihollisella oli myös vahva miehitys Kiteenjoen varressa Haapavaarankylästä pohjoiseen aina Kangasjärveen saakka.¹²⁸

Syynä hyökkäyksen pysähtymiseen oli kuitenkin se, että osa III Pataljoonan miehistä kieltäytyi jatkamasta vedoten jälleen väsymykseen. Nyt asia huomioitiin sekä rykmentin että divisioonan johdossa ja tultiin ilmeisesti siihen lopputulokseen, että syy ei ollut pelkästään väsymys ottaen huomioon edellisen kieltäytymisen muutamaa päivää aiemmin ja lähes koko komppanian kieltäytymisen viikkoa aiemmin hyökkäyksessä Niinisyrjään. Taisteluhengen nostamiseksi ja siten koko pataljoonan toiminnan parantami- seksi III Pataljoonan komentaja vaihdettiin. Kapteeni Kotiaho määrättiin siirtymään 19. Divisioonan esikunnan komento-osasto 1:n komentajaksi ja III Pataljoonan komentajaksi määrättiin entinen komento-osasto 1:n komentaja kapteeni Heikki Kuistio.¹²⁹ Yleensä ottaen pataljoonan komentajan vaihtaminen ei ollut kovinkaan ihmeellistä jatkosodan hyökkäysvaiheessa. Ripatti onkin omassa tutkimuksessaan tuonut esiin sen, että noin puolet kaikista pataljoonan komentajista toimi tehtävässään lyhyemmän ajan kuin 9 kuukautta ja yksi kuudesosa vähemmän kuin puolitoista kuukautta.¹³⁰ Pataljoonan komentajia vaihdettiin siis verrattain usein, mutta III pataljoonan miehille pidetyn komentajan vaihtaminen oli täysin käsittämätön asia.

Uuden pataljoonan komentajan vetämänä III Pataljoona jatkoi kuitenkin hyökkäystä 22.7. aamuyöllä. Samalla hyökkäystä tukemaan asetettiin II/KTR 10. Aamulla pataljoona valtasi Haapavaarankylän kaakkoispuolella olleen vihollisen tukikoh- dan Ihalanvaarassa. Tämä tukikohta oli varustettu koko vaaran laen ympäri kulkevilla piikkilankaesteillä ja miinoituksilla sekä kivistä ja hirsistä rakennetuilla pesäkkeillä. Vaara oli kuitenkin erittäin haluttu kohde, koska sen laki oli paljas ja näin se mahdollisti

¹²⁸19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

¹²⁹19. Div:n käsky 564/I/3/21.7.1941 P11121/5, 19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk III/JR 16 spk 10741, sotapvk 19.DE Osasto 1 spk 6305 SARk, Kadettiupseerit 1985, s. 381

¹³⁰Ripatti 1975, s.1 SARk

tähystyksen kauemmaksikin. Venäläiset pyrkivätkin valloittamaan vaaran uudelleen vastahyökkäyksellä, mutta III Pataljoona torjui sen. Seuraavana yönä III Pataljoona oli levossa siten, että jokainen komppania vuorollaan vastasi Ihalanvaaran puolustuksesta. Juuri kun 8.K ja 9.K olivat vaihtamassa miehitystään vaaran laella, vihollinen aloitti erittäin voimakkaan tykistön ja kranaatinheittimien ampuman keskityksen vaaralle. Vaihdon takia joukot olivat kokoontuneet erittäin pienelle alalle ja keskitys osui suoraan komppanioiden päälle aiheuttaen joukoille erittäin suuret tappiot.¹³¹ Vahvuusilmoituksen mukaan nämä tappiot olivat yhteensä 13 kaatunutta ja 82 haavoittunutta.¹³²

III Pataljoona vetäytyi keskityksen jälkeen noin 2 kilometriä taaksepäin pahan mieshukan ja järkytyksen vuoksi. 8. ja 9.K olivat täysin hajalla ja miehiä oli paennut eri suuntiin. 9. Komppaniasta kaikki muut upseerit paitsi komppanian päällikkö olivat haavoittuneet ja komppanioiden taisteluvahvuudet olivat pudonneet 50-60 mieheen, koska paenneiden lisäksi myös haavoittuneiden kantaminen työllisti miehiä. Rykmentin komentaja eversti Laurila määräsi III Pataljoonan rykmentin reserviksi ja samalla lepoon muutamaksi päiväksi. Päivän valjettua miehiä alkoi palaila takaisin yksiköihinsä ja muutaman seuraavan päivän pataljoona oli levossa ja toimi vain kulontorjuntatehtävissä. Vielä 24. päivä joitain palanneita miehiä haettiin pois huoltoportaasta ja 66 miestä koko pataljoonasta kieltäytyi kokonaan palaamasta palvelukseen. Mielialat erityisesti 9.K:ssa olivat erittäin masentuneet ja miehet valittivat hermojen olevan lopussa. Eversti Laurila antoi koko 9.K:n olla muutaman vuorokauden huoltoportaassa.¹³³

Samaan aikaan painopistesuunnassa yöllä 23.7. venäläiset joukot liikehtivät Vannisenmäellä. Vihollisen asemista kuului kovaa melua ja kiivaita komentoja ja välillä vihollinen avasi asemistaan voimakkaan tulituksen I Pataljoonan aseisiin. Sen jälkeen

¹³¹II/KTR 10 taistelukertomus spk 6309, sotapvk III/JR 16 spk 10741, sotapvk 8./JR 16 spk 10724, sotapvk 9./JR 16 spk 10725, Latikka 1979, s. 34 SArk

¹³²III/JR 16:n vahvuusilmoitus P11130/1 SArk. Luvussa on mukana sekä 23.7. ja 24.7. annetut ilmoitukset, koska 23.7. kärsityt tappiot näkyvät vasta 24.7. annetussa ilmoituksessa. Tätä todistaa myös se, että 24.7. III Pataljoona oli vetäytynyt jo kauemmas eikä osallistunut taisteluihin. Tappiosta on eri lukuja eri lähteissä, esim. Latikan mukaan keskitys olisi aiheuttanut yhteensä 73 miehen tappiot. Latikka 1979, s. 34 SArk

¹³³Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk III/JR 16 spk 10741, sotapvk 9./JR 16 spk 10725, JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk, Ahto - Pirilä 1989, s. 411-412

asemissa nostettiin ylös valkoisen lipun antautumisen merkiksi. Ilo oli kuitenkin lyhytaikainen, koska lippu vedettiin nopeasti jälleen alas ja vihollinen jatkoi taisteluaan. Hetken kuluttua tulitus hiljeni ja voitiin todeta että vihollinen oli kyennyt vetäytymään saarroksista käyttäen ilmeisesti samaa reittiä kuin 6.K.¹³⁴ Osa vihollisista olisi siis ollut valmis antautumaan, mutta ilmeisesti ylintä komentovaltaa käyttänyt oli ollut sitä mieltä, että olisi yritettävä murtautua ulos saartorenkasta.

Koska Vannisenmäki oli havaittu vapaaksi vihollisesta, majuri Vasama määräsi 2.K:n irrottautumaan varmistuksesta ja valtaamaan Vannisenmäen pohjoisesta. Samaan aikaan myös 1.K:n tuli edetä kylään etelästä ja lounaasta. 3.K oli nyt ikään kuin muiden komppanioiden takana ja aamupäivällä Vasama määräsi sen siirtymään siten, että sen ryhmitys ylettyisi Viinamäen rinteessä olevasta 1.K:n miehityksestä luoteeseen aina 2.K:n miehitykseen saakka. Osillaan 3.K:n tuli myös varmistaa Viiankorvensillan maasto.¹³⁵

Vielä samana iltapäivänä 19. Divisioonan komentaja antoi uuden hyökkäyskäs-kyn, jossa JR 16 (- I/JR 16) määrättiin valtaamaan Haapavaarankylä ja Kumurinkylä. Rykmentin tuli myös puhdistaa Kumurinmäen ja Ristiselän maasto yhdessä Taisteluosasto Koskenmiehen kanssa. Samalla I/JR 16 määrättiin divisioonan reserviksi.¹³⁶ Tehtävä oli siis täysin sama kuin III/JR 16:n saama tehtävä 18.7., mutta nyt hyökkäykseen käytettäisiin enemmän voimaa. Samalla ilmeisesti pyrittiin nostamaan III/JR 16 taistelumoraalia voimakkaalla hyökkäyksellä.

Tilanne Vannisenmäen ympäristössä ei ollut kuitenkaan vielä selvä. Uuden käsken mukaisesti 6.K:n alistus I Pataljoonalle päättyi ja Vasama määräsi kaksi joukkuetta 3.K:sta ottamaan vastaan Romananmäen asemat. Joukkueet joutuivat matkalla taisteluun uuden vihollisen kanssa, mutta saivat silti miehitettyä mäen. Nämä 3.K:n joukkueiden kanssa taistelukosketuksessa olleet neuvostojoukot olivat osa vihollisen vastahyökkäystä, jonka venäläiset olivat aloittaneet kohti Vannisenmäkeä. Vihollisen vahvistettu komppania pääsikin, käyttäen ilmeisesti samaa suojaisaa notkelmaa kuin ennenkin, vanhaan tukikohtaan ja pystyi valtaamaan sen. Vastahyökkäys tuli niin yllättäen, että

¹³⁴Vasama 1989, s. 111

¹³⁵Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SARk, Vasama 1989, s. 111-112

¹³⁶19. Div:n käsky 611/III/sal/23.7.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761 SARk

suomalaiset luulivat aluksi, että jokin vahva venäläisten tukikohta olisi jäänyt huomaimatta jo vallatulla alueella. Myös Kärsämäen ja Vannisenmäen välillä havaittiin uutta vihollista ja 4.K määrättiin puhdistamaan tätä maastoa. Muutamaa tuntia myöhemmin 6.K määrättiin auttamaan 4.K:aa, koska vihollinen oli lujasti pureutunut tekemäänsä murrokseen.¹³⁷ Taistelu Vannisenmäestä ja sen ympäristöstä alkoi siis uudelleen. Tällä oli myös vaikutusta koko rykmentin tehtävään, koska nyt myös II/JR 16 joutui jälleen taisteluun vihollisen kanssa, eikä pystynyt irrottautumaan uuteen tehtäväänsä Haapavaarankylän suunnassa.

Sekasortoista tilannetta pahensi myös se, että I Pataljoonan joukot olivat erittäin väsyneitä, eivätkä enää pystyneet normaaliin taistelusuoritukseensa. Väsymystä voidaankin varmasti pitää suurimpana syynä siihen, että vihollinen ylipäättänsä pääsi yllättämään I Pataljoonan. Myös oman tykistön vahingossa omiin asemiin ampuma isku lisäsi entisestään sekasortoa. Yöllä vihollinen painosti kiivaasti Sortavalan tien suunnassa lounaasta Viinämäen ja Kostikkaanmäen luona 1.K:n asemia ja 1.K:n joukkueet joutuivat vetäytymään siilipuolustukseen eri tukikohtiin kukkuloille. Myös 3.K:n kaksi joukkuetta joutuivat mottiin Romananmäellä.¹³⁸

Taistelut jatkuivat erittäin kiivaina seuraavana päivänä. Majuri Vasama yritti saada 3.K:n joukkueet pois motista Timoskanlammen suunnasta suoritettulla hyökkäyksellä, johon osallistuivat sekä motissa olleet että sen ulkopuolella olleet 3.K:n joukot, mutta tämä yritys ei onnistunut. Kostikkaanmäessä vihollinen pääsi jyrkänteen suojassa erittäin lähelle mäellä olleen joukkueen asemia, mutta pystyttiin torjumaan tiputtamalla käsikranaatteja jyrkänteeltä hyökkääjien päälle. Myös muut joukkueet torjuivat vihollisen hyökkäyksiä siilipuolustuksessa. Tässä vaiheessa Vasama pyysi levänneitä lisäjoukkoja avukseen ja saikin käyttöönsä 5.K:n II Pataljoonasta. Vasaman antaman tehtävän mukaan 5.K:n tuli nyt vallata Vannisenmäellä ollut tukikohta pohjoisesta käsin. Hyökkäys alkoi iltapäivällä tykistön ja kranaatinheittimien tukemana ja myös panssarintorjuntatykkejä käytettiin hirsibunkkereiden vaientamiseksi. Taistelu muuttui nopeasti lähitaisteluksi, kun suomalaisjoukot pääsivät käsikranaatin heittoetäisyydelle venäläisistä, jotka eivät vetäyty-

¹³⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10728, II/JR 16 spk 10736, 19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk

¹³⁸Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 115-116

neet, vaan säilyttivät sitkeästi asemansa. Vähitellen kuitenkin 5.K ja hyökkäyksessä mukana olleet I Pataljoonan osat pääsivät eteenpäin pesäke pesäkkeeltä ja heti puolenyön jälkeen saatiin koko aluetta hallinnut hirsibunkkeri vallattua ja muutamaa tuntia myöhemmin vihollinen saatiin lyötyä koko Vannisenmäen maastossa. Osa vihollisesta pääsi pakenemaan notkelman kautta, mutta I Pataljoonan joukot olivat niin väsyneet etteivät jaksaneet lähteä takaa-ajoon. Samalla kun tilanne selvisi Vannisenmäellä, venäläisten painostus myös Viinamäen suunnassa hellitti.¹³⁹

Vannisenmäki oli nyt vallattu uudelleen ja vihollisen vastahyökkäys alueella oli pystytty torjumaan. Taistelut olivat olleet erittäin kiivaat ja I Pataljoonan osalta tappiot olivat 24.7 ja 25.7 yhteensä 64 miestä, joista 9 kaatui ja 55 haavoittui. II Pataljoonasta kaatui 2 ja haavoittui 25 miestä.¹⁴⁰ Vasta nyt voitiin siis ryhtyä toteuttamaan rykmentille muutamaa päivää aiemmin annettua tehtävää.

4.3 II ja III Pataljoona hyökkää Kumuriin

II Pataljoona lähti siirtymään kohti Haapavaarankylää heti aamuyöllä 25.7., kun tilanne Vannisenmäellä alkoi selvitä. II Pataljoonalla oli ilmeisen kiire, koska suunniteltu hyökkäys oli jo noin kaksi vuorokautta myöhässä alunperin annetusta ajankohdasta. I Pataljoona määrättiin samalla divisioonan reserviksi. Perille Ihalanvaaran korkeudelle II Pataljoona pääsi keskipäivällä.¹⁴¹ Vastaavasti III Pataljoonalle viivytys Vannisenmäen taistelujen vuoksi oli tullut hyvään aikaan, koska sillä oli ollut mahdollisuus levätä ja koota voimansa uudelleen Ihalanvaaran tappioiden jälkeen.

Eversti Laurilalla oli aikomuksena hyökätä Haapavaarankylään kahdesta suunnasta. III Pataljoonan tuli ensin edetä kylän koillispuolella olevalle Saarikosken talon luokse. Sieltä pataljoonan tuli jatkaa hyökkäystään tien suunnassa itse kylään. II Pataljoon-

¹³⁹Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Vasama 1989, s. 117, 121-125

¹⁴⁰JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk

¹⁴¹Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

nan tuli vastaavasti edetä Ihalanvaaran kautta ja hyökätä kylään idästä ja kaakosta.¹⁴²

III Pataljoona lähtikin liikkeelle ja saavutti Saarikosken noin kolmen aikaan iltapäivällä. Saarikoski oli jo tyhjentynyt vihollisesta, joten tiedustelua suunnattiin nyt kohti Haapavaaraa. Samaan aikaan II Pataljoona eteni Ihalanvaaran suunnassa ja kello 18.00 Ihalanvaara oli miehitetty ilman taisteluita. Sieltä II Pataljoona jatkoi hyökkäystään edelleen kylän suuntaan. III Pataljoonan tiedustelupartiot huomasivat kuitenkin, että vihollinen oli vetäytymässä Haapavaarankylästä ja yrittivät mennessään polttaa koko kylän. Kello 18.30 III Pataljoona valtasikin kylän ennen kuin se oli kokonaan tuhottu. 7. Komppania otti haltuun nopeasti myös Ristikallion sahan ja myllyn päästen näin Kiteenjoen rantaan Siesmanjärven pohjoispuolella.¹⁴³

Hyökkäystä Kumurinkylän valtaamiseksi jatkettiin. III Pataljoonan komentaja kapteeni Kuistio katsoi, että pataljoonan suorittama joen ylitys olisi mahdotonta 7.K:n valtaamasta kohdasta, koska Ristikallion myllyn kohdalla ollut silta oli tuhottu ja vihollisella oli vahva miehitys Kiteenjoen länsirannalla. Aamuyöllä 26.7. III Pataljoona vetäytyikin Haapavaarankylästä ja siirtyi Saarikosken talon luo, jossa tiedustelu oli osoittanut talon länsipuolella olevan kahlaamon maastossa joen toisen rannan olevan vapaa vihollisesta. III Pataljoona kahlasi Kiteenjoen yli välittömästi ja eteni Kumurinmäen koillispuolelle Mujukankaalle. Sieltä pataljoona aloitti tiedustelun kohti Kumurinmäkeä sekä Kumurinkylää. Alunperin tarkoituksena oli ollut, että II Pataljoona olisi siirtynyt Kiteenjoen yli Siesmanjärven eteläpuolelta, mutta Eversti Laurila muutti tätä suunnitelmaa ja määräsi majuri Laakson viemään pataljoonan yli samasta kohtaa kuin III Pataljoona. Siesmanjärven eteläpuolella olleen ylityspaikan luona joen itäranta oli nimittäin erittäin avoin ja matala ja vihollisella oli vahva miehitys joen länsirannalla, joten ylitys tältä paikalta olisi vain tuonut turhia tappioita II Pataljoonalle. Illalla 26.7. molemmat pataljoonat olivat ylittäneet joen ja majoittuivat yöksi Mujukankaan maastoon.¹⁴⁴

Seuraavana aamuna rykmentin komentaja saapui III Pataljoonaan. Hyökkäys-

¹⁴²Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk. Katso myös Liite 6.

¹⁴³Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

¹⁴⁴19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

käskey annettiin kello 14.15. Sen mukaan suunnitelmana oli molempien pataljoonien yhteishyökkäys siten, että III Pataljoona hyökkäisi ensimmäisessä linjassa ja valtaisi ensin Saapaskallion ja sen eteläpuolella olleiden mökkien maaston sekä Siesmankosken maaston. Ensimmäisenä tavoitteena III Pataljoonalla oli Saapaskallion eteläpuolella ollut Haapavaaraan johtava tie. Sieltä kapteeni Kuistion komentama pataljoona jatkaisi hyökkäystä edelleen etelään kohti Kumurinkylää. II Pataljoona etenisi toisessa linjassa ja aloittaisi hyökkäyksensä vasta kun III Pataljoona olisi vallannut Saapaskallion. II Pataljoona hyökkäisi III Pataljoonan oikealle puolelle. Hyökkäykseen osallistuisi myös Taisteluosasto Koskenmiehestä (Lin.P 11 ja Lin.P 12) 50 miestä käsittävä osasto pohjoisesta samaan aikaan JR 16:n hyökkäyksen kanssa ja kello 16.30 vielä 100 miehen osasto lännestä. Koko hyökkäystä tukisivat I ja II Patteristo KTR 10:stä, Raskas Patteristo 17, Erillinen Järeä Patteri sekä 10.Järeä Patteri.¹⁴⁵

Pataljoonien hyökkäys alkoi kello 15.45. III Pataljoonan etulinjassa olleet komppaniat pääsivät etenemään noin 150 metriä ennen kuin neuvostojoukot aloittivat kiivaan tulituksen 8.K:n hyökkäysreitillä olleesta murroksesta. Silloin kapteeni Kuistio käski 8.K:n kiertää murroksen oikealta puolelta ja 8.K pääsikin kumpareelle, joka oli Saapaskalliolta luoteeseen. Vasemmalla ollut 7.K pääsi Saapaskallion juurelle, josta havaittiin, että Saapaskallion päällä oli vihollisen bunkkereita ja varustuksia ja komppanian eteneminen pysähtyi. Nyt toisessa linjassa ollut II Pataljoona saavutti III Pataljoonan. Tykistön tukemana 8.K pääsi aina tavoitteeseen asti, mutta pataljoonien hyökkäyksen suurin voima oli silti jo mennyt. Neuvostojoukkojen tykistö ja kranaatinheittimet ampuivat keskityksen molempien pataljoonien päälle. Myös osasto Koskenmiehen hyökkäys pysähtyi noin 150 metriä Kumurinmäen pohjoisrinteestä. Tässä vaiheessa eversti Laurila päätti keskeyttää hyökkäyksen ja antoi pataljoonilleen käskyn vetäytyä takaisin lähtöasemiin Kumurinkylän koillispuolelle.¹⁴⁶

Eversti Laurila teki nyt poikkeuksellisen teon. Hän ilmoitti 19. Divisioonan komentajalle eversti Hannukselalle ettei aio jatkaa tai uusia hyökkäystä Kumurinkylään.

¹⁴⁵19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741, I/KTR 10 ja II/KTR 10 taistelukertomukset spk 6309 SArk

¹⁴⁶Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

Eri lähteiden mukaan Laurila olisi keskeyttänyt hyökkäyksen sen vuoksi, että eräältä patterin päälliköltä oli löytynyt ilmakuvia, johon oli merkitty Kumurin alueella sijainneita vihollisen asemia. Päällikkö oli kertonut, että hän oli saanut ilmakuvat normaalisti 19.DE:lta. Näitä samoja kuvia ei oltu kuitenkaan annettu JR 16:n johdolle.¹⁴⁷ Joissakin lähteissä annetaankin ymmärtää, että tämä olisi osoitus siitä, että divisioonan johto olisi halunnut tahallaan tapattaa JR 16:n miehiä.¹⁴⁸

Matti Latikan mukaan taas Laurila olisi pyytänyt ilmavalokuvia alueesta ja olisi myös saanut ne jo muutamaa päivää ennen hyökkäystä. JR 16:n johto ei kuitenkaan ollut pystynyt tulkitsemaan itse kuvia. Myöhemmin patterin päälliköllä oli ollut sitten samoja ilmakuvia, jotka oli ehditty tulkita 19. Divisioonan tiedusteluelimissä. Eli kysymyksessä olisi ollut vain erittäin paha inhimillinen virhe. Tulkittuja ilmakuvia ei olisi muistettu antaa hyökkäävän rykmentin komentajalle.¹⁴⁹ Tämä vaihtoehto tuntuukin paljon loogisemmalta myös siinä valossa, että jos divisioonan johto olisi halunnut tahallaan tapattaa miehiä, niin se olisi näkynyt myös myöhemmin heidän urallaan. Suuret tappiot olisivat osoittaneet, että divisioonan johto olisi epäonnistunut tehtävässään, eivätkä he olisi päässeet etenemään urallaan.

Neuvostojoukkojen ampumassa keskityksessä hyökkäyksessä Kumurinkylässä mukana ollut 9.K hajosi jälleen ja perääntyi pataljoonan huoltoportaaseen asti. Tämä oli selvästi vielä seurausta Ihalanvaaran tapahtumista. Vaikka III Pataljoona osallistuikin Haapavaarankylän valtauksen ja siirtyi Kiteenjoen yli, niin tilanne ei ollut vielä korjautunut koko pataljoonassa. Nimittäin 9.K:n sotapäiväkirjan mukaan 9. Komppania oli vielä 26.7. hajalla ja ainakin osa miehistöstä oli huoltoportaassa. 9.K:ssa suoritettiin myös päällikön vaihdos siten, että vanha päällikkö siirrettiin 8.K:aan ja tilalle tuli kokonaan uusi päällikkö. Tämä vaihto tehtiin ilmeisesti siksi, että rykmentin johdossa katsottiin ettei vanhalla päälliköllä ollut enää tarpeeksi auktoriteettia tämän komppanian miesten johtamiseen ja päällikön vaihtamisella saataisiin huoltoportaaseen jääneet miehet taas muun komppanian mukaan. Uusi päällikkö saikin kaikki miehet liikkeelle ja koko

¹⁴⁷Ahto - Pirilä 1989, s. 420-421

¹⁴⁸Esimerkiksi Pirilä 1985, Maakuntapatriootit

¹⁴⁹Latikka 1979, s. 36 SARk

komppania osallistui Kumurinkylän hyökkäykseen. Nyt uuteen keskitykseen joutuminen laukaisi heti vastareaktion ja komppania peräytyi jälleen huoltoportaaseen saakka. 34 miestä ilmoitti etteivät he enää jatka sotaa ja lähtivät taaksepäin ilmoittautumaan sotapoliisille. Tosin näistä miehistä ilmeisesti suurin osa palasi komppaniaan seuraavana päivänä yhdessä uusien täydennysten kanssa.¹⁵⁰

Kokonaisuudessaan II Pataljoona menetti Kumurin taistelussa 36 miestä, joista 3 kaatui ja 33 haavoittui. Vastaavasti III Pataljoonan tappiot olivat yhteensä 20 miestä, joista 4 kaatui ja 16 haavoittui.¹⁵¹

I Pataljoona oli siis määrätty 19. Divisioonan reserviksi 25.7. kello 12.00. Se kokoontuikin Vannisenmäen tienhaaran maastoon ja alkoi valmistautua lepoa varten. 19. Divisioonan esikunnan määräys muutti kuitenkin kaiken. Kello 17.00 I Pataljoonalle annettiin käsky, jonka mukaan pataljoona alistetaan takaisin JR 16:lle ja sen täytyy viipymättä lähteä marssimaan kohti Höksölän kylää. Illalla I Pataljoona pääsi Kotalampien maastoon Vellikallion kohdalle, jossa se yöpyi ja aloitti hyökkäysvalmistelut Höksölään hyökkäystä varten. Tiedustelu ulotettiin partioiden voimin tien suunnassa aina Kiteenjoelle asti ja se osoitti, että hyökkäys Höksölään tien suunnassa olisi mahdotonta ilman suuria valmisteluja, koska joen ylittävä silta oli tuhottu ja venäläisjoukoilla oli miehitystä joen rannassa. Tämän selvittyä I Pataljoona jäi ilmeisesti odottamaan sitä, että II ja III Pataljoona hyökkäisivät pohjoisesta Höksölään Kumurinkylän valtauksen jälkeen. I Pataljoona siirtyi täydelliseen lepoon suorittaen vain pienempiä partiointi- ja varmistustehtäviä. Muuten joukot pesivät pyykkiä ja uivat läheisissä lammessa ja huolsivat itseään kaikilla tavoilla.¹⁵² II ja III Pataljoonan hyökkäys Kumurinkylän valtaamiseksi ei kuitenkaan onnistunut, joten suunnitelmat myös I Pataljoonan käytöstä muuttuivat.

19. Divisioonan eteneminen oli edelleenkin ollut varsin hidasta verrattuna VII AK:n toiseen divisioonaan. Neuvostojoukot taistelivat edelleen erittäin sitkeästi ja taitavasti. Sitkeydestä on hyvänä esimerkkinä se, että hyökkäävät joukot olivat saaneet erittäin vähän vankeja, joka taas osoittaa sen, että venäläiset taistelivat lähes aina viimei-

¹⁵⁰Sotapvk 9./JR 16 spk 10725, JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk

¹⁵¹JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk

¹⁵²Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 132-137

seen mieheen asti. Näin tapahtui esimerkiksi Vannisenmäellä, jossa osa olisi halunnut antautua, mutta ilmeisesti pääosa halusi yrittää murtautumista pois saartorengaasta. JR 16:n osalla poikkeuksena tästä on kuitenkin hyökkäys Haapavaarankylään, jonka venäläisjoukot antoivat lähes taisteluitta. Hitaasta etenemisestä huolimatta oli venäläisjoukot kuitenkin pystytty kautta linjan painamaan Kiteenjoen toiselle puolelle.

Divisioonan johdossa hyökkäyksen huonolle edistymiselle haluttiin kuitenkin löytää syytä, koska tilanne ei ulospäin näyttänyt kovinkaan hyvälle. Näiksi syiksi kelpasivat edelleenkin samat syyt kuin aikaisemmassakin vaiheessa. Tykistön puute oli edelleenkin huutava, vaikka 19. Divisioonaa olikin saanut käyttöönsä 12.7. Rask.Psto 14:n sekä Er.Jär.Ptri:n. Hyvin usein kysymys oli kuitenkin siitä, että tykistöä olisi ollut tarpeeksi käytettävissä, mutta sen kantomatka ei riittänyt. Huonon tieverkon takia tykistöä ei pystytty ajamaan tarpeeksi nopeasti tarpeeksi lähelle taisteluita. Erityisesti käytössä olleet järeät patterit jäivät auttamattomasti jälkeen taistelujen edetessä.¹⁵³

Toisena syynä etenemisen hitauteen divisioonassa pidettiin JR 16 heikkoutta. Divisioonan johto katsoi ettei JR 16 pystynyt toteuttamaan sille asetettuja tehtäviä. Syytökset kohdistuivat erityisesti eversti Laurilaan ja hänen johtamistapaansa. 19. Divisioonan luottamuksen vähydestä rykmenttiä kohtaan todistaa esimerkiksi se, että divisioonan esikunta määräsi yhden upseerin viestinkeräyspaikalta valvomaan sitä, että II ja III Pataljoonat lähtisivät annettuna aikana liikkeelle aamulla 28.7. Kumurinkylän hyökkäyksen jälkeen.¹⁵⁴ Eversti Laurilaa syytettiin myös siitä, että Vannisenmäen taistelujen aikana vain I Pataljoona oli taistellut samalla kun II Pataljoona oli ollut reservinä ilman, että sitä olisi käytetty vaikean tilanteen laukaisemiseen. Muistelmien mukaan majuri Vasama kertoo kuitenkin siitä, kuinka hän joutui henkilökohtaisesti käydä pyytämässä divisioonan komentajalta yhtä komppaniaa vahvistamaan I Pataljoonaa.¹⁵⁵ Tällöin hän II Pataljoonan käyttäminen ei olisi ollut laisinkaan eversti Laurilan, vaan eversti Hannukselan päätettävissä. Johtamissuhteet olivatkin välillä ilmeisen sekaisin rykmentin ja divisioonan johdon kesken. Tämä vaikeuttikin varmasti jo muutenkin jatkuvasti

¹⁵³KTR 10 taistelukertomus spk 6309 SARk

¹⁵⁴Sotapvk 19.DE spk 6303 SARk

¹⁵⁵Vasama 1989, s.122

hajallaan taistelevan rykmentin johtamista, koska JR 16:sta alistettiin jatkuvasti eri osia eri rykmenteille ja divisioonan johdolle. Muutenkaan II Pataljoona ei olisi ollut vapaana ainakaan koko aikaa, koska vihollinen painosti myös sitä lampien välisellä kannaksella.

On kuitenkin totta, että rykmentillä ja erityisesti sen III Pataljoonalla oli ollut jatkuvia ongelmia, mutta divisioonassa nämä syytökset kohdistettiin suoraan Laurilaan eikä tähän pataljoonaan. III Pataljoonalla oli ollut selvästi vaikeuksia taistelumoraalin ylläpitämisessä heti sodan alkamisesta lähtien. Tästä on esimerkkinä 8.K:n kieltäytyminen jo ennen ensimmäistä hyökkäystä. Taisteluhenkeä oli huonontanut entisestään myös komentajan vaihtaminen uuteen, koska vanha komentaja oli ollut miesten keskuudessa erittäin pidetty. Pataljoona oli kärsinyt myös erittäin suuria tappioita Ihalanvaarassa. Näiden syiden valossa onkin aika ilmeistä, että III Pataljoonan toiminta oli ollut aika vaatimatonta tapahtumia seuranneina viikkoina.

5. VIHOLLISEN TAKAA-AJO ALKAA

5.1 Venäläisjoukkojen vastahyökkäys

Karjalan Armeijan hyökkäys Laatokan Karjalaan oli nyt edennyt niin pitkälle, että VI AK oli päässyt Laatokan rantaan ja jatkoi nyt etenemistään kohti kaakkoa. Myös VII AK:n vasen siipi eli 7. Divisioona oli läpimurtotaistelujen jälkeen murtanut venäläisten puolustuksen ja päässyt Laatokan rantaan, jossa se oli saanut yhteyden myös VI AK:n joukkoihin. Tämä tarkoitti sitä, että Laatokan Karjalassa olleet neuvostojoukot oli saatu jaettua kahtia. Karjalan Armeijan komentajan kenraaliluutnantti Heinrichsin suunnitelmana olikin leventää tätä aukkoa siten, että VI AK työntäisi venäläisjoukkoja edelleen kaakoon ja VII AK ryhtyisi työntämään vihollista lounaaseen. VII AK:n suunnitelmissa tämä tarkoitti sitä, että nyt 7. Divisioona suunnattiin enemmän lounaaseen pois Jänisjokilaaksoista ja yhteistoimintaan 19. Divisioonan kanssa.¹⁵⁶

Rintaman jakaannuttua venäläisjoukkojen tilanne oli varsin tukala. Rintamaa vakauttaakseen Neuvostoliiton Pohjoisen Rintaman johto määräsi kahtia menneen 71.

¹⁵⁶Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 14-15

Divisioonan Sortavalan puolelle jääneet joukot alistettavaksi suoraan 23. Armeijalle. Samalla päätettiin myös suuren vastahyökkäyksen aloittamisesta. Tätä varten 23. Armeijan johto siirsi Karjalan kannakselta Sortavalan alueelle 198. Divisioonan, johon kuuluivat JR 181 ja JR 450, samalla divisioonalle alistettiin myös JR 367. Tämän uuden tuoreen divisioonan tuli lyödä VII AK:n ryhmittymän vasen siipi eli 7. Divisioona ja päästä ensin Kirjavalahden tasalle ja sieltä edelleen Läskelään ja Hämekoskelle sekä lopulta saavuttaa Jänisjoki. VII AK:n oikealla siivellä olleen 19. Divisioonan vastassa oli edelleen eversti A. Bondarevin komentama 168. Divisioona. Venäläisdivisioona oli ryhmittynyt siten, että vasemmalla Suomen rajan tuntumassa ja siitä kaakkoon oli JR 462 ja oikealla puolella oli JR 402. Divisioonan reservinä oli JR 260 ilmeisesti Kiteenjoen varrella. Neuvostodivisioonan tarkoituksena oli hyökätä Hirvikankaan ja Suuri-Rytyn suunnassa kohti Vahvajärveä. Vastahyökkäys alkoi 28-29.7. välisenä yönä.¹⁵⁷

Eversti Laurila sai 27.7. juuri ennen keskiyötä käskyn 19. Divisioonan komentajalta eversti Hannukselalta kerätä JR 16:n joukot kokoon Valkealammen maastoon. II Pataljoona lähti siirtymään käsketyille alueelle aamulla vähän ennen kello kahdeksaa ja III Pataljoona seurasi noin puolen tunnin kuluttua. Divisioonan komentaja päätti rykmentin käytöstä jatkossa siten, että rykmentin päävoimien eli I ja II Pataljoonan tuli siirtyä Koivikkomäkeen ja III Pataljoonan tuli jäädä Kotalampien maastoon varmistamaan Höksölän ja Haapavaarankylän johtavien teiden suunta. Aiemman hyökkäyssuunnan eli Kumurinkylän suunnan varmistaminen annettiin kapteeni Koskenmiehen taisteluosaston tehtäväksi.¹⁵⁸

Koivikkomäessä pataljoonia odotti muutaman hehtaarin kokoinen niittyaukea, jonka keskellä kulki tie. Tätä niittyaukeaa kutsuttiin Metsänvartijantorpan aukeaksi. I Pataljoona lähti liikkeelle kohti Koivikkomäkeä kello 8.30. Samaan aikaan majuri Vasama antoi 2.K:n kahdelle joukkueelle käskyn katkaista Ilmakoskelle johtavan venäläisten huoltotie, joka kulki aivan Koivikkomäen eteläpuolella. Aamulla I Pataljoona sai myös täydennystä kokonaisen joukkueen, joka liitettiin suoraan 2. Komppaniaan.¹⁵⁹

¹⁵⁷Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 20, Hurme 1959, s. 259

¹⁵⁸19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk 19.DE spk 6303 SArk

¹⁵⁹Kysymyksessä oli Kevyt Osasto 18. 2. Komppanian yksi joukkue. Tämä 2.K oli päätetty hajottaa epäonnistuneiden hyökkäysyritysten jälkeen heti sodan alkuvaiheessa.

Perillä Koivikkomäessä pataljoona oli puolen päivän aikoihin. 1. Komppania ja 3. Komppania siirtyivät puolustukseen Metsänvartijantorpan aukean pohjoispuolelle ja 2. Komppania jäljellä olleet osat siirtyivät muun komppaniansa yhteyteen varmistamaan huoltotien katkaisua. Illansuussa myös II Pataljoonan yksiköitä alkoi saapua Koivikkomäkeen, jossa ne majoittuivat I Pataljoonan taakse. III Pataljoona siirtyi käsketylle paikalle Kotalampien maastoon ja asettui varmistamaan Kiteenjokilinjaa Siesmanjärvestä Pitkärannan suolle Höksölän tien eteläpuolelle.¹⁶⁰

I/JR 16:n asemat Koivikkomäessä olivat yksi venäläisen JR 402:n päähyökkäyssuunnista. Syynä tähän oli ilmeisesti se, että ennen kuin I ja II/JR 16 määrättiin 27.7. siirtymään Koivikkomäkeen, suomalaisten rintamassa näytti olevan selvä aukko Kevyt Osasto 18:n ja JR 58:n välissä. Tätä aukkoa tulivat tukkimaan nyt siis JR 16:n I ja II Pataljoona.¹⁶¹

Venäläisten vastahyökkäys alkoi rajoitetusti I Pataljoonan aseisiin jo 28.7. illalla, kun vihollinen alkoi painostamaan Koivikkomäkeä sekä kaakosta että etelästä. Tämä vihollinen kuitenkin lyötiin lyhyiden taistelujen jälkeen. Varsinainen hyökkäys seurasi aamuyöllä kello kolmen aikaan. Tällöin kaakosta alkoi kuulua panssarivaunujen ääntä ja tykistön tulenjohtaja ilmoitti vihollisen hyökkäävän panssarivaunujen tukemana. I Pataljoonan mukana paikalle tulleen JR 16:n tykkikomppanian I joukkueen panssarintorjuntatykit sekä 20 mm:n panssarintorjuntakiväärit laitettiin asemaan ja joukot ryhtyivät odottamaan venäläisten hyökkäystä. Aukealle saapui panssarivaunuja ja niiden takana noin komppanian verran vihollista. Samalla myös vihollisen tykistö alkoi ampua. Hyökkäysvaunut ajoivat viuhkamaiseen muodostelmaan aukealle. Toinen tykkijoukkueen tykeistä tuhoutui heti panssarivaunun ampumasta täysosumasta, mutta toinen tykeistä pääsi ampumaan panssarivaunuja. Ennen haavoittumistaan tämän panssarintorjuntatykin ampuja korpraali Onni Mantere sai tuhottua yhteensä seitsemän panssarivaunua ja hänet nimitettiin 16.9.1941 Mannerheimin ristin ritariksi. Paikalle tuotiin myös II Pataljoonasta kaksi tykkiä sekä kaksi panssarintorjuntakivääriä, jotka tuhosivat vielä 4 hyökkäysvaunua.

Ahto - Pirilä 1989, s. 322

¹⁶⁰Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 138-139, Antila 1987, s. 16

¹⁶¹Ahto - Pirilä 1989, s. 434

I Pataljoona sekä 6.K torjuivat myös jalkaväen hyökkäyksen. Tykistöstä ainakin I ja II/KTR 10 osallistuivat myös torjuntataisteluihin Koivikkomäellä.¹⁶²

Torjutun hyökkäyksen jälkeen JR 16:n I ja II Pataljoona suorittivat vastahyökkäyksen. 3.K eteni noin kilometrin päähän länteen Pitkäkallion maastoon ja valtasi sen useiden hyökkäysyritysten jälkeen. II Pataljoonasta alistettiin 4.K majuri Vasaman käyttöön ja se vapautti 2.K:n varmistustehtävistä sekä miehitti Koivikkomäen itäpuolella olleen kukkulamaaston katkaisten kukkulan eteläpuolella olleen Ilmakoskelle johtavan tien. Iltapäivällä myös 3.K pääsi eteenpäin ja katkaisi saman huoltotien Pitkäkallion eteläpuolelta, samalla se sai myös yhteyden vasemmalla puolella olleeseen 2.K:aan. Seuraavana aamuna majuri Vasamalle annettiin käsky 4.K:n alistuksen lopettamisesta ja komppania palasikin II Pataljoonan yhteyteen 31.7. Vihollinen säilytti kuitenkin vielä aktiivisuutensa ja seuraavana päivänä pyrki jatkuvasti partioillaan häiritsemään I Pataljoonan joukkoja erityisesti juuri Metsänvartijantorpan aukean ympäristössä ilmeisesti pyrkien testaamaan varmistuksen vahvuutta huoltotien varressa, koska tämän huoltotien avaaminen olisi ollut erittäin tärkeää neuvostojoukoille. Venäläisten vastahyökkäys aiheutti 5 kaatuneen ja 24 haavoittuneen miehen tappiot I Pataljoonalle ja 16 haavoittunutta miestä II Pataljoonalle.¹⁶³

Venäläisten kasvanut aktiivisuus näkyi myös III/JR 16:n varmistuksessa Kiteenjokivarressa. Vihollinen pyrki voimakkailla partioillaan pääsemään yli joesta erityisesti Höksölä - Kaalamo -tien sekä Korholankosken kohdalta 28-29.7. välisenä yönä. Seuraavana päivänä partiointi voimistui edelleen ja noin joukkueen vahvuisia venäläispartioita pääsi joen yli, mutta ne onnistuttiin torjumaan päivän aikana.¹⁶⁴

Samaan aikaan kun I/JR 16 torjui vihollisen vastahyökkäyksen, venäläisjoukot hyökkäsivät myös muualla VII AK:n lohkolla. Keskiyöllä JR 402 hyökkäsi yhtä aikaa sekä Tirimäen että Okanmäen edustalla JR 58:n asemiin. Hyökkäykset torjuttiin kuitenkin noin tunnin kiivaiden taistelujen jälkeen. Toisin kuin Koivikkomäessä, venäläisjoukot

¹⁶²Sotapvk I/JR 16 spk 10728, I ja II/KTR 10 taistelukertomukset spk 6309 SArk, Hurmerinta - Viitanen 1994, s. 230-232

¹⁶³Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk 19.DE spk 6303 SArk, Vasama 1989, s. 156-157

¹⁶⁴Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk III/JR spk 10741 SArk

pyrkivät uudelleen läpi JR 58:n puolustuksesta jälleen seuraavana yönä, myös tämä hyökkäys torjuttiin. Erityisesti tykistötaistelut jatkuivat kiivaina JR 58:n lohkoilla. Venäläisjoukoilla oli kuitenkin vahvat tukikohdat sekä Tirimäessä että Okanmäessä ja JR 58 juuttuikin taisteluihin moneksi päiväksi näiden tukikohtien valtaamiseksi.¹⁶⁵

Jo ennen venäläisten vastahyökkäystä VII AKE oli vahvistanut 19. Divisioonaa alistamalla divisioonalle II ja III/JR 51:n. Tämän taisteluosaston komentajaksi tuli JR 51:n komentaja eversti Sainio ja 29.7. aamulla osasto oli Valkealammen maastossa. Siellä Sainio sai käskyn edetä Kiteenjoen rantaa ja puhdistaa joen itäranta venäläisosastoista. Pataljoonat valtasivat Huosinmäen ja Louhimäen sekä Tuukkaan aukeat ja etenivät näin joen rantaan. Tämän jälkeen jokilinjan varmistus annettiin Kevyt Osasto 18:lle ja JR 51 siirtyi Koivikkomäen pohjoispuolelle.¹⁶⁶

Osana JR 51:n tulevaa toimintaa divisioonan esikunta antoi myös käskyn tiedusteluosastojen perustamisesta koskien Kiteenjoen ylimenoa. Käskyssä määriteltiin kolme tiedusteluosastoa. Ensimmäiseen kuuluivat III/JR 16:n komentaja kapteeni Kuistio, yksi rykmentin pioneeriupseereista, tykistöupseeri sekä jalkaväen että tykistön tiedusteluelimiä. Toisessa osastossa johtajana oli eversti Laurila, apunaan 19.DE:sta kapteeni Anthoni, lisäksi tähän osastoon kuuluivat myös edustaja Kevyt Osasto 18:sta, yksi JR 16:n pataljoonan komentajista, joka oli ilmeisesti II Pataljoonan komentaja majuri Laakso, yksi patteriston komentaja sekä tiedusteluelimiä. Kolmannessa osastossa olivat JR 51 komentaja eversti Sainio, 19.DE:sta majuri Savonheimo, molemmat pataljoonan komentajat JR 51:stä sekä yksi JR 16:n pataljoonan komentajista, ilmeisesti I Pataljoonan komentaja majuri Vasama. Kaikkien osastojen tuli selvittää omilla alueillaan edullisimmat kohdat joen ylitykseen sekä valmiusasemat sekä ylimenokalustolle että joukoille.¹⁶⁷ Ilmeisesti kuitenkin näin massiivisena tätä tiedustelua ei suoritettu. Syynä tähän oli venäläisten vastahyökkäys sekä myös JR 58:n juuttuminen kiinni Tirimäen ja Okanmäen taisteluihin. Näytti siltä, että vihollistukikohdat näiden mäkien luona olivat niin vahvoja, että JR 58 tarvitsisi apua muilta joukoilta. Sen sijaan tiedustelua Kiteenjokivarressa kyllä

¹⁶⁵Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 21-22

¹⁶⁶Sotapvk 19.DE spk 6303 SArk, sotapvk Kev.Os. 18 EPMM, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 21

¹⁶⁷19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk 19.DE spk 6303 SArk

tehtiin, mutta vain tiedustelupartioiden avulla.

7. Divisioonan kaistalla pyrki tuore 198. Divisioona läpi suomalaisten puolustuksesta. Vihollisen aktiivisuus näkyi joka puolella etulinjassa ja varsinainen hyökkäys alkoi 1.8., kun venäläisdivisioona oli saanut hyökkäysryhmityksensä valmiiksi. Erittäin kovia taisteluita käytiin erityisesti JR 9:n lohkokalla Laatokan rannan tuntumassa, missä JR 450 yritti päästä yli Tohmajoesta ja saavuttaa läpimurron Helylän ja Mäkisenhovin maastosta. Myös 7.D:n ryhmityksessä keskellä olleen JR 30 ja oikealla olleen JR 37 lohkoilla vihollinen pyrki läpi puolustuksesta, mutta pystyttiin aina lyömään takaisin.¹⁶⁸

Varsinainen vastahyökkäys päättyikin elokuun 1. päivän aikoihin ja venäläisten hyökkäykset pystyttiin lyömään kaikkialla takaisin ilman, että suurempia läpimurtoja olisi syntynyt. Vihollinen oli nyt ensimmäistä kertaa käyttänyt koko VII AK:n lohkokalla panssarivoimia tukemassa hyökkäystään, mutta ne oli pystytty torjumaan tai tuhoamaan. Vihollisen vahvoja tukikohtia jäi kuitenkin edelleen erityisesti Tirimäkeen ja Okanmäkeen, jotka vallattiin vasta 5.8. mennessä. Tämä vastahyökkäys oli myös viimeinen suurempi yritys saada pysäytetyksi koko VII AK:n hyökkäys. Tämän jälkeen 198. Divisioona siirrettiin Hiitolan alueelle ja 168. Divisioona ryhtyi viivyttämään suomalaisten hyökkäystä kohti Laatokkaa. Vastahyökkäyksen torjumisessa oli auttanut myös se seikka, että hyökkäyksestä oli tiedetty jo etukäteen. Nimittäin 28.7. oli kaatuneelta 198.D:n esikuntapäälliköltä löydetty käsky, jossa kerrottiin seuraavana päivänä VII AK:aa vastaan aloitettavasta suurhyökkäyksestä.¹⁶⁹

VII AKE ennakoi tilannetta jo ennen kuin venäläisten vastahyökkäys oli torjuttu. Se antoi jo 31.7. käskyn VII AK:n hyökkäyksen jatkamisesta. Tämän perusteella vielä samana päivänä eversti Hannuksela antoi oman käskynsä hyökkäyksestä 19. Divisioonan osalta. JR 58:n, joka oli siis taistelussa vihollisen kanssa Tirimäellä ja Okamäellä, tuli vallata nämä vihollisen tukikohdat. Nyt muodostettiin uusi Taisteluosasto Sainio, johon kuuluivat JR 51:n II ja III Pataljoona sekä JR 16:n I Pataljoona. Taisteluosaston tuli hyökätä Koivikkomäeltä kaakkoon Multamäen suuntaan, josta edelleen Tirimäen kaakkois- ja eteläpuolelle. Sekä JR 58:aa että Taisteluosasto Sainiota tukisi uusi

¹⁶⁸Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 20-21, Hurme 1959, s. 259

¹⁶⁹Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 23, Hurme 1959, s. 259, Simelius 1949, s. 277

yhteisryhmä Huhtala, johon kuuluivat I ja III/KTR 10, Rask.Psto 17, 10.Jär.Ptri sekä uutena patteristona divisioonalle alistettu II/KTR 2. Taisteluosasto Laurilan muodostivat JR 16:n III Pataljoona ja yksi vahvistettu komppania II Pataljoonasta sekä JR 16:lle alistettu Kevyt Osasto 18. Taisteluosaston tukipatteristona toimi II/KTR 10. Osasto Laurilan tehtävänä oli puolustaa ja varmistaa Kiteenjokilinjaa. JR 16:n II Pataljoona toimi 19. Divisioonan reservinä Roivaksen maastossa.¹⁷⁰

5.2 I Pataljoona valtaa Sirkkalanmäen yhdessä JR 51:n kanssa

I/JR 16 alistettiin siis JR 51:lle ja koko tämän taisteluosaston tuli hyökätä Multamäelle. Hyökkäyksen oli tarkoitus alkaa elokuun ensimmäisenä päivänä. Tätä varten reservinä olleesta JR 16:n II Pataljoonasta irrotettiin 6. Komppania, joka otti varmistustehtävän I/JR 16:lta Ilmakoskelle johtavan venäläisten huoltotien varressa Koivikkomäen eteläpuolella. Joukkojen välinen vaihto alkoikin yöllä heinäkuun viimeisen päivänä ja kesti lähes koko yön. Alueen voimakas varmistaminen olikin tarpeen, koska venäläiset hyökkäsivät seuraavana päivänä kaksi kertaa 6.K:n aseisiin ja pyrkivät saarrostamaan komppanian molemmilta puolilta yhtä aikaa. 6.K:n puolustus kuitenkin kesti ja molemmat hyökkäykset pystyttiin torjumaan.¹⁷¹

Ilmeisesti venäläisten vastahyökkäyksen vuoksi Taisteluosasto Sainion hyökkäys ei kuitenkaan alkanut alunperin tarkoitettuna aikana, vaan majuri Vasama sai vasta illalla 1.8. JR 51:n komentajalta hyökkäyskäsken. Sen mukaan Taisteluosasto hyökkää etelään ja valtaa Multamäen alueen linjalle Kiteenjoki - mökki Tirivaaran luoteispuolella. Tämän jälkeen hyökkäystä jatkettaisiin Tirimäen suuntaan yhdessä JR 58:n kanssa. I Pataljoonan paikka hyökkäysryhmityksessä oli oikealla ja sen tavoitteena oli tuhota vihollinen Sirkkalanmäellä ja sen edessä olleella kukkulalla ja sen jälkeen varmistaa Kiteenjokilinja. Hyökkäystä varten I Pataljoonalle alistettiin yksi joukkue Pioneeripataljoona 30:stä sekä myös yksi savunheitinryhmä. I Pataljoonan vasemmalla puolella

¹⁷⁰19. Div:n käsky 848/III/sal/31.7.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761, sotapvk 19. DE spk 6303, II ja III/KTR 10 taistelukertomukset spk 6309 SARk

¹⁷¹Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SARk

hyökkäisi III/JR 51, jonka komentajana toimi majuri Jauhiainen.¹⁷²

Hyökkäyksen oli määrä alkaa kello 3.00, jolloin myös yhteisryhmä Huhtala aloitti 30 minuuttia kestäneen tulivalmistelun. Tämä tulivalmistelu meni kuitenkin täysin hukkaan, koska suunnistusvirheen vuoksi III/JR 51 oli noin kilometrin verran liian takana hyökkäyslähtölinjalta. I/JR 16 lähti kuitenkin etenemään kello 3.45, vaikka tykistön valmistelu oli jo loppunut ja pataljoonan molemmat sivustat olivat avoinna venäläisten mahdollisille hyökkäyksille. Vasemmalla hyökännyt III/JR 51 ylittikin hyökkäyslähtölinjan vasta toista tuntia hyökkäyksen alkamishetken jälkeen.¹⁷³

Venäläiset etuvartiomiehet nukkuivat ja I Pataljoonan miehet pystyivät tuhoamaan heidät äänettömästi. Tuntia myöhemmin I Pataljoona oli jo Sirkkalanmäen edustalla ja 1.K miehitti sen helposti saaden sotasaaliiksi panssarintorjuntatykin, jota nyt käytettiin vihollista vastaan. Sirkkalanmäeltä näkyi myös kuinka venäläisjoukkojen kolonnia siirrettiin etelään. Alkuperäisen käskyn perusteella I Pataljoonan olisi pitänyt edetä vielä pidemmälle etelään Kiteenjokivarteen, mutta vasemmalla hyökännyt III/JR 51 ei ollut päässyt etenemään yhtä helposti kuin I/JR 16 ja oli juuttunut kiinni taisteluihin. Myöskään JR 58 ei ollut päässyt tavoitteisiinsa Tirimäellä. I/JR olikin nyt yksin syvällä vihollisen rintamassa ja majuri Vasama päätti keskeyttää hyökkäyksen.¹⁷⁴

Majuri Jauhiaisen komentama III/JR 51 pääsi kello yhdeksän aikaan Multamäelle. Tällöin majuri Vasama oletti, että III/JR 51 pääsisi samalla myös I Pataljoonan rinnalle ja käski pataljoonan lähteä etenemään alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. Hyökkäys piti kuitenkin jälleen keskeyttää, koska majuri Jauhiaisen komentama pataljoona juuttui uudelleen kiinni taisteluihin. Vasaman käskettiin kuitenkin säilyttää kosketus viholliseen ja tätä varten hän lähetti partioita etelään. Iltapäivällä venäläiset tekivät vastahyökkäyksen, mutta se torjuttiin ja venäläisiltä jäi paikalle noin kaksikymmentä kaatunutta. III/JR 51 pääsi vihdoin illansuussa I Pataljoonan kanssa samalle tasalle. Seuraavan päivän aamuna majuri Vasama sai käskyn varmistaa maasto myös I Pataljoon-

¹⁷²Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Taisteluosasto Sainion käsky 223/I sal./1.8.1941 Kortelainen 1985, s. 206

¹⁷³Sotapvk 19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 160

¹⁷⁴Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 160-161

nan vasemmalle puolelle tulleen 9./JR 51:n edestä. Vasama ryhmitti pataljoonansa uudelleen. 3. Komppania sai nyt tehtäväkseen varmistaa maaston Kiteenjoesta Kyllösen aukean länsikärkeen, keskelle ryhmittyi 1. Komppania ja 2. Komppanian jäljellä olleet kaksi joukkuetta ryhmittivät 1.K:sta itään 9./JR 51:n entiselle kaistalle. Kukkulalla olleet kaksi joukkuetta ryhmittivät nyt Sirkkalanmäen takarinteeseen reserviksi ja kukkulan varmistuksen otti pataljoonan jääkärijoukkue.¹⁷⁵

Juuri kun I Pataljoonan ryhmitys oli saatu uudelleen järjestetyksi, tuli taisteluosaston komentajalta käsky hyökkäyksen jatkamisesta. Sen mukaan I Pataljoonan uuden hyökkäyksen tavoitteena oli oikealla etelään kulkevan Kiteenjoen ja siihen laskevan puron yhtymäkohta, Jokisen taloaukean lounaisreuna sekä Rauton talo. I Pataljoona olisi ryhmityksessä edelleen oikealla ja keskelle ryhmittyisi nyt kapteeni Julkusen komentama II/JR 51 ja vasemmalle majuri Jauhiaisen III/JR 51. Hyökkäyshetkeksi oli määrätty kello 15.30. Kesken käskynannon JR 51:n esikunnasta tuli kuitenkin tieto, jonka mukaan hyökkäys viivästyisi tunnilla. Syynä tähän oli se, että II/JR 51 ei ehtisi ajoissa omalle paikalle hyökkäysasemiin. Kapteeni Julkusen pataljoona saapuikin noin 25 minuuttia myöhässä.¹⁷⁶

Hyökkäyksen tykistövalmistelu alkoi kello 16.11 ja itse hyökkäys uuden alkamisajan mukaisesti kello 16.30. Venäläisjoukot olivat kuitenkin kaivautuneet puolustusasemiinsa noin 200 metrin päähän hyökkäyksen lähtöasemista ja tekivät ankarasti vastarintaa. I Pataljoonan joukot pääsivät aina käsikranaatin heittoetäisyydelle saakka, mutta vihollisen kone- ja pikakivääri sekä konepistoolituli pysäytti hyökkäyksen. Samoin oli käynyt myös II/JR 51:lle. Hyökkäys päätettiin keskeyttää ja joukot vedettiin takaisin entisiin asemiin Sirkkalanmäelle.¹⁷⁷

Pimeydestä huolimatta joukkojen oli kuitenkin päästävä eteenpäin ja hyökkäystä jatkettiin yöllä 3.8. kello 2.30. Vastarinnan kovuuden ja peitteisen maaston vuoksi eteneminen oli erittäin hidasta. Hyökkäävän I Pataljoonan miesten olikin miltei mahdollonta tietää missä vihollisen asemat olivat ja joukot joutuivat jatkuvasti vihollisen

¹⁷⁵Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk

¹⁷⁶Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 165-166, Kortelainen 1985, s. 49-51

¹⁷⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 166-167, Kortelainen 1985, s. 51

tuliylläköiden kohteeksi edetessään kohti tavoitetta. Erityisesti vasemmalla hyökännyt 1.K oli vaikeuksissa ja aamulla kahdeksan aikaan majuri Vasama lähetti komppanialle avuksi kaksi joukkuetta 2.K:sta. Tällöin I Pataljoona oli päässyt Sirkkalanmäen eteläpuolella olleen Kyllösen aukean eteläpuolelle, johon eteneminen myös pysähtyi. Syynä tähän oli se, että I Pataljoonan vasemmalla puolella olleen II/JR 51:n hyökkäys ei ollut edennyt yhtään ja nyt I Pataljoonan vasen sivusta oli jälleen aivan avoin vihollisen hyökkäyksille.¹⁷⁸

Aamupäivän aikana majuri Vasama ja kapteeni Julkunen sopivatkin tiukemmasta yhteistoiminnasta erityisesti pataljoonien saumakohdassa. Hyökkäys aloitettiin puolen päivän aikaan kylmässä sateessa, joka oli kastellut miehiä läpi koko yön ja aamupäivän. Nyt II/JR 51 pääsi vihdoinkin etenemään suunnitelman mukaisesti. Vaikeassa soisessa maastossa hyökkääminen oli erittäin vaikeaa, mutta I Pataljoona pääsi eteenpäin 2.K:n kaartaessa rintamasuunnassa hyökkäävän 1.K:n vasemmalla puolella ja 3.K:n oikealla puolella. Venäläiset puolustautuivat edelleen erittäin uhrautuvasti ja pataljoonan yksiköt joutuivat jatkuvasti lähitaisteluihin, missä vihollinen oli tuhottava pesäkkeisiinsä. I Pataljoona pääsi kuitenkin tavoitteeseensa purolinjalle, johon hyökkäys myös päätettiin. Nyt I Pataljoona siirtyi varmistamaan vallattua aluetta, koska hyökkäyskaistasta koilliseen olleet vihollisen vahvat tukikohdat Tirimäessä ja Okanmäessä olivat vielä valtaamatta. Sirkkalanmäen taistelujen tappiot olivat 6 kaatunutta ja 56 haavoittunutta.¹⁷⁹

Samaan aikaan kun I Pataljoona oli hyökännyt osana Taisteluosasto Sainiota, pääosa JR 16:sta oli toiminut varmistus- ja reservitehtävissä. Taisteluosasto Laurilan tehtävänä oli ollut puolustaa ja varmistaa Kiteenjoen itärantaa Taisteluosasto Sainion pohjois- ja luoteispuolella. Laurila oli ryhmittänyt joukkonsa siten, että äärimmäisenä oikealla Siesmanjärvestä etelään Kiteenjoen varressa oli III Pataljoona ja siitä edelleen etelään Kevyt Osasto 18. II/JR 16 toimi 19. Divisioonan reservinä ja oli majoittuneena Roivaksen maastossa. Puolustustehtävän lisäksi Taisteluosasto Laurilan tuli selvittää venäläisten miehitys ja konekiväärien paikat Kiteenjoen länsirannalla erityisesti Korholanmäessä, Höksölässä, Saapaskalliolla ja Kukkulanmäellä sekä myös joen ylimenomah-

¹⁷⁸Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 174-175, Kortelainen 1985, s. 51

¹⁷⁹Sotapvk I/JR 16 spk 10728, JR 16:n vahvuusilmoitus P 11121/1 SArk, Vasama 1989, s. 175, Kortelainen 1985, s. 51-52

dollisuus Tuukaksen maastossa. Eversti Laurilan tuli myös lähettää partioita Siesmanpolveen ja Latvasyrjään.¹⁸⁰

Käskyssä mainitun tehtävän lisäksi II/JR 16:n 6. Komppania varmisti siis alkuvaiheessa myös Taisteluosasto Sainion ryhmitysaluetta ja torjui alueella kaksi vihollisen hyökkäystä. 6. K:n varmistustehtävä luovutettiin edelleen eversti Sainion joukoille illalla 1.8. Nyt 6.K:aa ei kuitenkaan liitetty omaan pataljoonaansa, vaan se siirtyi myös puolustustehtäviin ilmeisesti Kevyt Osasto 18 ja III Pataljoonan väliin. Seuraavat päivät olivat Taisteluosasto Laurilalle aika rauhallisia. Vain hetkittäinen vihollisen tykistö- ja kranaatinheitintuli ja vihollisen pienet tiedustelupartiot häiritsivät varmistavia yksiköitä. Myös omaa tiedustelua suoritettiin annetun käskyn mukaisesti. Tiedustelua vaikeutti kuitenkin se, että joen vastaranta oli niin hyvin varmistettu ja valvottu, että tiedustelupartioilla oli vaikeuksia päästä joen toiselle puolelle. 3.8. päivällä partio kuitenkin havaitsi aukon venäläisten varmistuksessa Kiurukivenmäen maastossa. Myöhemmin illalla tämä ilmoitus vielä varmistettiin uudella partiolla Kiurukivenmäelle.¹⁸¹

4.8. taistelujaotuksessa tehtiin muutos. Taisteluosasto Laurilalle alistetun Kevyt Osasto 18 alistus päättyi ja se siirtyi 19. Divisioonan johdon käyttöön Matalalampi - Timoskanlampi maastoon. Vastaavasti taas divisioonan reservinä toiminut II/JR 16 siirrettiin Kevyt Osasto 18:n paikalle Kiteenjoen varteen Ilomäen maastoon. Tämä vaihto suoritettiin vielä saman päivän iltana. Muuten JR 16:n puolustuslohkolla oli edelleenkin rauhallista. Tiedustelupartioiden tuomat tiedot antoivat kuitenkin yhä enenevässä määrin viitteitä siitä, että vihollinen olisi vetäytymässä.¹⁸²

¹⁸⁰19. Div:n käsky 848/III/sal/31.7.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761, sotapvk 19.DE spk 6303 SArk

¹⁸¹Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

¹⁸²Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, sotapvk Kev.Os. 18 EPMM

5.3 Latvasyrjän taistelu

VII AK:n torjuttua venäläisten viimeisen suuren vastahyökkäyksen, vihollinen ryhtyi siirtämään hyökkäyksessä mukana ollutta 198. Divisioonaa Laatokan rannikkoa pitkin lounaaseen. Tämän jälkeen 4.8. lähtien myös 168. Divisioona alkoi vetäytyä viivyttaen lounaaseen. Heti seuraavan päivän aamuna todettiin Kalattoman - Ännikänniemen tiellä hitaasti etelään liikkuvia venäläisjoukkoja. Päivän kuluessa neuvostojoukot vetäytyivät koko Pyhäjärven ja Siesmanjärven väliseltä lohkolta tuhoten samalla kaikki tärkeät kylät, kuten Höksölän ja Ännikänniemen. Voimakkaita räjähdyksiä kuultiin myös Kumurinmäeltä. 168. Divisioona olikin vetäytymässä uudelle puolustuslinjalle joka kulki Ännikänniemen pohjoispuolelta Sastevista Luton, Siesmanpolven ja Suur-Matkamäen kautta Tuoksjärveen.¹⁸³

Venäläisjoukkojen vetäytyminen oli kuitenkin jo tiedossa VII AK:ssa ja 19. Divisioonassa. Venäläisiltä oli nimittäin saatu siepattua radiosanoma, jossa 23.Armeija antoi käskyn XIX Armeijakunnalle vetää 168. Divisioona taakse uudelle puolustuslinjalle. 19. Divisioonan esikunnassa tähän radiosanomaa reagoitiin heti. I Pataljoona sai käskyn vihollisen takaa-ajosta suunnassa Jokinen - Tattarmäki ja edetä tavoitteeseen linjalle Patavaara - Vattaisvaara. Eversti Hannuksela antoi aamulla 5.8. myös eversti Laurilalle käskyn työntää III Pataljoonan varmistuksen kohdalta vahva tiedusteluosasto joen yli. Sen lisäksi osaston tulisi mahdollisuuksien mukaan miehittää sillanpääasemat joen länsirannalta.¹⁸⁴

Tilanne oli muuttunut erittäin nopeasti ja varsinaiset taistelukäskyt annettiin vasta jälkikäteen. Päivällä 5.8. VII AKE antoi oman käskynsä vihollisen takaa-ajosta. Siinä 7. ja 19. Divisioonan tuli ryhtyä vihollisen takaa-ajoon kaikilla käytettävissä olevilla joukoilla ja lähimpänä hyökkäystavoitteena oli Latvasyrjän kylä. Heti tämän jälkeen myös 19. Divisioonan komentaja antoi oman käskynsä divisioonalle. Sen mukaan JR 16:n II ja III Pataljoona ylittävät Kiteenjoen ja etenevät vahvennetun pataljoonan voimin suunnassa

¹⁸³Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 23, Nurmio 1952, s. 187, Hurme 1959, s. 259

¹⁸⁴19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk

Melkkosenmäki - Neidinlinnanmäki - Siesmanpolvi - Hyvönmäki aina Latvasyrjän länsipuolelle. Tämän lisäksi pienempiä osia oli myös suunnattava Kiteenjoen ja Araminlammen välistä Höksölän tielle josta käsin itse Höksölän kylä olisi vallattava. I Pataljoona säilyi edelleenkin osana Taisteluosasto Sainiota ja sen tehtävänä oli edetä Kiteenjoen yli edelleen Latvasyrjään.¹⁸⁵

Tällöin myös divisioonan vanhat määräykset mahdollisesta sillanpääasemasta vaihtuivat täysin. Eversti Laurila määräsi II Pataljoonan ylittämään Kiteenjoen kaikilla vapailla voimillaan ja valtaamaan Kontiomäen. Sen jälkeen II Pataljoonan yli menneiden osien tuli noin komppanian voimin lähteä vyöryttämään jokirantaa pohjoiseen ilmeisesti juuri Höksölän tulevan valtauksen vuoksi. III Pataljoonan tuli irrottaa kaikki mahdolliset voimat ja edetä Tuukaksen suuntaan joen ylimenoa varten. Joen varteen varmistustehtävään oli jätettävä mahdollisimman vähän miehiä. Myös Kevyt Osasto 18:n tuli seurata Taisteluosasto Laurilaa. 19. Divisioonan esikunta esitti myös järjestelyä, jossa Latvasyrjän suuntaan etenevän osaston johtoon olisi tullut majuri Laakso ja kapteeni Kuistiosta olisi tullut vain yksi etenevän osaston komppanianpäälliköistä. Eversti Laurila kuitenkin kieltäytyi toteuttamasta tätä ehdotusta ja JR 16:n pataljoonat jätettiin ennalleen.¹⁸⁶ Tällä ilmeisesti pyrittiin toteuttamaan sovelletusti Karjalan Armeijan komentajan ohjetta, jonka mukaan ”19.D:n tulee muodostaa eri aselajeja käsittäviä ja myös moottoriajoneuvoja käyttäen nopeita osastoja, jotka on käytettävä häikäilettömään takaa-ajoon erityisesti suunnassa Pyhäjärven eteläpää - Nivan asema - Miinala ja myös suunnassa Latvasyrjä - Otsoistenkylä”.¹⁸⁷

II Pataljoonan komentaja majuri Laakso lähetti heti yhden joukkueen jokaisesta komppaniastaan Kiteenjoen yli Kiurukivenmäen kohdalta niin, että 6.K:n joukkue partioi Kontiomäkeen ja edelleen Rentusmäkeen. 4.K:n ja 5.K:n joukkueet yhdessä pataljoonan jääkärijoukkueen kanssa valtasivat iltapäivällä Kontiomäen. Kun tilanne oli saatu vakiinutettua Kiteenjoen länsirannalla majuri Laakso lähetti joen yli kaksi komppaniaansa, jotka ilmeisesti olivat 4.K ja 5.K. Toinen näistä komppanioista eteni Rentusmäkeen ja

¹⁸⁵19. Div:n käsky vihollisen takaa-ajosta 1015/III/1.sal/5.8.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761, 19. Div:n taistelukertomus T17761 SARk

¹⁸⁶Sotapvk JR 16 spk 10705 SARk

¹⁸⁷Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 23

toinen Kontiomäkeen. Samalla myös Kontiomäen vallannut kapteeni Suomelan komentama osasto jatkoi kohti pohjoista. Puolenyön aikaan II Pataljoonan viimeinenkin komppania ylitti joen ja siirtyi Rentusmäkeen. Nyt koko Rentusmäessä ollut osasto jatkoi edelleen luoteeseen Melkkosenmäkeen, joka saatiin vallattua kolmen aikaan yöllä. II Pataljoona saavutti menestystä myös pohjoisessa suunnassa ja kello yhdeksän aikaan aamulla Osasto Suomela oli Höksölän eteläpuolella olevalla purolla saakka.¹⁸⁸

III Pataljoona saavutti Tuukaksen aukean noin kahdeksan aikaan illalla. Aukean luona pidettiin uusi käskynjako, jossa määriteltiin uudet tavoitteet joen länsipuolella. III Pataljoona lähti liikkeelle kello 23.02. 7.K jäi vielä jokivarteen varmistustehtävään. Joen ylityksen jälkeen välitavoitteena myös III Pataljoonalla oli ylityspaikalta etelään sijainnut Rentusmäki, jonne III Pataljoona pääsi neljän aikaan aamuyöllä. Varsinaista taistelutoimintaa ei esiintynyt marssin aikana, vain yksi vihollisen tiedustelupartio oli päässyt yllättämään kärjessä kulkeneen jääkärijoukkueen, jolloin yksi mies haavoittui. III Pataljoona jatkoi kuitenkin heti Rentusmäestä lounaaseen kohti Neidinlinnanmäkeä, jonka tasalle kärjessä ollut 8.K pääsi vielä aamuyön aikana. Seuraava päivä oli III Pataljoonan osalta varsin rauhallinen ja pataljoona vain varmisti saavutetun maaston siten, että 9.K siirtyi 8.K:n itäpuolelle.¹⁸⁹

Sen sijaan I Pataljoonan tuli noudattaa entisiä käskyjään osana Taisteluosasto Sainiota. Vihollisen takaa-ajo Patavaaraa kohti pysähtyi kuitenkin Jokisen - Tattarmäen maastoon, jossa I Pataljoona joutui kiivaaseen tulitaisteluun vetäytyvän vihollisen kanssa. Vain vasemmalla hyökännyt 1.K pääsi etenemään aina Tattarmäestä Kiteenjoen rantaan kulkevan tien pohjoispuolella olleille kukkuloille saakka. Majuri Vasama sai kuitenkin vielä illansuussa tehtäväkseen tiedustella Kiteenjoen ylitysmahdollisuuksia, koska ajatuksissa oli siirtää koko I Pataljoona toiselle puolelle jokea. Tämä tehtävä annettiin pioneerijoukkueelle, joka valmisteli ylityskohdan Sirkkalanmäen kohdalle. Muutamaa tuntia myöhemmin Kiteenjoen ylitys vahvistettiin tapahtuvaksi seuraavana päivänä. Majuri Vasama kuitenkin ennakoi tätä ja lähetti 2.K:n yli jo yön aikana lähinnä ottamaan

¹⁸⁸19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

¹⁸⁹Sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

sillanpääasemat ja siten suojaamaan muun pataljoonan ylitystä.¹⁹⁰

Aamulla 5.8. annettua käskyä annettaessa 19.DE:lla ei ollut tarkkaa tietoa siitä mihin asti vihollinen vetäytyy. Ainoa tieto asiasta oli kaapattu radiosanoma, jonka oikeellisuudesta ei ollut mitään takeita. Saman päivän iltana VII AK:n taistelujaotuksessa tapahtui myös merkittävä muutos, kun 19. Divisioonalle alistettiin 7. Divisioonasta eversti Kuistion johtaman JR 9:n I ja II Pataljoona. Nämä joukot saivat heti ryhmittymiskäskyn ja aamuyön tunteina siirtyivät autokuljetuksin ja marssien Melkkosenmäen maastoon, jossa siis oli jo II/JR 16.¹⁹¹ Näin koko 19. Divisioonan vahvuus oli noussut jatkosodan alun kahdesta rykmentistä lähes neljään kokonaiseen rykmenttiin ja siitä oli tullut VII AK:n painopistedivisioona.

Eri puolilta tulleet tiedusteluhavainnot näyttivät radiosanomana olevan oikea. Kaapatun sanoman ja 19. Divisioonan vahvistamisen vuoksi eversti Hannuksela antoi uuden käskyn venäläisten tulevasta takaa-ajosta heti 6.8. aamulla. Suurin muutos entiseen käskyyn oli se, että vaikka eversti Laurila olikin jo aiemmin ylittänyt Kiteenjoen niin nyt eversti Kuistiolle alistettiin kaikki jo Kiteenjoen ylittäneet ja Latvasyrjän suuntaan etenevät II ja III/JR 16:n osat. Taisteluosasto Kuistion tuli edetä Latvasyrjän länsi- ja lounaispuolelle ja vallata se yhteistoiminnassa Taisteluosasto Sainion kanssa. Hyökkäystä tukisivat I/KTR 10:n ja II/KTR 2:n muodostama Tykistöryhmä Uusisaari sekä Rask.Psto 17:n ja Er.Jär.Ptrin muodostama Tykistöryhmä Tigerstedt. Tällöin JR 16 komentajan eversti Laurilan komentoon jäi siis Siesmanjärven ja Ilmakosken välillä varmistavat sekä Ilmakosken ja Araminlammen välistä suunnatut joukot eli noin komppanian vahvuinen Osasto Suomela II Pataljoonasta, 7.K III Pataljoonasta sekä rykmentin esikuntakomppania ja esikunta. Eversti Laurilan tehtävänä oli näillä joukoilla vallata Höksölä. Taisteluosasto Laurilaa tukisi II/KTR 10.¹⁹²

JR 16:n tieto muutoksesta tuli kymmenen aikaan aamulla, kun JR 9:n komenta-

¹⁹⁰19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Kortelainen 1985, s.52-53, Vasama 1989, s. 177-178

¹⁹¹19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 79

¹⁹²19. Div:n käsky vihollisen takaa-ajosta 1045/III/1.sal/6.8.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761, sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 25

ja eversti Kuistio saapui rykmentin komentopaikalle. Mukanaan hänellä oli divisioonan kirjallinen käsky, jossa majuri Laakson II Pataljoona ja kapteeni Kuistion III Pataljoona alistettiin hänelle. Tilanteen todettuaan eversti Laurila soitti 19. Divisioonan esikuntaan ja pyysi vapautusta tehtävästään ja siirtoa toiseen tehtävään. Illalla hän sai vastauksen esikunnasta. Laurilan tuli luovuttaa rykmentin komentajan tehtävät väliaikaisesti majuri Matti Aarniolle, joka toimi II/JR 9:n komentajan tehtävissä. Erikoisuutena tässä tilanteessa oli se, että vaikka Aarnio ottikin JR 16:n komentajan tehtävät, niin hänellä säilytettiin myös II/JR 9 komentajan tehtävä, eli Aarnion tuli johtaa kahta joukko-osastoa samanaikaisesti.¹⁹³

Taisteluosaston komentaja eversti Kuistio päätti toteuttaa tulevan hyökkäyksen seuraavasti. JR 9:n tuli marssia Lantin - Hukanojan kautta Latvasyrjän kylän eteläpuolelle ja hyökätä kylään etelästä. II/JR 16 tuli edetä tiekolmioon Hyvönmäen länsipuolelle ja valmistautua sieltä jatkamaan hyökkäystä pääosillaan kaakkoon ja pienemmillä osilla sitomaan vihollisen voimat Hyvönmäessä. III/JR 16 tuli työntää vihollinen pohjoisesta kohti Latvasyrjän kylää samalla sitoen kaikki venäläisosastot omalla suunnallaan.¹⁹⁴

Ennen rykmentin luovuttamista Eversti Laurila valtasi taisteluosastonsa kanssa Höksölän kylän heti aamulla yhteistoiminnassa pohjoisesta edenneen Taisteluosasto Koskenmiehen kanssa. Tämä tehtävä oli ilmeisen helppo, koska vihollinen oli vetänyt lähes kaikki joukkonsa pois kylästä ja jäljellä oli vain hajanaisia vihollispartioita. Iltapäivään mennessä myös Höksölän ja Araminlammen välinen maasto oli saatu puhdistettua venäläisosastoista. Tämän jälkeen taisteluosasto hajotettiin ja siinä olleet joukot liitettiin takaisin omiin perusyksiköihin. 7.K saapuikin muun III Pataljoonan luokse vielä samana iltana. Eversti Laurila ilmoittautui 19. Divisioonan esikunnassa siirtoa varten.¹⁹⁵

JR 9:n alistaminen 19. Divisioonalle ei vaikuttanut mitenkään Taisteluosasto Sainion toimintaan ja eversti Sainio pystyikin antamaan oman käskynsä hyökkäyksen jatkamisesta jo yöllä 6.8. Siinä todettiin vihollisen vetäytyvän ja että tavoitteena taisteluosastolla oli Latvasyrjä. I/JR 16 hyökkäisi edelleen ryhmityksessä oikealla ja vasemmal-

¹⁹³Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s 81

¹⁹⁴Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s 80

¹⁹⁵Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk 19.DE Osasto 1 spk 6305, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 25

la olisi III/JR 51. Pataljoonien väliraja olisi Tirivaara - Tattarmäen pohjoispuoli- Kiteenjoen - Suurmatkamäki - Latvasyrjä. Tavoitteen saavuttaminen edellyttäisi myös Kiteenjoen ylitystä koko taisteluosastolla. Ylityspaikkoja oltiinkin valmistelemassa ja osa I Pataljoonasta oli ottanut sillanpääasemat joen länsirannalta. Hyökkäyksen alkamishetkeksi määrättiin kello 6.00 seuraavana aamuna.¹⁹⁶

Seuraavana aamuna kun hyökkäyksen piti alkaa, oli III/JR 51 jälleen myöhässä annetusta määräajasta ja hyökkäys pääsi käyntiin vasta yhdeksän aikaan aamulla. Tällöin 3.K kokoontui Sirkkalanmäen maastoon ja välittömästi tämän jälkeen ylitti Kiteenjoen yhdessä jääkärijoukkueen ja pataljoonan komento-osien kanssa. 1.K jäi vielä varmistamaan omaa ja 2.K:n kaistaa Kiteenjoen itäpuolella. Hyökkäysmaasto oli jälleen erittäin peitteistä ja pataljoonan joukot joutuivat jatkuvasti taisteluihin pienten vihollispartioiden kanssa. I Pataljoona saapui välitavoitteeseen Siesmanmäen kukkulalle iltapäivällä ja asettui sinne puolustukseen siten, että 2.K:n tuli miehittää kaista Mökki - Karjalainen ja 3.K:n kaistana oli Suurmatkamäen ja Matkamäen pohjoispäiden tasalle ulottuva maasto. I Pataljoonan reservinä toimi 1.K joka saapui alueelle vielä illan aikana entiseltä hyökkäysalueelta Sirkkalanmäen eteläpuolelta. Syynä puolustukseen siirtymiseen oli se, ettei III/JR 51 ollut päässyt etenemään samassa tahdissa I/JR 16 kanssa ja I Pataljoonan vasen sivusta oli jälleen täysin auki vihollisen hyökkäyksille.¹⁹⁷

Päivällä 6.8. JR 16:n joukkojen tilanne oli siis seuraava. I Pataljoona oli alistettuna Taisteluosasto Sainiolle ja oli ylittänyt Kiteenjoen Sirkkalanmäen korkeudelta. I Pataljoona oli Siesmanmäen maastossa ja oli valmistautumassa hyökkäyksen jatkamiseen Latvasyrjän itäpuolelle. II ja III Pataljoona olivat nyt alistettu Taisteluosasto Kuistiolle. II Pataljoona oli lepäämässä Melkkosenmäen maastossa ja III Pataljoona oli levossa Rentusmäellä. I ja III Pataljoonalla oli yhteys toisiinsa.

7.8. aamuyöllä majuri Vasama sai jälleen eversti Sainiolta hyökkäyksen jatkamista koskevan käskyn. Sen mukaan Taisteluosasto Sainio hyökkää edelleen kohti Latvasyrjää koillisesta ja idästä. Tavoitteena oli estää vihollisen perääntyminen Sortavalan suuntaan. I/JR 16:n tuli nyt oikealla sitoa venäläisiä joukkoja Siesmanmäen korkeudella,

¹⁹⁶Vasama 1989, s. 178, Kortelainen 1988, s. 54

¹⁹⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s.178-180, Kortelainen 1985, s.54-55

kunnes eri käskyllä liittyy mukaan Taisteluosaston hyökkäykseen lounaaseen kohti Latvasyrjää. Tätä ennen oli majuri Vasama kuitenkin jo antanut 2.K:lle käskyn vallata Mökki - Karjalaisen maaston edessä olevat kukkulat. Tämän jälkeen 2.K laajensi edelleen menestystään ja valtasi Karjalaisen pohjoispuolella olleen kukkulan iltapäivän aikana. 3.K pyrki myös eteenpäin saadakseen maastoa hallitsevat kukkulat haltuunsa Suurmatkamäen ja Matkamäen maastossa. Tämä hyökkäys oli kuitenkin vaikeuksissa. Venäläiset pitivät erittäin tiukasti kiinni kukkulamaastosta ja leveällä rintamalla etenevä 3.K ei pystynyt yhtenäiseen voimakkaaseen hyökkäykseen vihollispesäkkeisiin ja lopulta hyökkäys ei tuottanutkaan tulosta. Samaan aikaan myös koko 3.K:n ja samalla koko I Pataljoonan vasen sivusta oli auki vihollisen vastahyökkäyksille.¹⁹⁸

IPataljoonan sitomistehtävä oli osa saarrostusrengasta, joka oli muodostumassa Latvasyrjän ympärille. Saarrostusrenkaan vahvistamiseksi majuri Vasama pyrki levittämään I Pataljoonan valtaamaa aluetta ja hän lähettikin aamun aikana 8.8. partion itään Hämäläisen aukealle tiedustelemaan oliko aukean maastossa vihollista. Tavoitteena oli päästä Hämäläisen kautta Latvasyrjän koillispuolelle katkaisemaan vihollisen perääntymistie. 1.K:n lähettämä partio palasi ilmoittaen maaston olevan vapaa vihollisesta. Tällöin Vasama antoi 1.K:lle käskyn edetä Hämäläisen aukean maastoon. Partion aiemmin tuoma tieto oli kuitenkin väärä ja komppania joutui taisteluun voimakkaan vihollisen kanssa kukkulalinjalla, joka oli Hämäläisen aukean ja 1. Komppanian välissä. Nyt majuri Vasama pyysi tykistötukea avukseen, jotta nämä etenemisen estävät venäläisten asemat saataisiin tuhottua ja 1. Komppania pääsisi tavoitteeseensa.¹⁹⁹

Vihollisen lisäksi hyökkäyksen uusimista vaikeutti myös se, että I Pataljoonan joukot olivat erittäin väsyneitä ja haluttomia. Ennen hyökkäystä 2. Komppanian päällikkö toi majuri Vasamalle tiedon, että 1. Komppania ei halua lähteä hyökkäämään. Tällöin majuri Vasama kävi henkilökohtaisesti puhuttelemassa miehiä ja ilmoitti, että odottaisi jokaisen olevan mukana tulevassa taistelussa. Tämä puhuttelu ja pataljoonan komentajan henkilökohtainen esimerkki hyökkäyksessä saikin 1. Komppanian jälleen taistelemaan

¹⁹⁸Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 181-182, Kortelainen 1985, s. 55. Katso myös Liite 7.

¹⁹⁹Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 183-184, Kortelainen 1985, s. 56-57

ilman suurempia rankaisutoimia.²⁰⁰

Majuri Vasaman pyyntö voimakkaasta tykistötuesta toteutettiin ja kello 17.40 aloitti tykistö erittäin voimakkaan tykistövalmistelun vastapäiselle kukkulalinjalle. Keskitys pakotti venäläiset osittain vetäytymään asemistaan. Hyökkäyksen onnistumisen varmistamiseksi majuri Vasama oli myös lisännyt hyökkäyksen voimaa. Samalla kun 1.K eteni rintamasuunnassa, sen yksi joukkue sekä 2. Komppania suorittivat sivustaiskun vihollisen ryhmytykseen. Tykistöiskun avustamana hyökkäys eteni verraten helposti ja illalla kello kahdeksaan mennessä kukkulalinja ja Hämäläisten aukea olivat vallattu ja puhdistettu venäläisjoukoista. Myöhemmin yöllä vihollisosasto yritti vielä päästä pois saartorenkasta hyökkäämällä Karjalainen - Hämäläinen -tien suunnassa, mutta I Pataljoona löi takaisin ulosmurtautumisyhteyden.²⁰¹

Taisteluosasto Sainion II ja III/JR 51 hyökkäsivät käskyn mukaisesti Latvasyrjän itä- ja eteläpuolelle. Taistelut olivat erittäin ankarat ja molemmat pataljoonat kärsivät huomattavia tappioita. Myös JR 51:n joukot olivat erittäin väsyneitä ja pataljoonissa oli esiintynyt suurta haluttomuutta, mutta joukot olivat silti päässeet tavoitteisiinsa.²⁰²

Eversti Kuistion käskyn mukaisesti II/JR 16 lähti liikkeelle illansuussa 6.8. ja marssi Lantin kautta kohti etelää. Eteneminen kuitenkin pysähtyi noin kaksi kilometriä Hyvönmäestä luoteeseen olevien vihollisasemien eteen. Tällöin etelään marssimassa ollut JR 9 joutui pysähtymään II/JR 16:n taakse ja joutui odottamaan sitä, että II/JR 16 löisi vastassa olleen vihollisen. II Pataljoonan hyökkäystä jatkettiin heti seuraavana aamuna kello 5.00. Puoleen päivään mennessä 4.K oli ylittänyt purolinjan Hyvönmäen pohjoispuolella, sen sijaan 5.K ei ollut päässyt eteenpäin ja majuri Laakso komensi reservinä olleen 6.K:n kiertämään vasemmalta venäläisjoukkojen selustaan. Eteneminen oli jatkuvasti varsin hidasta, koska vihollinen oli kaivautunut ja joukot joutuivat tuhoamaan katettuja pesäkkeitä yksi kerrallaan. II Pataljoona tunkeutui kuitenkin vihollisryhmytykseen ja saavutti menestystä erityisesti Lantti - Latvasyrjä -tien itäpuolella, jossa sekä 4.K että 6.K hyökkäsivät. Pataljoonan hyökkäys etenikin noin puoli kilometriä kohti Hyvön-

²⁰⁰Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 184-185

²⁰¹Sotapvk I/JR 16 spk 10728, 19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk, Vasama 1989, s. 184

²⁰²Kortelainen 1985, s.55-58

mäkeä, kunnes pysähtyi jälleen iltapäivällä ja II Pataljoona sai käskyn pitää saavuttamansa tasan.²⁰³

III/JR 16 oli varmistanut saavuttamaansa maastoa koko aamun. Vähän ennen puoltapäivää kapteeni Kuistio sai käskyn vallata Siesmanpolven maaston ja jatkaa hyökkäystä edelleen itään Kyläahon taloille ja sieltä edelleen etelään kohti Paskalampea. Hyökkäys alkoi tien suunnassa 14.20 8.K:n toimiessa kärkikomppaniana. Kello 14.45 8.K:n takana tullut 7.K sai käskyn ottaa Kyläahon talon haltuun, jonka jälkeen komppania tuli suunnata etelään kohti Paskalampea. Vähän ennen neljää 8.K oli vahvasti murrostetussa ja miinoitetussa Siesmanpolven maastossa. Tällöin venäläisten suuri tykistökeskiyys osui siihen ja 8.K kärsi erittäin suuret tappiot. Vain noin 20 miestä komppaniasta jäi varmistamaan vallattua maastoa. 7.K oli tällöin Kyläahon maastossa, eikä ollut ehtinyt aloittaa etenemistään kohti etelässä ollutta Paskalampea. 7.K ei ollut saanut vihollisen tulta vastaan, mutta 8.K:n pahojen tappioiden vuoksi kapteeni Kuistio katsoi ettei III Pataljoona voinut jatkaa etenemistä. Taisteluosaston komentaja hyväksyi tämän ja kello 18.30 komppanioille annettiin käsky pitää saavuttamansa Siesmanpolvi - Kyläahon tasa.²⁰⁴

Kun II/JR 16 edessä ollut vihollinen oli ollut ilmeisesti odotettua vahvempi, oli taisteluosastojen taistelujaotuksessa tehty muutos. Eversti Kuistio oli muodostanut uuden Taisteluosaston, johon kuuluivat I ja II/JR 9. Tämän taisteluosaston johtoon tuli majuri Aarnio, joten hän oli nyt sekä JR 16:n että tämän uuden taisteluosaston komentaja. Samalla Taisteluosasto Kuistio sai lisää tykistön tulta käyttöönsä, kun hyökkäystä tukemaan määrättiin entisten tykistöosastojen lisäksi myös Tykistöryhmä Simojoki, johon kuuluivat Rask.Psto 28 ja Kev.Psto 14. Aamuyön aikana II/JR 16:n takana ollut I/JR 9 oli siirtynyt II Pataljoonan oikealle puolelle ja pyrki myös lyömään edessä olleen vihollisen. Kun myös tämä pataljoona juuttui kiinni taisteluihin, jäi II/JR 9:n tehtäväksi jatkaa hyökkäystä kohti Latvasyrjää. II/JR 9 olikin lähtenyt kiertämään edessä ollutta vihollista kaukaa oikealta ja oli pääsemässä läpi vihollisen puolustuksesta. Samalla myös Latvasyrjästä länteen johtava tieyhteys saatiin katkaistua. Päivän ja iltayön aikana II/JR 9 eteni

²⁰³Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 81-82

²⁰⁴Sotapvk III/JR 16 spk 10741, sotapvk 8./JR 16 spk 10724 SArk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 83, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 25

vielä Latvasyrjän eteläpuolelle ja sai näin Latvasyrjän kylän saarrettua.²⁰⁵

Taistelu Latvasyrjästä jatkui koko yön ja seuraavan päivän. Yön aikana II/JR 9 pystyi valtaamaan Latvasyrjän eteläpuolella olleen Kokkosenmäen ja jatkoi hyökkäystä nyt pohjoiseen vallaten kaupan ja Alasopin maaston. Samaan aikaan myös päähyökkäys-suuntaan ohjattu ja Taisteluosasto Aarniolle alistettu Kevyt Osasto 18 ja sille alistettu 43. RajaJK saapuivat Latvasyrjän eteläpuolelle ja 43. RajaJK valtasi Kitivuoren II/JR 9:n hyökkäyskärjen vasemmalta puolelta Kevyt Osasto 18:n jäädessä reserviin.²⁰⁶

Pahoja tappioita kärsineelle III/JR 16:n komentajalle annettiin aamulla 8.8. käsky, jonka mukaan hänen oli vedettävä III Pataljoona taaksepäin Neidinlinnanmäen länsipuolella olevan aukean maastoon. 8.K:n oli kuitenkin jätettävä varmistukseen kaksi konekivääreillä vahvistettua ryhmää Siesmanpolven ja Kyläahon kukkuloille. III Pataljoona oli vetäytynyt käskyn mukaisesti uusiin aseisiin puoleen päivään mennessä. Kapteeni Kuistio epäili kuitenkin, että vihollinen pyrki häiritsemään varmistusta voimakkailta partioilla etsiessään heikkoja kohtia saarrostusrenkaasta ja hän määräsi koko 9.K:n ottamaan vielä illan kuluessa varmistuksen 8.K:n ryhmiltä vahvistaakseen kukkuloiden miehitystä.²⁰⁷

II/JR 16:n komentaja majuri Laakso sai aamuyöllä käskyn jatkaa heti hyökkäystään Hyvönmäen länsipuolella olleeseen tiekolmioon. II Pataljoonan tuli kaartaa vihollisasemien ohi etelässä olevan Hukanojan luota, missä oli myös varmistamassa osia I/JR 9:sta. Sen sijaan suora rintamahyökkäys vihollisasemia vastaan oli kielletty. Majuri Laakso suunnittelikin hyökkäyksen toteuttamisen siten, että II Pataljoona etenisi ensin Hukanojalle, jonka jälkeen kaksi joukkuetta 6. Komppaniasta hyökkäisi Latvasyrjästä länteen kulkevan maantien oikealla puolella ja loput kaksi joukkuetta 6.K:sta etenisivät tien vasemmalla puolella. Tavoitteena pataljoonalla oli pohjoiseen kulkevan huoltotien ja maantien risteys. Tämän saavuttamisen jälkeen tuli komppanian lähettää tiedustelupartio itään Kantosyrjään. 6.K:n vasemmalla puolella hyökkäisi 4.K, joka jatkaisi hyökkäystään itään kun tienristeys olisi saavutettu. 5.K:n tuli varmistaa maasto pohjoiseen huoltotien

²⁰⁵Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 82-83, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 25

²⁰⁶Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 83

²⁰⁷Sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 84

suunnassa. Kun maastossa olleet pesäkkeet olisi puhdistettu, niin 4.K siirtyisi II Pataljoonan reserviksi.²⁰⁸

Majuri Laakson johtama hyökkäys alkoi heti puolen päivän jälkeen. II Pataljoona pääsi etenemään aina Latvasyrjästä länteen kulkevalle tielle, mutta hyökkäys pysähtyi heti tien saavuttamisen jälkeen. Eversti Kuistio vaati tiukasti etenemisen jatkamista ja taistelukosketuksen saavuttamista Hyvönmäellä oleviin venäläisjoukkoihin. II Pataljoona ei kuitenkaan päässyt sanottavasti eteenpäin.²⁰⁹

Iltapäivällä kello 16.00 kapteeni Koskenmies ilmoittautui eversti Kuistiolle. Hän oli saanut 19. Divisioonan komentajalta eversti Hannukselta käskyn ottaa II/JR 16 komentajan tehtävät majuri Laaksolta. Tuntia myöhemmin hän saapui II Pataljoonan komentopaikalle. Majuri Laakso komennettiin nyt kapteeni Koskenmiehen aiempaan tehtävään Lin.P 12:n komentajaksi. Tällä juuri alkaneella ja huonosti etenevällä II Pataljoonan hyökkäyksellä ei ilmeisesti ollut merkitystä komentajan vaihtoon, koska 19.DE:n sotapäiväkirjan mukaan kapteeni Koskenmies saapui divisioonan esikuntaan jo ennen hyökkäyksen alkamista.²¹⁰

Kapteeni Koskenmies keskeytti hyökkäyksen muutaman tunnin kuluttua ilman, että II Pataljoona olisi saavuttanut suurta menestystä. Kello 21.00 6.K sai käskyn, jossa sen tuli siirtyä puolustukseen länteen kulkevan maantien molemmille puolille niin, ettei vihollinen päässyt vetäytymään pois Hyvönmäestä. Ilmeisesti 4.K oli edelleen 6.K:n vasemmalla puolella. Yön tultua Hyvönmäen valtausta päätettiin yrittää yllätyshyökkäyksen avulla ja 4.K:n tuli lähettää noin 20 miehen taistelupartio Hyvönmäen suuntaan. Sen tehtävänä oli tutkia vihollisen vahvuus ja asemat alueella. Jos taistelupartio pääsisi perille Hyvönmäkeen, sen tulisi säilyttää asemat ja 4.K ja 5.K saapuisivat lisävoimiksi mälle.²¹¹

Tämä iskupartio ei kuitenkaan päässyt perille venäläisten valppauden vuoksi. Latvasyrjän yleistilanteessa oli kuitenkin tapahtumassa muutoksia. Etelästä hyökännyt

²⁰⁸Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 84

²⁰⁹Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 84

²¹⁰Sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk 19.DE Osasto 1 spk 6305 SArk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 84

²¹¹Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

II/JR 9 oli jo iltapäivän kuluessa vallannut Kantosyrjän ja oli jatkanut hyökkäystä edelleen pohjoiseen. Puolen yön jälkeen taistelut alkoivat lähestyä etelästä kohti II/JR 16:n asemia. Taisteluosaston johdossa ajateltiin ilmeisesti nyt niin, että venäläiset joutuisivat siirtämään osan joukoistaan Hyvömäeltä torjumaan etelästä tulevaa II/JR 9:n hyökkäystä, jolloin myös Hyvönmäen valtaamien onnistuisi helpommin. Kuuteen mennessä aamulla Hyvönmäki saatiin vallattua II/JR 16:n ja II/JR 9:n yhteistoiminnan tuloksena. II/JR 16 koottiin Latvasyrjän kylään, jonka jälkeen osa siitä puhdisti yhdessä 43. RajaJK:n kanssa vielä Hyvönmäen pohjoisrinteet. Osa Latvasyrjää ja Hyvönmäkeä puolustavista joukoista vetäytyi osaksi hajalle lyötyinä Latvasyrjän itäpuolelle Kiteenjoen ja Latvasyrjän väliseen metsämaastoon.²¹²

Iltaan 9.8. mennessä Latvasyrjän itäpuolelle olikin syntynyt suorakaiteen muotoinen motti vielä valtaamattomasta alueesta, jossa oli Latvasyrjästä vetäytyneitä hajanaisia venäläisjoukkoja sekä maastoa puolustaneita osastoja. Motin länsipuolella oli II/JR 16, pohjoispuolella I/JR 16 sekä itä- ja eteläpuolella JR 51.²¹³

Seuraavana aamuna 10.8. taistelujaoituksessa tehtiin kuitenkin jälleen muutos. 19. Divisioonan esikunnan käskyllä JR 16:n pataljoonat koottiin jälleen oman rykmenttinsä alaisuuteen. JR 16:n väliaikaisena komentajana jatkoi edelleen majuri Aarnio. JR 16:n tehtävänä oli vielä Latvasyrjän ympäristössä olevien vihollisosastojen tuhoaminen yhdessä III/JR 51:n kanssa. Tätä ennakoiden majuri Aarnio oli antanut jo aamulla III Pataljoonan komentajalle kapteeni Kuistiolle käskyn siirtymisestä Lammensyrjän maastoon motin eteläpuolelle.²¹⁴

Motin laukaiseminen aloitettiin vielä samana päivänä. Motin pohjoispuolella olleen I Pataljoonan tuli edetä etelään Siesmanmäen eteläkärjen ja pisteessä 87.8 olleen lammen eteläkärjen tasalle. Tällä haluttiin oikaista kiila, joka rintamaan oli syntynyt I/JR

²¹²Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 84, 87, Nurmio 1952, s. 194

²¹³19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk

²¹⁴19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

16:n ja III/JR 51:n väliin. I Pataljoona suorittikin tehtävän kello 15.00 mennessä.²¹⁵

Myös motin eteläpuolelle saapunut III Pataljoona sai vielä illan kuluessa taistelutehtäviä motin laukaisemiseksi. III Pataljoonan komentajan kapteeni Kuistion käskyn mukaisesti 7.K:n tuli edetä haravoiden Lammensyrjän tien maastosta pohjoiseen ja ottaa yhteys siellä olevaan I Pataljoonaan. 7.K:n oikeana rajana oli pisteen 93.0 luona sijainnut pieni lampi. Vähän ennen puolta yötä 7.K:n päällikkö ilmoittikin komppanian suorittaneen tehtävän ilman viholliskosketusta. Samalla 7.K oli myös saanut partiokosketuksen I Pataljoonaan. Vastaavasti 8.K:n oli haravoitava Koivumäki - Matkamäki maasto, joka sijaitsi metsälammen itäpuolella. Heti käskynannon jälkeen 8.K:n päällikkö kuitenkin kertoi I J:n kieltäytyvän suorittamasta tehtävää pimeällä. Vaikeuksia oli myös II J:ssa, jossa suurin osa joukkueesta oli poistunut majapaikastaan Lammensyrjän maastosta. Tällöin III Pataljoonan komentaja kapteeni Kuistio, ilmoitti antavansa kieltäytymisasian rykmentin komentajalle ja muutti 8.K:n tehtävän pelkäksi alueen varmistustehtäväksi.²¹⁶

Lopullisesti motti tuhottiin vasta seuraavan päivän aikana. Tällöin myös 19. Divisioonan esikunnan virallinen käsky oli ehtinyt rykmentin komentajalle. Sen mukaan Taisteluosasto Aarnio, johon kuului JR 16 sekä I/2/Pion.P 30. jatkaa Taisteluosasto Sainion kanssa Siesmanmäen eteläosan sekä Matkamäen - Suur-Matkamäen maaston puhdistamista. Kello 6.30 JR 16 aloittikin hyökkäyksensä siten, että I Pataljoona lähti puristamaan vihollista kohti etelää linjalta Siesmanmäen eteläkärki - Matkamäen pohjoiskärki. III Pataljoona taas vastaavasti eteni kohti pohjoista Matkamäen eteläosasta. Myös II Pataljoona osallistui hyökkäykseen etenemällä Siesmanmäen länsipuolelta kohti itää.²¹⁷

Hyökkäys toteutettiin siten, että I Pataljoonan 2.K vahvennettuna 1.K:n neljännellä joukkueella eteni alueella olleiden metsälampien väliseltä kannakselta kaakkoon ja 3.K Matkamäen pohjoiskärjestä lounaaseen lampien väliselle kannakselle. Samaan aikaan etelästä III Pataljoonan 9.K suoritti haravoinnin, joka oli edellisenä iltana määrätty 8.K:lle Koivumäen - Matkamäen maastossa lampien itäpuolella ja saikin

²¹⁵19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk, Kortelainen 1985, s. 58

²¹⁶Sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

²¹⁷19. Div:n taistelukertomus T17761, 19. Div:n käsky 1185/III/10.8.1941 19. DE:n sotapäiväkirjassa spk 6303 SARk

yhteyden I Pataljoonan joukkoihin. Myös II Pataljoonan 6.K eteni lännestä Lamminmäkeen ja puhdisti maaston vihollisista. Motin laukaiseminen saatiinkin suoritettua jo aamun aikana siten, että kello 8.35 Siesmanmäen eteläosa ja Matkamäki - Suur-Matkamäki välinen maasto oli vallattu yhteistoiminnassa III/JR 51:n kanssa.²¹⁸

Latvasyrjän taistelujen jälkeen JR 9 koottiin yhteen Latvasyrjän kylään ja se jatkoi välittömästi hyökkäystä kohti Tuokslahtea. Vaikka takana olikin raskaat taistelut, niin rykmentille ei annettu mahdollisuutta lepoon, koska oli toimittava nopeasti etteivät venäläisjoukot saaneet mahdollisuutta ryhmittyä ja pureutua uudelleen puolustukseen. Aamulla 10.8. JR 9 jatkoikin etenemistään etelään. Rykmentille oli myös alistettu II/JR 51, joka kohtasikin vahvan vihollisen Vieremähovin pohjoispuolella Ala-Vieremäjärven koillisrannalla. Nyt eversti Kuistio määräsi II/JR 9:n saarrostaamaan vihollisen. II/JR 9 hyökkäsi Vieremäjärvien länsipuolelta, valtasi Kontiovaaran ja eteni järvien eteläpuolitse Vieremähovin eteläpuolelle. Taistelut olivat erittäin kiivaat venäläisten yritettyä avata saartorengasta hyökkäämällä sekä etelästä että idästä, mutta Vieremäjärvien kaakkoispuolelle syntyneen motin tuhoaminen onnistui 14.8.²¹⁹

Toiminnan päätyttyä Latvasyrjän itäpuolella JR 16:n joukot koottiin yhteen. I Pataljoona koottiin Latvasyrjän kylään, II Pataljoona siirtyi Hämmäläisenmäkeen ja III Pataljoona Lamminsyryjään. Seuraavana päivänä I Pataljoonan ja II Pataljoonan miehet saivatkin levätä ja saunoa. Myös puhtaat alusvaatteet vaihdettiin, monelle tämä olikin ensimmäinen kerta sodan alkamisen jälkeen. Iltapäivän aikana järjestettiin myös monelle miehelle erittäin tärkeä kenttähartaus ja ehtoollinen sekä jaettiin kunniamerkkejä.²²⁰

Sen sijaan III Pataljoona ei päässyt vielä lepoon, vaan sille annettiin 11.8. tehtäväksi asettaa yksi komppania varmistamaan Kontiovaaraa. 8.K sai määräyksen lähteä liikkeelle heti seuraavana aamuna. Tehtävänä oli ottaa maastonkohdan sekä tienristeyksen varmistustehtävä 2./JR 9:lta. Kontiovaaran varmistaminen lännen suuntaan oli erittäin

²¹⁸Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989 s.189, Kortelainen 1985, s. 59

²¹⁹Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 26, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 87-91

²²⁰19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Vasama 1989, s. 190

tärkeää, koska vihollisella oli vielä hallussa Saavainjoen itäpuoli aina Latvasyrjä - Ännikänniemi tielle saakka ja valtaamalla Kontiovaaran venäläiset olisivat saaneet katkaistua JR 9:n huoltoreitin. 8. Komppaniaa vahvennettiin konekivääri- ja kranaatinheitinjoukkueella sekä tulenjohtueella. Osasto Lehtosaari oli perillä ennen puolta päivää ja otti rintamavastuun kello 16.30. Tämän jälkeen myös III Pataljoonan 7.K ja 9.K saivat käskyn seurata 8.K:aa ja III Pataljoona oli iltaan mennessä kokonaisuutena siirtynyt Kontiovaaraan.²²¹

Rykmentin ja pataljoonien jääkärijoukkueista oli muodostettu myös yhtenäinen taisteluosasto ja tämä Osasto Alajoki sai käskyn edetä yöllä Vieremäjärven länsipuolella olleeseen tienhaaraan, josta sen tuli aamulla vallata yllättäen Aketankallio Saavainjoen itäpuolelta. Tällä valtauksella oli tarkoitus suojata sekä JR 9:n että myöhemmin JR 16:n oikeaa sivustaa ja samalla huoltotietä. Aamulla jääkäriosasto, joka oli siis vahvennetun komppanian vahvuinen, yrittikin päästä Kontiovaarasta länteen, mutta sai vihollisen tulta vastaan. Tällöin majuri Aarnio käski osaston johtajaa yrittämään uudelleen, mutta nyt suunnasta, josta yllätys olisi vielä mahdollinen. Uusi yritys onnistuikin ja jääkärikomppania valtasi Aketankallion. Illan kuluessa vihollinen kuitenkin pyrki saartamaan osaston Karsikkovaaran suunnasta ja se joutui vetäytymään Saavainjoen itäpuolelle. Jääkäriosasto aloitti nyt vilkkaan partioinnin Karsikkovaaran suuntaan.²²²

Latvasyrjän taistelu oli kuitenkin saatu päätökseen. Taistelut olivat olleet erittäin raskaat ja erityisesti venäläiset olivat kärsineet suuria tappioita. III/JR 462 oli joutunut saarroksiin Latvasyrjän kylään ja oli käytännössä tuhoutunut täysin. Saarroksissa oli ollut myös osia KTR 453:sta ja Hp.R 412:sta. II/JR 402 oli ollut puolustuksessa Latvasyrjän itäpuolella Koivumäen ja Suur-Matkamäen maastossa, mutta pääosa siitä oli vetäytynyt jo ennen motin syntyä. JR 16:n tappioita ei voida tarkasti määrittellä, koska kovimpien taisteluiden aikaan 8.8. vain II Pataljoona on antanut vahvuusilmoituksen, jonka mukaan se menetti kaatuneena 14 miestä ja haavoittuneena 25 miestä. Koko ajanjaksolla 6.8.-11.8. (poislukien 8.8.) JR 16:n tappiot olivat 57 miestä, joista 15

²²¹Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk, Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987, s. 88-89

²²²19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

kaatuneena ja 40 haavoittuneena.²²³

Taistelujen loppuvaiheessa venäläisten puolustus romahti ja joka puolella liikkui hajanaisia vihollisosastoja, jotka antautuivat saarrostaville joukoille. Latvasyrjästä saatiinkin noin 200 sotavankia ja Latvasyrjän itäpuolelle syntyneestä motista 10.8. yhteensä 62 vankia ja vielä 11.8. yhteensä 78 vankia. Usein vangeiksi saadut venäläiset harhailivat aseettomina ja osa haavoittuneina ja antautuivat heti joukoittain suomalaisia joukkoja nähdessään. Vankien lisäksi Latvasyrjästä ja ympäröivästä maastosta saatiin paljon sotasaalista, kuten 5 rykmentintykkiä, 11 panssarintorjuntatykkiä, 16 erikokoista kranaatinheitintä, 23 konekivääriä, satoja erilaisia kivääreitä, erikokoisia tykistön ja käsiaseiden ammuksia, viesti- ja tulenjohtovälineitä, 35 ajoneuvoa ja 120 hevosta.²²⁴

Taisteluissa oli venäläisten vastahyökkäyksen jälkeen siirrytty selvästi uuteen vaiheeseen. 168. Divisioona oli siirtynyt alueen puolustamisesta viivytystaisteluun kohti Laatokkaa. Vetäytyminen oli kuitenkin erittäin järjestelmällistä eikä vielä voitukaan ajatella sitä, että vihollisen puolustus olisi murtumassa. Sen rykmentit olivat kuitenkin jo pahasti kuluneet taisteluissa ja odotettavissa olikin, että puolustus saattaisi murtua täysin jos suomalaiset pystyisivät säilyttämään taistelukosketuksen viholliseen ilman, että se saisi hengähdystaukoa tai ehtisi pureutumaan aina seuraavalle puolustuslinjalle. Tämän vuoksi sekä VII AK:n johto että 19. Divisioonan johto painottivatkin joukoille häikäilemätöntä ja nopeaa takaa-ajoa. 19. Divisioona olikin pystynyt ensimmäisen puolustuslinjan murtamiseen Latvasyrjän ympäristössä ja venäläisten takaa-ajo saattoi jatkua edelleen.

19. Divisioonalle alistettu JR 9:n komentaja eversti Kuistio toi selvän muutoksen hyökkäystaktiikassa. Kun aiemmin 19. Divisioonassa oli enemmän luotettu häikäiletömään ja nopeaan etenemiseen lähinnä rintamasuuntaisilla hyökkäyksillä, nyt mukaan tuli syvälle vihollisrintaman taakse ulottuva koukkaus, jolla vihollisen vahva tukikohta pyrittiin saartamaan. Yleensä tämä taktiikka myös vähensi tappioita verrattuna rintamasuuntaisiin hyökkäyksiin, joita 19. Divisioonassa oli paljon toteutettu. JR 9:n kokoonpanossa oli myös selvä ero verrattuna divisioonan muihin rykmentteihin, koska molem-

²²³19. Div:n taistelukertomus, selostus 19.D:aa vastassa olleesta vihollisesta T17761, JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk

²²⁴19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk JR 16 spk 10705 SArk, Vasama 1989, s. 188

mat rykmentin pataljoonat olivat varusmiespataljoonia, jotka olivat olleet palveluksessa jo ennen sodan alkua. Tämän vuoksi niiden taistelukoulutus sekä fyysinen valmius oli aivan eri luokkaa kuin reservistä kootuilla joukko-osastoilla.

JR 16:n osalta kulunut taisteluvaihe oli ollut erittäin monivaiheinen. Luottamuspula divisioonan komentajan eversti Hannukselan ja JR 16:n komentajan eversti Laurilan välillä oli kasvanut niin suureksi, että Laurila oli pyytännyt ja saanut siirron toisiin tehtäviin. Ennen tätä rykmentin komentajan tehtävät oli tehty hänelle mahdottomiksi, koska lähes koko rykmentti alistettiin muiden rykmenttien alaisuuteen. Myös II Pataljoonan komentaja oli vaihdettu. Syinä tähän oli varmasti myös luottamuspula divisioonan esikunnan ja majuri Laakson välillä sekä myös II Pataljoonan varsin heikko toiminta ennen Latvasyrjän valtausta. Tällä vaihdolla haluttiinkin varmaan estää samanlaisten ongelmien syntyminen kuin oli ollut III Pataljoonassa ennen komentajan vaihdosta. Tämän jälkeen sodan alusta toimineista JR 16:n pataljoonan komentajista oli siis jäljellä vain I Pataljoonan komentaja majuri Vasama.

6. RAUTALAHDEN MOTTI MUODOSTUU

6.1 Saavainjoen ylitys

Jo 8.8. oli ylipäällikkö antanut käskyn uudelleenjärjestelyistä Karjalan Armeijassa. Tavoitteena oli, että Karjalan Armeija voisi keskittää kaiken toimintansa Laatokan itäpuolelle ja edelleen Itä-Karjalaan. Tämän vuoksi Laatokan luoteisrannalla taistelevista joukoista muodostettiin oma suoraan ylijohdon alainen I Armeijakunta, jonka johtoon tuli eversti Einar Mäkinen Päämajasta. I AK:n tehtävänä oli viedä loppuun sotatoimet Laatokan luoteispuolella ja tavoitteena oli armeijakuntaa vastassa olleiden neuvostojoukkojen nopea tuhoaminen. Sen jälkeen I AK:n tuli järjestää omalla kaistallaan Laatokan rannikkopuolustus kuitenkin niin, että sen tuli tehtävän suorittamisen jälkeen valmistautua irrottamaan yksi divisioonistaan siirrettäväksi Karjalan kannakselle.²²⁵

I AK:aan liitettiin entisestä VII AK:sta ryhmyksessä vasemmalla taistellut 7.

²²⁵Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 29

Divisioona sekä oikealla taistellut 19. Divisioona. Tämän lisäksi uuteen Armeijakuntaan liitettiin myös 19.D:n oikealla puolella ollut eversti A. Blickin komentama 2. Divisioona II AK:sta. I Armeijakunta otti rintamavastuun 13.8. kello 12.00. 2.D:n alistus I AK:lle alkoi kuitenkin vasta 13.8. kello 24.00.²²⁶

Eversti Mäkisen ensimmäisen sotatoimikäskyn mukaan 2.D oli hyökättävä kaakkoon linjalta Paikjärvi - Niva ja lyötävä vastassa oleva vihollinen. 19. D:n tuli edetä mahdollisimman vahvoin voimin Vieremäjärveltä Kuokkaniemen suuntaan ja aluksi vallattava Kuokkajärven seutu. 7.D:n tuli pitää Sortavalan saarrettu vihollinen eristettynä sekä lyödä osalla joukoista Sortavalan koillispuolella olevat neuvostojoukot. Tämän lisäksi sen tuli myös mahdollisimman vahvoin joukoin hyökätä Otsoistenkylän suuntaan.²²⁷

I AK:n toiminta-ajatuksena oli saarrosta ja tuhota vihollinen ennekuin se ehdittäisiin evakuoida Laatokan kautta. Karjalan Armeijan johdolle oli nimittäin jo muutamaa päivää aiemmin selvinnyt se, että venäläiset suunnittelivat joukkojensa evakuoimista vesitse Laatokan rannikolta, koska joukkojen kaikki maayhteydet olivat katkaistu lounaassa 2.D:n ja koillisessa 7.D:n toimesta. I AKE:n mukaan paras laivauspaikka venäläisille olisi Rautalahti ja tavoitteena olikin saada tämä maasto haltuun tai ainakin tykistön kantaman päähän mahdollisimman nopeasti. Parhaat etenemismaastot Rautalahteen kulkivat luoteesta Kuokkaniemen maastosta, johon pyrittiin keskittämään sekä 19.D:n että 2.D:n päävoimat.²²⁸

JR 16:n johdossa tapahtui jälleen muutoksia. 12.8. divisioonan esikunnasta ilmoitettiin, että väliaikainen komentaja majuri Aarnio palaa II/JR 9:n komentajan tehtäviin ja JR 16 uudeksi komentajaksi on määrätty juuri everstiksi ylennetty Väinö Merikallio. Merikallio oli toiminut jatkosodan alussa JP 4:n ja myöhemmin koko I.JPr:n ja lyhyen aikaa myös JR 22:n komentajana Laatokan pohjois- ja koillispuolella. Talvisodassa eversti Merikallio oli komentanut JR 24:ää. Sen III Pataljoona oli koottu Alavudelta ja Peräseinäjoelta, joten hän oli osalle II/JR 16:n miehistä varsin tuttu jo

²²⁶Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 29

²²⁷I AK:n käsky 8/III/84.b.sal/13.8.1941 19.Div:n taistelukertomuksessa T17761 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 29, Nurmio 1952, s. 200-201

²²⁸Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 29

entuudestaan.²²⁹ Voidaankin ajatella, että tämä oli osasy hänen siirtoonsa. Hänen katsottiin varmasti tuntevan eteläpohjalaista mielenlaatua ja toisaalta voitiin ajatella sitä, että ennestään tuttu komentaja saattaisi rauhoittaa varsin tulehtuneen tilanteen rykmentissä.

Samalla 19. Divisioonan komentaja antoi myös uuden hyökkäyskäskeynsä. Sen mukaan JR 16 aloittaa heti aamulla 13.8. etenemisen Vieremäjärvien länsipuolitse ja valtaa Kuokkaniemen aseman. Sen jälkeen rykmentin tuli hyökätä edelleen pääosillaan Kuokkajärven pohjoispuolitse ja osillaan eteläpuolitse Otsoistenkylän suuntaan. Kontiovaarassa olleen III Pataljoonan tuli lähteä heti etenemään Kuokkaniemeen. II Pataljoonan oli määrä lähteä liikkeelle aamulla kello 4.30 ja I Pataljoonan kello 8.00.²³⁰

III Pataljoona aloitti käskeyn mukaisen etenemisen aamulla 13.8. kello 8.30. Maasto oli kuitenkin erityisesti teiden suunnissa venäläisten voimakkaasti miehittämä ja varustama ja vihollisen etuvartio pääsikin yllättämään 9.K:n heti Kontiovaaran eteläpuolella ja hyökkäys tyrehtyi siihen. Myöskään Sileäkallion suunnassa 8.K:n hyökkäys ei onnistunut. Koko III Pataljoona vetäytyikin takaisin Kontiovaaran odottamaan lisävoimia. Oma tykistö, kranaatinheittimistö sekä panssarintorjuntatykki ampuivat jatkuvasti häirintäammuntaa vihollisen asemiin.²³¹

Aamuyön ja aamun aikana II Pataljoona oli lähtenyt marssille ja se saapui välitavoitteena olleeseen Ylä-Vieremäjärven pohjoispuoleiseen maastoon aamulla vähän ennen seitsemää. Varsinaisiin taistelutoimiin II Pataljoona ei ollut joutunut, koska JR 9:n hyökkäys itään Vieremähövin eteläpuolelle oli jo edennyt alueen läpi ja alue oli puhdistettu vihollisesta. Uuden käskeynjaon mukaisesti II Pataljoonan tuli nyt suorittaa tiedustelua Kuokkajärven suuntaan. Erityisesti tiedustelussa oli huomioitava JR 16:n hyökkäystavoite eli Kuokkaniemen aseman maasto. Tiedustelun lisäksi pataljoonan tuli valmistautua

²²⁹19. Divisioonan hyökkäyskäskey 1258/III/1.sal/12.8.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761 SArk, Jääkärien elämäkerta, s. 411, Jämsén 1991, s. 665, Nurmio - Kallioniemi - Juutilainen 1989, s. 62

²³⁰19. Div:n hyökkäyskäskey 1258/III/1.sal/12.8.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761 SArk

²³¹19.Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Ulkuniemi 1952, s. 234

etenemään III Pataljoonan itäpuolelta Jokirannan suuntaan Saavainjokilinjalle.²³²

Rykmentin käskyllä hyökkäys kohti Jokirantaa aloitettiin kello 11.40, nyt tehtävään lisättiin myös vaatimus siitä, että II Pataljoonan tuli ottaa sillanpääasemat Saavainjoen eteläpuolelta. II Pataljoona pääsi etenemään lähes taisteluitta koko päivän ensin kaakkoon Pitäjänrajanmäen kautta Veteläsuolle, josta edelleen tieura pitkin etelään. Alkuillasta 5.K oli Yrjölän talon luona ja sai sen vallattua taistelujen jälkeen. Samalla 5.K sai myös katkaistua Yrjölän eteläpuolella kulkeneen tien. 5.K:n oikealla puolella hyökännyt 4.K valtasi samoihin aikoihin tien ja Saavainjoen välissä olleen Ämmälän talon. Nyt kapteeni Koskenmies käski osan komppaniasta välittömästi ylittää Saavainjoen juuri Ämmälän kohdalta. Heti kun joen ylittänyt 4.K:sta oli saanut sillanpääasemat haltuun joen etelärannalta, ylitti 5.K joen ja vahvisti näin joen ylittänyttä osastoa. Iltaan mennessä 4.K ja 5.K olivat kokonaisuudessa Saavainjoen eteläpuolella. II Pataljoonalle oli myös ilmoitettu, että 1.K tulisi ottamaan yön aikana asemat 6.K:lta, joka oli Sileäkallion varmistustehtävässä Sileäkallion luona. 1.K työntyikin vielä yön aikana Sileäkallion itä- ja lounaispuoliseen maastoon.²³³

I Pataljoona oli lähtenyt myös etenemään aamulla 13.8. ja kulki Kapulinmäen kautta Kontiovaaran pohjoispuolelle, jonne pataljoona pääsi heti puolen päivän jälkeen. II ja III Pataljoonan taistellessa Veteläsuo - Mökki -linjalla I Pataljoona toimi taaempänä rykmentin reservinä. Osana tätä tehtävää 1.K määrättiin illansuussa varmistamaan Valkealammen ja Ylä-Vieremäjärven välinen kannas pohjoiseen. Tarkoituksena oli estää mahdollisesti etelään yrittävien venäläisosastojen poispääsy motista, joka oli syntynyt JR 9:n saarrostavan hyökkäyksen tuloksena. Virallisesti I Pataljoona siirtyi rykmentin reserviksi kello 19.00, samalla myös varmistustehtävässä ollut 1.K määrättiin uuteen varmistustehtävään Sileäkallion maastoon.²³⁴

JR 16:n joukkojen tilanne oli illalla 13.8. siis seuraava. I Pataljoona oli JR 16:n reservinä ja oli majoittuneena Kontiovaaran maastossa kuitenkin niin, että sen 1.K oli varmistustehtävässä Sileäkallion maastossa. II Pataljoona oli hyökännyt päivän aikana

²³²Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 26

²³³Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

²³⁴Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 197-198

Jokirannan kohdalla Saavainjoen rantaan ja sen 4.K ja 5.K olivat siirtyneet joen eteläpuolelle ja 6.K oli vielä joen pohjoisrannalla. III Pataljoona oli yrittänyt hyökätä Sileäkalliolle, mutta ei ollut pystynyt valtaamaan sitä ja oli vihollisen kanssa tulikosketuksessa Kontiovaaran eteläpuolella.

Ennen kuin joukot olivat saavuttaneet edellisessä hyökkäyskäskyssä määritellyt tavoitteet 19. Divisioonan komentaja antoi jälleen jo aamulla 14.8. uuden hyökkäyskäskyn, jossa täsmennettiin rykmenttien tavoitteita sekä toimintasuuntia. Erityisesti käskyssä painotettiin Rautalahden mahdollisimman nopeaa saavuttamista ja samalla vastassa olleiden neuvostojoukkojen tuhoamista. I AK:n taisteluajatuksen mukaan 19. Divisioonan joukot määrättiin nyt etenemään Kuokkaniemen seudulle josta edelleen kohti Laatokkaa. Taisteluosasto Merikallion eli JR 16:n tehtäväksi määriteltiin ensikädessä Kuokkajärven lounaispuolen maaston valtaus, jonka jälkeen rykmentin tuli valmistautua jatkamaan etenemistään joko etelään tai kaakkoon. JR 16:n hyökkäystä määrättiin tukemaan Tykistöryhmä Huhtala, johon kuului nyt I/KTR 10, III/KTR 10, 10.Jär.Ptri sekä 14.8. lähtien myös II/KTR 2.²³⁵

Majuri Vasama sai kuitenkin aamulla rykmentin komentajalta eversti Merikalliolta käskyn, joka koski vielä aiemman käskyn mukaisen tehtävän täyttämistä. Tämän mukaan I Pataljoonan tuli siirtyä II Pataljoonan vasemmalle puolelle ja myöhemmin edetä Ämmälä - Hepovaara -tien suunnassa ja vallata Kuokkaniemen asema. Samalla myös I.K liittyi takaisin pataljoonan yhteyteen. Kello 9.00 I Pataljoona oli Ämmälän maastossa ja ylitti sen jälkeen Saavainjoen. Vihollista I Pataljoonan joukot tapasivat vasta Ristivaaran - Kuikkalammen tasalla puolen päivän jälkeen ja vihollispartioita alkoikin liikkua jatkuvasti tien sivustoilla. Venäläisten pääpuolustuslinja kulki Tarvosuon kohdalla, jossa vihollisella oli tien molemmin noin joukkueen verran miehiä asemassa. Puolustusta oli myös vahvennettu kahdella panssarintorjuntatykillä, useilla konekivääreillä sekä kahdella panssarivaunulla. Panssarivaunut hyökkäsivätkin heti tien suunnassa, mutta panssarintorjuntaosasto sai kuitenkin tuhottua ne heti panssarintorjuntakiväärien avulla.²³⁶

Sen sijaan I Pataljoonan yritykset päästä vihollisen puolustuksesta läpi tien

²³⁵19. Div:n hyökkäyskäsky 1296/III/1.sal/14.8.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761 SArk, Nurmio 1952, s. 208

²³⁶Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 200-201

suunnassa eivät onnistuneet ja ensimmäinen hyökkäys lyötiin takaisin. Nyt majuri Vasama määräsi taaempaan tulleen 1.K:n kiertämään vasemmalta vihollisen sivustaan maantielle. IV/3.K:n tuli suojata vastaavasti 1.K:n sivusta. Saarrostusuhka saikin vihollisen vetäytymään ja I Pataljoona pääsi jälleen etenemään iltapäivän aikana.²³⁷

Kuokkaniemen aseman maastoon I Pataljoona pääsi alkuillan aikana ja pystyi valtaamaan sen helposti vihollisen pyrkiessä vetäytymään mahdollisimman nopeasti. I Pataljoonan joukot saivat jälleen yhden panssarivaunun tuhottua asemansuodun taistelussa ratapihan läheisyydessä. Vihollinen kuitenkin vetäytyi vain aseman eteläpuolelle Tiilitehtaan maastoon, jossa sen vastustus jälleen koveni ja hyökkäys päätettiin keskeyttää yön ajaksi. Hyökkäys Kuokkaniemeen oli ilmeisesti tullut yllätyksenä venäläisille, koska kylän eräässä talossa oltiin juuri valmistautumassa leivän paistoon. Kylää ei oltu myöskään ehditty polttaa, mutta junanrata oli tuhottu radanrepijällä. I Pataljoona sai jälleen sotasaalista kuten yhden panssarivaunun, kaksi panssarintorjuntatykkiä, neljä konekivääriä, automaattikiväärejä, patruunoita, kaksi moottoriajoneuvoa ja jonkin verran ruokaa.²³⁸

I Pataljoonan lähtiessä hyökkäykseen Kuokkaniemen asemalle II ja III Pataljoona olivat omissa varmistustehtävissään. Kapteeni Kuistion lähettämät partiot kuitenkin havaitsivat jo aamulla, että vihollinen oli vetäytynyt 9.K:n edestä Samaan aikaan II Pataljoona tiedusteli Sileäkallion maastoon ja myös tämä alue havaittiin vapaaksi venäläisjoukoista. III Pataljoona oli siten kadottanut kosketuksen viholliseen ja se saikin käskyn lähteä kello 11.00 marssimaan kohti Jokirantaa. Marssi tapahtui mökin kautta etelään johtavaa polkua myöten ilman viholliskosketusta ja III Pataljoona pysähtyi lepoon Pien-Kontiovaaran eteläpuolelle. Kello 19.45 III Pataljoona lähti etenemään kohti Kuokkaniemen asemaa, jonne se pääsi illan kuluessa ja majoittui I Pataljoonan taakse aseman pohjoispuolelle.²³⁹

II Pataljoona oli varmistustehtävässään koko aamupäivän laajentaen omaa aluettaan itään vallaten Pekkalan talon sekä Koreikonmäen. Puolen päivän jälkeen myös

²³⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 201-202

²³⁸Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 202-203

²³⁹19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 202-203, Ulkuniemi 1952, s. 236-239

II Pataljoona sai käskyn edetä Kuokkaniemen aseman länsipuolelle, jossa junanrata oli saatava tulen alle. 4.K etenikin Mustosen talon ja 6.K Pantsun ja Bergvistin talojen maastoon ja ennen puolta yötä II Pataljoona sai oikealta saarrostaen vallattua Neuvosen kylän noin kilometrin verran Kuokkaniemen aseman länsipuolelta. II Pataljoonan hyökkäys pysäytettiin kylän maastoon pimeän ajaksi. II Pataljoona sai myös yhteyden oikealla puolella olleeseen Taisteluosasto Juvaan.²⁴⁰

19. Divisioonan hyökkäys kehittyi nyt myönteisesti joka puolella divisioonan kaistalla ja vihollinen oli vetäytymässä uusien kaapattujen radiosanomien mukaan. 12.8. XIX Armeijakunta ilmoitti 23. Armeijan esikunnalle, että 168. Divisioona evakuoitaisiin vesitse Laatokan yli muiden yksiköiden kuljetusten jälkeen. Samassa viestissä painotettiin myös sitä, ettei tykistöä voitaisi vielä kuljettaa pois, koska muuten divisioona ei kestäisi suomalaisten painostusta. 168. Divisioonan komentajalle ilmoitettiin myös, että divisioonan tulisi jatkaa puolustustehtävää niin kauan, että muut evakuoinnit ehdittäisiin suorittaa. 168. Divisioonan komentaja vastasi, että uutta puolustuslinjaa rakennettiin parhaillaan lähelle Laatokan rantaa. Samalla hän myös pyysi haavoittuneiden evakuointia ja 4000 miehen täydennystä aseineen, koska pataljoonien taisteluvahvuudet olivat pienentyneet 200-250 mieheen. 14.8. heti puolen yön jälkeen 23.AE vahvisti lopulliseksi evakuoimisjärjestykseksi 142. Divisioona, 198. Divisioona ja viimeiseksi 168. Divisioona.²⁴¹

168. Divisioonan puolustus alkoikin murtua. Divisioonan komentaja A. Bondarev ilmoitti 14.8. puolen päivän aikoihin, että kaikki sen rykmentit joutuivat vetäytymään, eikä divisioona pysty pitämään puolustuslinjaansa. Osa joukoista oli pakokauhun vallassa. Myöhemmin illalla 168. Divisioona viestitti edelleen, että vihollinen oli murtautunut puolustuslinjan läpi ja jatkoi läpimurron kehittämistä Kuokkaniemen aseman - Nivan aseman - Oppolan suunnissa. Puolustuksen heikentymisestä kertoo myös se, että tässä vaiheessa suomalaiset joukot taistelivat yhä useammin huoltomuodostelmista, kuten Er.Pontt.P 41, koottuja joukkoja vastaan.²⁴²

²⁴⁰Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Ulkuniemi 1952, s. 239, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 34, Ratia 1982, s. 127-128

²⁴¹19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk

²⁴²19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk

6.2 Hyökkäys saavuttaa Laatokan

Yöllä 19. Divisioonan joukot olivat pääosillaan saavuttaneet rautatielinjan Kuokkajärven pohjois- ja luoteispuolella. Taistelujaotuksessa tehtiin muutos jälleen aamulla 15.8., kun Taisteluosasto Sainio eli II ja III/JR 51 irrotettiin 19. Divisioonan alaisuudesta ja siirrettiin takaisin 7. Divisioonan alaisuuteen.²⁴³ Tämän jälkeen Laatokan luoteispuolen taisteluissa alkoi viimeinen vaihe, jonka tarkoituksena oli saada tuhottua viivyttävät venäläisjoukot ennen kuin ne ehdittäisiin evakuoida Laatokan yli.

Eversti Hannuksela korjasi aamulla 14.8. antamaansa hyökkäyskäskyä uudella käskyllä illalla kello 21.30. Taisteluosasto Merikallion tuli nyt suunnata rykmentin pääosat Kuokkajärven pohjoispuolitse Otsoistenkylän suuntaan. Tämä tarkoitti myös sitä, että JR 16 olisi alkuvaiheessa JR 9:n takana toisessa linjassa ja toimisi siten myös 19. Divisioonan reservinä. Osalla JR 16:n joukoista tuli kuitenkin ottaa haltuun Kuokkajärven lounaispuoleinen maasto. Tarkoituksena oli saada järvilinjan itäpuolella olevat kukkulat haltuun Pitkäjärvi - Valkealahti - Kuokkajärvi kannaksien kautta tehtävällä yllätyshyökkäyksellä. Jos yllätyshyökkäys ei onnistuisi, tulisi kannakset kuitenkin sulkea venäläisjoukoilta. Eversti Hannuksela kuitenkin muutti tämän osan käskystä aamulla 15.8. niin, että yllätyshyökkäystehtävä annettiin JR 58:n joukoille.²⁴⁴ Käskyt ja samalla myös joukkojen tehtävät muuttuivat nyt jatkuvasti. Suurin syy tähän oli vihollisen jatkuva vetäytyminen, joka mahdollisti uusien hyökkäysreittien ja -joukkojen käytön.

Koko JR 16 olikin 19. Divisioonan reservinä Kuokkaniemen aseman maastossa ja valmistautui liikkeellelähtoon. Päivän aikana suoritettiin lähinnä vain etumaaston partiointia. 3.K otti myös haltuun aseman itäpuolelta Viitalahdenmäen, koska siellä ollut 2./JR 9 lähti yllättäen mitään siitä ilmoittamatta eteenpäin ja jätti koko pataljoonan ryhmituksen sivustan avoimeksi. Illalla 19. DE antoi määräyksen aamulla aloitettavasta hyökkäyksestä, nyt tehtävänä oli kuitenkin Kuokkajärven - Lavijärven välisen kannaksen maaston valtaaminen. JR 16:n etupuolella hyökännyt JR 9 jatkoi nyt etenemistään länteen Lavijärven pohjoispuolelle. JR 16:n hyökkäyksen lähtölinjana oli Panhonmäki - Lahden-

²⁴³19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk, Kortelainen 1985, s. 63

²⁴⁴19. Div:n käsky hyökkäyksen jatkamisesta 1308/III/7.sal/14.8.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761, sotapvk 19.DE spk 6303 SArk

mäki - Nuutvuorenmäki - Repomäki. Eversti Merikallio ryhmitti joukot siten, että etulinjassa olivat I Pataljoona oikealla ja III Pataljoona vasemmalla. II Pataljoona toimisi rykmentin reservinä Rankijärven eteläpuolella. Rykmentin ensimmäisenä tavoitteena oli Härkijokilinja.²⁴⁵

I Pataljoona lähti kohti hyökkäyslähde- linjaa aamulla kello 3.30 ja III Pataljoona seurasi sitä puolen tunnin kuluttua. Molemmat pataljoonat etenivät Riikolammen ja Rankijärven välisen kannaksen kautta rautatien yli kaakkoon. Venäläisten partiot ja satunnainen tykistö- tulli häiritsivät marssia ja lähellä rautatietä III Pataljoonan kärke- komp- pania 7.K sai myös konekivääri- ja kivääritulta vastaan Riikolammen maastosta, mutta vihollinen vetäytyi nopeasti etelään ennen kuin vastatoimiin ennätettiin ryhtyä. Rautatien ylityksen jälkeen I Pataljoona kaarsi Riikolammen eteläpuolelta lounaaseen ja siirtyi hyökkäyslähde- linjalle. III Pataljoona marssi vastaavasti suoraan etelään ja ryhmittyi hyökkäykseen Nuutvuorenmäen maastoon.²⁴⁶

Kello 8.00 I Pataljoona aloitti hyökkäyksen Lahdenmäen aukean reunasta. Vihollisasemat havaittiin olevan heti aukean eteläpuolella olevalla kukkuloilla ja majuri Vasama päätti että parhaiten hyökkäys pääsisi etenemään koukkauksen avulla. 1.K määrättiin kaartamaan vasemmalta aukean eteläpuolelle Lahdenmäen talon maastoon. Koukkaus onnistui hyvin ja venäläiset irtaantuivat etelään ja I Pataljoona jatkoi etenemistä kohti Härkijokea. I Pataljoona saavutti jokilinjan kello 11.00. Lahdenmäen maastossa oli ollut vastassa vahva vihollisosasto, koska sotasaaliiksi saatiin kaksi panssarivaunua, kolme panssarintorjuntatykkiä, yksi pienoishetkin ja automaattikivääreitä sekä ammuksia.²⁴⁷ Verrattuna aiempaan suuretkin venäläisosastot irtaantuivat nyt helpommin, mikä osaltaan todisti myös sitä, että venäläisten puolustus oli murtumassa.

I Pataljoonan vasemmalla puolella ollut III Pataljoona aloitti oman hyökkäyk- sensä puolta tuntia myöhemmin kuin I Pataljoona. Hyökkäyksen aikana 7.K joutui pahaan tykistökeskitykseen, jossa se hajaantui miesten etsiessä suojaa eri puolilta. Tästä huoli-

²⁴⁵Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

²⁴⁶Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 209, Ulkuniemi 1952, s. 241-242

²⁴⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 210

matta III Pataljoonan hyökkäystä kuitenkin jatkettiin ja uudelleen kokoontunut 7.K seurasi muuta pataljoonaa vähän myöhemmin. Vihollinen ei tehnyt enää sanottavasti vastarintaa ja 8.K saavutti Lavijärven rannan kello 12.30. Tämän jälkeen pataljoona levittäytyi varmistamaan Härkijoen rantaa siten, että varmistus ulotettiin Lavijärvestä Härkijokilinjaa pitkin noin kilometrin verran länteen 9.K:n ollessa vasemmalla Lavijärven rannassa ja 8.K:n ollessa oikealla. Venäläisjoukot vetäytyivät Härkijoen eteläpuolella olleelle Härkivaaralle, jossa sillä todettiin olevan vahva panssarintorjuntatykeillä vahvistettu tukikohta.²⁴⁸

Molemmat pataljoonat olivat siis saavuttaneet Härkijokilinjan. Tällöin I Pataljoona sai käskyn jatkaa hyökkäystä edelleen etelään tavoitteenaan Pitkänummenekeä Kikonmäen eteläpuolella. Reservinä olleen 3.K:n tehtäväksi määrättiin tiedustelun suorittaminen Hyvärisen - Kyllisen suuntaan. Etelään hyökkäävät komppaniat valtasivat edetessään myös suuren Kikonmäen ja saapuivat tavoitteeseen kello kahdeksan jälkeen illalla. Tämän jälkeen molemmat komppaniat ryhmittivät varmistamaan aluetta voimakkailla partioilla.²⁴⁹

Reservissä ollut II Pataljoona oli siirtynyt Riikolammen ja Rankijärven väliselle kannakselle sen jälkeen kun rykmentin hyökkäys oli ohittanut alueen. Iltapäivällä kello 16.10 II Pataljoona sai tehtäväksi siirtyä viipymättä etelään Kikonmäkeen, jonne se pääsi kello 18.00. Edetessään pataljoona haravoi oikealla ja vasemmalla olleet kukkulat. Illalla kapteeni Koskenmies sai käskyn seuraavana aamuna aloitettavasta hyökkäyksestä, jossa II Pataljoonan tehtävänä oli ottaa haltuun Hakaranvuori ja Härkivaara, sen jälkeen pataljoonan tuli jatkaa hyökkäystään edelleen itään ja ottaa sillanpääasemat Lavijärven ja Poikelusjärven väliseltä kannakselta.²⁵⁰

17.8. aamulla kello 3.30 kapteeni Koskenmies antoi oman hyökkäyskäskynsä. Sen mukaan 6.K hyökkäisi Hakaranvuoren eteläpuolelta Poikelusjärven pohjoiskärkeen ja ottaisi asemat järvien välisellä kankaalla olevalta purolinjalta. Tämän jälkeen 6.K:n tulisi edetä edelleen Sepänmäen maastoon, missä katkaisisi siellä kulkevan tien ainakin

²⁴⁸Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Ulkuniemi 1952, s. 244-255. Katso myös Liite 8.

²⁴⁹Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 211

²⁵⁰Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

tulellaan. 5.K:n tuli seurata 6.K:aa toisessa linjassa. 4.K jäisi Juurismäki - Mäkipää - maastoon, josta se valmistautuisi tukemaan sekä 5.K:aa että 6.K:aa. Tämän lisäksi 4.K:n tuli vielä puhdistaa Hakaranvuoren sekä Härkivaaran maasto vihollisesta sen jälkeen kun 6.K olisi päässyt tavoitteeseensa. Tämä hyökkäys alkoi kello 5.00 aamulla ja se eteni hyvin nopeasti suunnitelman mukaisesti vihollisen vetäytyttyä lähes paonomaisesti taaksepäin. Ennen kello yhdeksää hyökkäys oli saavuttanut Hakaranvuoren ja kello 9:n jälkeen II Pataljoona oli jo järvikannaksella. Hyökkäyksen tuloksena venäläisjoukot vetäytyivät Härkivaarasta saarroitusuhan vuoksi ja samalla myös III Pataljoonan edestä.²⁵¹

Kannaksen saavuttamisen jälkeen divisioonan komentaja painotti edelleen nopeaa etenemistä ja käski eversti Merikallion jatkaa hyökkäystä järvikannaksen yli aina Sortavala - Jaakkima -maantielle saakka. Taisteluosaston lopulliseksi tavoitteeksi määriteltiin pääosilla Otsoistenkylänniemen valtaus ja erityisesti Niemelänhovin maastossa olevan vihollisen tuhoaminen, osa JR 16:sta tuli myös suunnata Otsoistenlahden ja Niemelänsalmen väliseen Hyyrniemeen. Myöhemmin illalla eversti Hannuksela alisti eversti Merikalliolle Kevyt Osasto 18:n käytettäväksi heti aamulla 18.8. JR 16:n vasemmalla siivellä. Samalla myös 43. RajaJK siirtyi JR 16:n komentoon.²⁵²

Eversti Merikallion käskyn mukaisesti II Pataljoonan tuli jatkaa hyökkäystä puron yli kello 13.40. Vähän ennen tykistövalmistelun alkua 3./JR 9:n partio kuitenkin ilmoitti, että tuleva hyökkäysmaasto Pajunlahdenmäki ja Kuokkamäki olivat 3./JR 9:n miehittämiä. Tykistövalmistelu peruttiin ja II Pataljoona siirtyi välittömästi puron yli. Iltapäivän aikana koko II Pataljoona pääsi tavoitteeseensa Sepänmäen maastoon, jossa aloitti maaston puhdistamisen ja sen jälkeen asettui varmistamaan maastoa kaakkoon.²⁵³

17.8. aamupäivällä vihollinen aloitti 168. Divisioonan evakuoinnin. Kuljetuksiin tarkoitettuja laivoja oli alkanut saapua Rautalahteen jo 16.8. ja niitä oli jatkuvasti tullut lisää koko vuorokauden ajan. Taistelutilanne venäläisdivisioonan kohdalla olikin erittäin kriittinen. 16.8. aamulla 168. Divisioonan komentaja oli antanut tilanneilmoituksen 23. Armeijan esikunnalle. Sen mukaan venäläisosastot kävivät edelleen sitkeää

²⁵¹Sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk, Ulkuniemi 1952, s. 247

²⁵²19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk 19.DE spk 6304 SArk, sotapvk Kev.Os. 18 EPMM

²⁵³Sotapvk 19.DE spk 6304, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

taistelua linjalla Melloistenlahti - Saavainjoki - Lavijärvi - Kuokkajärvi - Pitkäjärvi - Korteelanjärvi - Mikli - Heposalonsaari. Tilanne vaikeutui kuitenkin koko ajan ylivoimaisen hyökkääjän tunkeutuessa puolustukseen. Nyt 23. Armeija antoikin divisioonalle luvan aloittaa heti laivaukset. Henkilökunta ja tavarat tuli viedä ensin Valamoon, josta myöhemmin mantereelle. Kuljetusjärjestyksessä ensimmäisenä oli raskas kalusto, toisena osa taistelujoukoista ja kevyet ajoneuvot ja kolmantena loppuosa taistelujoukoista, suojajoukot ja suojajoukkojen käyttämä kalusto. Haavoittuneita tuli laivata kaikissa kuljetuksissa. Kuljetuksia oli määrätty tukemaan sekä Laatokan laivasto että 23. Armeijan ilmavoimat. Evakuointia vaikeutti kuitenkin se, etteivät joukot päässeet suunnitellusti irti taisteluista ja laivaukset viivästyivät aikataulusta. Jo rannalle ehtineitä yksiköitä jouduttiin heittämään takaisin taisteluihin, jotta suomalaiset eivät saisi laivauspaikkoja haltuun ja taisteluissa kiinni olevat yksiköt saataisiin rannalle.²⁵⁴

Venäläisten evakuointipaikat oli kuitenkin saatu jo tykistön kantaman päähän. Suoraan I AK:n johtamina 7.D:n, 19.D:n ja 2.D:n tykistöt ampuivat todettuja laivauspaikkoja kaikilla kantomatkan päässä olevilla osastoillaan. Tykistötuli oli myös tehokasta ja taistelujen jälkeen todettiin tykistön tuhonneen useita kuormattuja proomuja rannikon läheisyydessä.²⁵⁵

II Pataljoonan hyökkäyksen tuloksena vihollinen joutui vetäytymään III Pataljoonan edestä Härkivaarasta. Tämän jälkeen kello 9.13 III Pataljoona sai rykmentin komentajalta käskyn lähteä liikkeelle. Heti Härkijoen ylityksen jälkeen pataljoonan yksiköt siirtyvät Härkivaaran itäreunaa pitkin Lavijärven ja Poikelusjärven väliselle kannakselle. II Pataljoona oli jatkanut hyökkäystä edelleen Sepänmäen maastoon ja III Pataljoonan tuli nyt aloittaa hyökkäys kohti kaakkoa. Kapteeni Kuistion saaman tehtävän mukaisesti III Pataljoonan tuli edetä Sortavala - Jaakkima -maantielinjalle saakka ja katkaista se Kikkasen ja Koivumäen talojen väliseltä alueelta. Osa pataljoonasta tuli kuitenkin suunnata myös Kupiaisten aukean eteläreunaan.²⁵⁶

Puolen päivän jälkeen III Pataljoona olikin saavuttanut kukkulan pisteessä 71.0

²⁵⁴19. Div:n taistelukertomus T17761 SARk

²⁵⁵19. Div:n taistelukertomus T17761 SARk, Ulkuniemi 1952, s. 250

²⁵⁶Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

ja todennut sen vapaaksi vihollisesta. Nyt 7.K:lle annettiin tehtäväksi edetä suoraan etelään ja vallata maasto aina Kupiaisten aukean länsi- ja eteläreunaan saakka. Samalla 7.K:n tuli ottaa myös yhteys 2. Divisioonan joukkoihin Hyppäsen maastossa. 9.K:n tuli jatkaa vastaavasti etenemistään kohti maantielinjaa. 8.K toimi tässä vaiheessa pataljoonan reservinä ja varmisti maastoa pisteessä 71.0 olleen kukkulan luona, koska sen eteläpuolella oli havaittu vihollista ja tämä vihollisosasto jäi nyt hyökkäävien joukkojen selustaan. Venäläistukikohta saatiin kuitenkin nopeasti tuhottua kranaatinheitintulen avulla. Kello 21.25 sekä 7.K:n että 9.K:n hyökkäykset olivat saavuttaneet niille annetut tavoitteet. 9.K oli Niukan länsipuolella katkaissut Sortavalan - Jaakkiman tien. Sen sijaan 7.K ei vielä saanut yhteyttä idästä hyökkäävään 2. Divisioonaan. III Pataljoona oli nyt Heikurinen - Kupiainen maastossa ja sen varmistus oli ulotettu maantien länsipuolelle Niukan kaakkoispuolella olevan metsäkannaksen leveydeltä.²⁵⁷

II Pataljoonan raivattua tien myös I Pataljoona sai aamulla 17.8. tehtäväksi siirtyä Härkivaaran eteläpuolelle. 3.K lähti yhdessä komentoportaan kanssa liikkeelle Hyvärisen maastosta kello 10.00 ja 1.K ja 2.K liittyivät mukaan Pitkännummenaukealta. I Pataljoona marssi nopeasti Härkivaaraan, jossa sille annettiin välittömästi uusi jatkotehtävä. I Pataljoonan tuli jatkaa edelleen II Pataljoonan perässä Lavijärven ja Poikelusjärven väliselle kannakselle. Kello 16.00 rykmentin komentaja antoi I Pataljoonalle hyökkäyskäslyn, jonka mukaan I Pataljoonan tuli edetä Otsoistenkylään, miehitettävä Otsoistenniemi sekä osillaan puhdistettava Otsoistenniemen pohjoispuolella ollut kapea Hyyrniemi.²⁵⁸

Kello 17.30 I Pataljoona oli Lankisen aukean eteläpuolella. Etumaastossa II Pataljoona oli jatkuvassa taistelukosketuksessa vihollisen kanssa. Tulevan yön ja pimeyden vuoksi varsinainen hyökkäys Laatokan niemiin päätettiin suorittaa vasta seuraavana aamuna. Majuri Vasama päätti kuitenkin siirtää joukkonsa vielä lähemmäksi rantaa ollakseen lähempänä hyökkäyslähtöasemia ja pataljoona siirtyi kokonaisuudessaan Saikkosen ja Natrin maastoon. Kello 18.00 pidettiin vielä käslynjako, jossa määriteltiin aamun hyökkäyslähtöasemat sekä hyökkäyksen tavoitteet. 1.K:n tuli lähteä heti aamun sarastaessa ja tavoitteena oli Otsoistenniemen pohjoispuolella olleen Hyyrniemen puhdis-

²⁵⁷Sotapvk 19.DE spk 6304, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

²⁵⁸Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 214-215

taminen aina niemen kärkeen saakka. Hyökkäyksen tavoitteena 2.K:lla ja 3.K:lla oli Otsoistenkylän valtaus.²⁵⁹

Aamulla 18.8. Taisteluosasto Merikallio oli saavuttanut linjan Poikelusjärvi - Kupiainen - Koivumäki - Kikkanen - Kohonen. Venäläisten vastarinta oli nyt tiukentunut vihollisjoukkojen yrittäessä turvata laivausalueitaan. Kello 5.00 Kevyt Osasto 18 ja 43. RajaJK siirtyivät Taisteluosasto Merikallion alaisuuteen. Nyt eversti Merikallio päätti vaihtaa hyökkäysryhmitystä siten, että 43.RajaJK:n osalle tuli Hyyrniemen valtaus. Samalla taistelussaan niemen kapeimmalle kohdalle edennyt 1.K määrättiin siirtymään 2.K:n taakse I Pataljoonan reserviksi. Merikallio ryhmitti Kevyt Osasto 18:n taisteluosaston keskelle I Pataljoonan ja III Pataljoonan väliin. Se saapui Hakaniemen maastoon aamun aikana ja valmistautui toimimaan etelässä olleelle järvikannakselle. Syynä tähän oli se, että 19.Divisioonan komentaja oli käskenyt suunnata Taisteluosasto Merikallion päähyökkäyksen nyt Ahvenjärvi - Rautalahti väliselle kannakselle, koska 2.D:n Taisteluosasto Kotilainen oli pysähtyneenä Ahvenjärvi - Poikelusjärvi kannaksella. Tähän hyökkäykseen määrättiin käytettäväksi aluksi Kevyt Osasto 18:n ja myöhemmin hyökkäykseen liittyisi myös III/JR 16. I Pataljoonan tuli edelleenkin toteuttaa sille annettu tehtävä. II/JR 16 siirtyi samalla Taisteluosasto Merikallion reserviksi. Myöhemmin päivällä hyökkäyskäskyä vielä tarkennettiin taisteluosaston pääosan osalta siten, että Ahvenjärvi - Rautalahti -kannaksen saavuttamisen jälkeen, sen tuli jatkaa hyökkäystä edelleen Meriniemen ja Kattilaniemen suuntiin.²⁶⁰

Divisioonien tykistöt ampuivat edelleen venäläisten laivausalueita. Lammassaari, Rautalahden kylän eteläpuolella liikkuvat venäläiskolonnat ja Otsoistenkylä olivat jatkuvasti 19. Divisioonan tykistön tulen alla. Koko ajan myös uusia tykistöyksiköitä saapui kantamatkan päähän rannikosta. Lopulta 2.D asetti tähän tehtävään kuusi patteristoa, 19.D neljä patteristoa ja 7.D viisi patteristoa. Siepatun radiosanoman mukaan tulitus tuotti jatkuvia tappiota kapealle alueelle puristetuille venäläisjoukoille.²⁶¹

²⁵⁹Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 216-217

²⁶⁰19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk 19.DE spk 6304, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, sotapvk Kev.Os. 18 EPMM, Vasama 1989, s. 219

²⁶¹19. Div:n taistelukertomus T17761 SArk, Ulkuniemi 1952, s. 250-251

Aamulla hyökkäyksen alkaessa I Pataljoonan jokaisen komppanian edessä oli havaittu vihollista. Erityisen vahvasti venäläiset olivat pureutuneet Sortavalan tien varteen Koivusillan luona 2.K:n hyökkäyskaistalla, mutta vihollista oli myös 3.K:n edessä kansakoulun maastossa. Kello kuuden aikaan kaikki komppaniat olivat taistelussa vihollisen kanssa. Nyt siis 1.K sai käskyn keskeyttää hyökkäyksensä ja siirtyä 2.K:n taakse reserviksi.²⁶²

3.K sai nopeasti murrettua vihollisen suhteellisen heikon puolustuksen ja pääsi etenemään Niemelänhovin tien suunnassa. 3.K:n hyökkäys ja samanaikaisesti 2.K:n osilla vasemmalta tehty saarrostushyökkäys sai venäläiset irtaantumaan myös 2.K:n edestä maantien varresta. Venäläisjoukkojen vahvuudeksi arvioitiin noin komppania, joka ilmeisesti vetäytyi metsiä pitkin Laatokan rannassa odottavaan laivaan. Tämän jälkeen puolustavat venäläisjoukot olivat lyöty ja jäljellä oli vain yksittäisiä ja ryhmissä harhailevia sotilaita. 3.K saavutti Niemelänhovin yhteentoista mennessä ja samalla sammutti tulipalon, jonka vetäytyneet vihollisjoukot olivat sytyttäneet. Kello 14.00 mennessä koko niemi oli puhdistettu ja I Pataljoona majoittui Niemelänhovin maastoon.²⁶³

Venäläisjoukot olivat joutuneet vetäytymään laivareitin vieressä sijainneesta Niemelänhovin maastosta erittäin kovalla kiireellä. Joka puolella lojui sekalaista tavaraa kuten täyteen pakattuja matkalaukkuja, alusvaatteita, kenkiä ja naisten käsilaukkuja. Niemelänhovissa oli ollut myös venäläisten suuri elintarvikevarasto, koska maastosta ja aitoista löytyi viljaa, jauhoja, säilykkeitä ja muita ruokatavaroita. Vaikka ruokavarastoja olikin yritetty polttaa niin suuri osa niistä jäi suomalaisten haltuun. Sotasaaliiksi jäi myös kaksi kuuden tuuman tykkiä, konekiväärejä ja pikakiväärejä, yli 500 tulipalossa vahingoitettua kivääriä, 70 laatikkoa haupitsin ammuksia, 17 laatikkoa panssarintorjuntatykin ammuksia, 260 laatikkoa kiväärinpatruunoita, tuhansia ympäristössä irtonaisena lojuneita eri kaliiperisia tykin ammuksia sekä joukko kuorma-autoja ja toimintakuntoinen paloauto.²⁶⁴

²⁶²Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 220

²⁶³Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 220-221

²⁶⁴Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 221

I Pataljoonan koko loppupäivä menikin maaston selvittelyssä ja ympäristössä lojuneiden tavaroiden keräilyssä. Samalla miehet hyödynsivät löytämiään ruokatarvikkeita. Kello 20.00 tuli kuitenkin divisioonan komentajalta käsky ryhtyä valmistelemaan maihinnousua Otsoistenniemen eteläpuolella olleeseen Sammatsaareen. Tarkoituksena oli saaren puhdistamisen lisäksi kuljettaa saareen panssarintorjuntatykkejä tai ainakin panssarintorjuntakivääreitä joilla pystyttäisiin estämään tai häiritsemään venäläisten laivaliikennettä Haasiansalmessa ja Karisaaren luona. Tämän maihinnousuosaston johtoon oli määrätty majuri Vasama ja joukkoina oli tarkoitus käyttää 43.RajaJK:ta, joka oli juuri puhdistanut Hyyrniemen sekä Linnoituspataljoona 13:n 3.K:aa. Tarvittaessa majuri Vasaman olisi myös käytettävä osia omasta pataljoonastaan. Näissä valmisteluissa kuluikin koko seuraava yö. Aamuyöllä Vasamalle annettiin määräys lykätä maihinnousua kahdella tunnilla. Samalla annettiin tieto siitä, että I Pataljoona vedetään taakse ja maihinnousun tulee suorittamaan Taisteluosasto Merikallioille 18.8. kello 20.30 alistettu III/JR 37 sekä 43.RajaJK. Maihinnousuosastoon kuuluvat joukot saapuivat alueelle 19.8. kello 9.00. Tämän jälkeen I Pataljoona siirtyi lepoon. Maihinnousu toteutettiin samana iltapäivänä, jolloin RajaJK ja 3./Lin.P 13. siirtyivät Uittosalmen yli ja valtasivat Sammatsaaren.²⁶⁵

Keskipäivällä 18.8. Kevyt Osasto 18 valmistautui hyökkäykseen Ahvenjärven ja Rautalahden väliselle kannakselle ja kello 14.00 Kevyt Osasto 18 oli jo Sortavala - Jaakkima -tien pohjoispuolella, mutta ei päässyt tien yli toiselle puolelle venäläisten sitkeän vastarinnan vuoksi. Vihollisen pesäkkeet olivat vain noin 50 metrin päässä, joten tykistö ei voinut tukea taistelua. Nyt eversti Merikallio määräsi III Pataljoonan välittömästi marssimaan Pokkasen maastoon Kevyt Osasto 18:n oikealle puolelle. III Pataljoona oli perillä illansuussa. Kapteeni Kuistio suoritti heti käskynjaon. Sen mukaan 8.K hyökkää etelään makkaranmuotoiselle kukkulalle (piste 52,5). 8.K:n vasemmalla puolella olisi 7.K ja sen tavoitteena oli maantie. 9.K olisi vasemmalla sivustalla ja haravoisi maastoa sivustasta ja samalla pitäisi partioilla yhteyttä Kevyt Osasto 18:n. Hyökkäykseen lähdettiin melkein heti, mutta se tyrehtyi muutamaa tuntia myöhemmin ilman suurempaa

²⁶⁵ 19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk 19.DE spk 6304, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 222-223

menestystä.²⁶⁶

Seuraavana aamuna kello 6.05 pidettiin jälleen käskynjako. Tavoitteet olivat edelleen entiset ja hyökkäyshetki oli kello 6.30. Kevyt Osasto 18:n joukkoja oli kuitenkin jo aamuyöllä vedetty noin 500 metriä taaksepäin, jotta tykistö pystyisi ampumaan oman valmistelunsa murtokohtaan. Tähän tykistövalmisteluun osallistui KTR 10:n kaikki patteristot ja se kesti noin puoli tuntia. Myös kranaatinheitin osallistuivat ammuntaan. Oikealla hyökännyt III Pataljoona pääsikin tavoitteena olleelle kukkulalle ja tien eteläpuolelle. Tämän jälkeen III Pataljoona valmistui jatkamaan hyökkäystä edelleen etelään Kotamäkeen. Sen sijaan Kevyt Osasto 18:n joukot eivät päässeet vieläkkään tien yli, vaan jäivät jälleen kiinni taisteluihin tien pohjoispuolelle.²⁶⁷

III Pataljoonan seuraava hyökkäyskohde Kotamäki oli varustettu useilla piikkilankaesteillä ja konekivääripesäkkeillä. Tykistön avusta huolimatta pataljoonan hyökkäys Kotamäen valtaamiseksi tyrehtyi ja III Pataljoona jäi saavutetulle tasalle taisteluihin vihollisen kanssa koko loppupäiväksi. Ahvenjärven ja Rautalahden välisellä kannaksella oikealla hyökännyt III/JR 16 oli siis päässyt maantien eteläpuolelle ja Kevyt Osasto 18:n oli taistelussa tien pohjoispuolella.²⁶⁸

Eversti Hannuksela päätti nyt vaihtaa hyökkäyksen kärjessä ollutta joukkoa. JR 58 oli saanut jo 18.8. kello 20.30 19.DE:lta käskyn, jonka mukaan rykmentti siirtyy kannaksen pohjoispuolelle ja valmistautuu aamulla hyökkäämään Taisteluosasto Merikalion läpi kaakkoon Meriniemen ja Kattilaniemen suuntaan. Samalla myös Kevyt Osasto 18:n alistettaisiin JR 58:lle hyökkäyksen alkaessa. Ilmeisesti hyökkäyskaistan kapeuden vuoksi I ja II/JR 58 eivät kuitenkaan osallistuneet hyökkäykseen, vaan ne majoittuivat taaemmaksi Poikelusjärven itäpuolelle. Sen sijaan III/JR 58 siirtyi aamulla 19.8. Pokkasen - Siilin eteläpuoliseen maastoon, josta sen oli määrä aloittaa hyökkäys siinä tapauksessa, että III/JR 16:n aamullinen hyökkäys ei tuottaisi tulosta. Rintamavastuu siirtyikin III/JR 16:lta III/JR 58:lle kello 16.30 ja joukkojen vaihdon jälkeen III/JR 16 lähti marssimaan

²⁶⁶Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, sotapvk Kev.Os. 18 EPMM, Ulkuniemi 1952, s. 251-252

²⁶⁷Sotapvk 19.DE spk 6304, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Ulkuniemi 1952, s. 253-254

²⁶⁸Sotapvk 19.DE spk 6304 SArk

Ylälahden etelärannalle lepoon. Ankarien taistelujen jälkeen venäläiset vetäytyivät kannakselta laivoihin seuraavan yön ja aamun aikana. JR 58 sai yhteyden etelästä päin hyökkävään 2. Divisioonaan päivällä 20.8. Samana päivänä kello 17.30 19. Divisioonan johto ilmoitti I AKE:lle varsinaisen taistelutoiminnan loppuneen Laatokan rannalla.²⁶⁹

Taistelut olivat päättyneet JR 16:n osalta. I Pataljoona oli siirtynyt lepoon Niemelänhovin maastoon jo 19. päivän aamuna. Tämän jälkeen pataljoonassa oli leväty sekä kunnostettu aseita ja muita varusteita. Sota oli kuitenkin vielä lähellä ja lepoa häiritsi venäläisten ampuma ajoittain kiivas tykistötuli, joka ulottui yksiköiden majoitusalueille. Venäläiset yrittivät myös sytyttää Niemelänhovin rakennuksen palamaan paloammuksilla. Tämä saatiin kuitenkin estettyä miesten sammutettua useita pieniä tulipaloja. Illalla majuri Vasama järjesti iltahartauden koko pataljoonalle puhuen myös itse yhdessä pataljoonan pastorin kanssa. Seuraavana päivänä rykmentin komentaja vieraili I Pataljoonan luona jakaen kunniamerkkejä sekä ylentäen aliupseereita ja korpraaleita. Kello 16.30 I Pataljoona sai käskyn siirtyä uuteen majoituspaikkaan Lavijärven ja Poikelusjärven väliselle kannakselle.²⁷⁰

II Pataljoona oli levossa Lavijärven kaakkoispuolella ja III Pataljoona Ylälahden etelärannalla. Seuraavat päivät kuuluivat vain leväten, saunoen ja pyykkiä pesten. Aseissa ja muissa varusteissa oli myös paljon korjaamista raskaiden taisteluiden jälkeen. Kummassakin pataljoonassa pidettiin Eversti Merikallion suorittama katselmus sekä kunniamerkkien ja ylennysten jakaminen ansioituneille.²⁷¹

Laatokan luoteisrannalla taistelut oli nyt saatu kokonaisuudessaan päätökseen. I AK:n oikealla sivustalla hyökännyt 2. Divisioona oli vallannut 20.8. mennessä Laatokan rannikolta Marjalahden, Möklahden ja Haasiansalmen väliset niemet, Puutsaaren sekä yhteistoiminnassa 19. Divisioonan kanssa Ahvenjärven ja Rautalahden välisen kannaksen. Vasemmalla sivustalla 7. Divisioonan sotatoimet päättyivät 19.8. Palosaaren, Vitsasaaren ja Vasusaaren valtauksen. Keskellä ollut 19.D oli saavuttanut myös Laatokan Otsoisten-

²⁶⁹19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk III/JR 16 spk 10741, Ratia 1982, s. 129-131 SArk, Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 37

²⁷⁰Sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s. 223-224

²⁷¹19. Div:n taistelukertomus T17761, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

kylän luona. JR 16:n vasemmalla puolella JR 9 oli 17.8. mennessä tunkeutunut Lavijärven itäpuolitse ja vallannut Otsoistenlahden, Rätsönsalmen, Melloistenlahden ja Saavainjokilinjan. 20. päivän taisteluihin olivat myös ilmavoimat osallistuneet pommittamalla venäläisaluksia. Laatokan rannikko I AK:n alueella oli nyt kauttaaltaan suomalaisten hallussa.²⁷²

Taistelujen jälkeen eri laivauspaikoilta saatiin suuri sotasaalis. Esimerkiksi Pien- ja Suur-Karilahtien laivauspaikoilta saatiin haltuun 7 panssarivaunua, 12 kanuunaa tai haupitsia, 6 panssarintorjuntatykkiä, 5 ilmatorjuntatykkiä, 34 tykin etuvaunua, 218 autoa, 20 traktoria, lähes 700 sekalaisella tavaramalla kuormattua kärryä, kenttäkeittimiä, pioneeri- viesti- ja kaasunsuojeluvälineitä. Tämän lisäksi saatiin noin 350 elävää hevosta, 150 lehmää ja 100 lammasta. Muille evakuoimispaikoille venäläisiltä jäi kymmeniä tykkeitä, autoja, traktoreita, ammuksia sekä eläviä ja kuolleita eläimiä.²⁷³

Kaikesta kaluston menettämisestä huolimatta itse 168. Divisioonaa I AK ei kuitenkaan ollut pystynyt täysin tuhoamaan. Tämä divisioona oli taistellut koko sodan ajan erittäin kurinalaisesti ja taitavasti. Se oli saatu painettua vasten Laatokkaa, mutta suurimittaisella evakuoimisoperaatiolla osa venäläisjoukoista oli saatu laivattua Laatokan yli. Loput joukoista olivat tuhoutuneet taisteluissa. Suomalaisten saamasta sotasaaliista huolimatta, 168. Divisioonaa oli myös pystynyt pelastamaan suurimman osan tykistöstään. Divisioonan saavutukset huomioitiin myös Neuvostoliiton johdossa. Elokuussa Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puhemiespäiväkäskyssä palkittiin 168. Divisioonasta 97 sotilasta ja komentajaa korkeilla urhoollisuusristeillä ja -mitaleilla. Uudelleenjärjestelyjen jälkeen 168.D siirrettiin Leningradin eteläpuolelle Puskinin kaupungin alueelle taistelemaan saksalaisia vastaan.²⁷⁴

Tämän viimeisen vaiheen taisteluissa JR 16 oli menettänyt yhteensä 45 miestä. Näistä I Pataljoona 2 kaatuneena ja 14 haavoittuneena, II Pataljoona 3 miestä kaatuneena ja 6 miestä haavoittuneena ja III Pataljoonan tappiot olivat 3 kaatunutta ja 17 haavoit-

²⁷²Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 35-37, Nurmio 1952, s. 213-214

²⁷³19.Div:n taistelukertomus T17761 SArk, Ulkuniemi 1952, s. 256

²⁷⁴Nurmio - Juutilainen - Kallioniemi 1989, s. 37, Hurme 1959, s. 263

tunutta.²⁷⁵

JR 16 oli ollut mukana viimeisen vaiheen taisteluissa lähes koko ajan. Oikeastaan ensimmäistä kertaa koko sodan aikana rykmentti oli saanut nyt toimia koossa ilman, että osia siitä olisi ollut alistettuna muille joukko-osastoille. JR 16 oli taistellut nyt hyvin, eikä sodan alkuvaiheessa olleita ilmiöitä enää ollut esiintynyt. Miesten taistelumoraali oli selvästi parantunut ja väsyneinäkin pataljoonat olivat toteuttaneet niille annetut tehtävät lähes täydellisesti. Tähän vaikutti varmasti Laatokan lähestyminen, miehet tiesivät Laatokan saavuttamisen olleen koko 10.7. alkaneen hyökkäyksen lopullisen tavoitteena. Osasyynä oli luultavasti myös rykmentinkomentajan vaihdos. Kaikkeen toimintaan heijastunut eversti Laurilan ja eversti Hannukselan välinen vastakkainasettelu oli loppunut ja uusi komentaja eversti Merikallio oli aloittanut oman toimintansa eversti Hannukselan tukemana. 19. Divisioonan taistelukertomus todistaa tätä sillä, että sen jälkeen kun eversti Laurila oli pyytänyt ja saanut siirron muihin tehtäviin, aiempi tavallinen JR 16:n jatkuva arvostelu ja syyttely loppui kokonaan.

7. JR 16 SIIRRETÄÄN KARJALAN KANNAKSELLE

7.1 Asemasota alkaa Kivennavalla

Laatokan luoteisrannikolla I AK oli saanut toimintansa päätökseen. Aiemmasta I AK:n syntyvaiheesta päätetystä joukkojen jatkosuunnitelmista poiketen, marsalkka Mannerheim päätti, että sekä 2.D että 19.D siirrettäisiin etelään Karjalan kannakselle, jossa hyökkäys-taistelut vielä jatkuivat. 24.8. hän antoi käskyn, jonka mukaan Kannaksen joukot ja niiden johtosuhteet järjestettäisiin uudelleen. II AK:n silloiselle kaistalle tulisi nyt oikealle II AK ja vasemmalle I AK. II AK muodostuisi 18.D:sta ja 2.D:sta ja I AK 10.D:sta sekä 15.D:sta. 19. Divisioonan tuli siirtyä Räisälään ja jäädä sinne Ylipäällikön käytettäväksi joko lounaaseen tai kaakkoon.²⁷⁶

Taistelujen päättymisen jälkeen JR 16 oli majoittuneena Lavijärven ja Poikelus-

²⁷⁵JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk. Katso myös Liite 9.

²⁷⁶Kuussaari - Juutilainen 1989, s. 245

järven välisellä kannaksella. Rykmentin miehet tekivät lähiympäristössä viljan- ja heinäkorjuutöitä. Taistelussa kuluneita varusteita korjattiin ja vaihdettiin edelleen uusiin. Rykmentin luona vieraili myös Päämajan lähettämä viihdytysryhmä sekä Lottien pitämä kenttäkanttiini. Kokonaisuudessaan sota tuntui olevan sillä hetkellä todella kaukana rykmentistä. Eversti Merikallio piti pataljoonien komentajille myös puhuttelun tilanteesta sekä 19. Divisioonan että JR 16:n tulevasta käytöstä.²⁷⁷

Elokuun 23. päivä 9.K määrättiin hajotettavaksi JR 16:n eri pataljooniin. Hajotus tapahtui ilmeisesti siitä syystä, että komppanijat olivat aika kuluneita ja tällä tavoin eri komppanioihin saatiin lisää miehiä. Toisaalta katsottiin myös, että 9.K:n toiminta ei ollut vastannut komppanialle asetettuja vaatimuksia. Olihan edellisellä päivänä juuri pidetty kenttäoikeuden istunto koskien 27.7. Kumurinkylän taistelujen jälkeen Kiteelle paenneille miehille. 25.8. uudeksi 9.K:ksi III Pataljoonaan liitettiin 43.RajaJK.²⁷⁸

Samalla kun 9.K päätettiin hajottaa, sai JR 16:n komentaja myös esikäsken tulevasta marssista Räisälään ja seuraavana päivänä kello 15.00 saapuikin lopullinen marssikäsky. Sen mukaan koko 19. Divisioonaa marssii Räisälän alueelle Karjalan kannaksen luoteisosaan. Marssi toteutettaisiin joukkojen osalta jalkamarssina, kuitenkin niin, että kuormasto ja polkupyöräosastot marssisivat omilla välineillään. Marssireitti olisi Lahdenpohja - Otsonlahti - Kurkijoki - Hiitola - Kaukiala - Räisälä. Rykmentin autot sen sijaan kiertäisivät kauempaa Simpeleen kautta.²⁷⁹

JR 16:sta muodostettiin neljä osastoa, joista ensimmäisen muodostivat kaikki jääkärijoukkueet, polkupyörämiehet ja kuormastot. Tämän osaston tuli lähteä liikkeelle seuraavana aamuna kello 5.30. Toisessa osastossa olivat I Pataljoona ja tykkikomppania ja sen lähtöaika oli kello 6.00. Kolmannen osaston muodostivat II Pataljoona ja kranaatinheitinkomppania, jotka lähtivät liikkeelle kaksi tuntia toisen osaston perään. Viimeisessä eli neljännessä osastossa olivat III Pataljoona, rykmentin kolonna sekä huoltoporras. Tämä osasto lähti liikkeelle kello 10.00 ja ensimmäisenä välitavoitteena kaikilla osastoilla oli

²⁷⁷Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736 sotapvk III/JR 16 spk 10741

²⁷⁸Sotapvk 9./JR 16 spk 10725, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

²⁷⁹19. Div:n marssikäsky 1500/III/1.sal/23.8.1941 T9479/4, sotapvk JR 16 spk 10705 SArk

Kurenranta Lahdenpohjassa.²⁸⁰

Ensimmäisen päivän marssin pituus oli noin 35 kilometriä. Rykmentti suoritti sen tyydyttävästi ja osastot olivat perillä illansuussa. Kurenrantaan saapumisen jälkeen eversti Merikallio piti jälleen puhuttelun ja samalla käskynjaon pataljoonien komentajille. Rykmentti jaettiin nyt kolmeen osaan seuraavan päivän marssia varten. Aamulla kello 4.00 tuli polkupyöräosaston ja ajoneuvojen lähtä liikkeelle ja niiden tavoitteena oli Otsonlahti. Nyt JR 16:lle oli myös annettu käyttöön kuorma-autoja, jotka mahdollistivat 1862 miehen kuljettamisen yhdellä kertaa suoraan Räisälään saakka. Autokuljetukset toteutettiin siten, että ne veivät aina täyden lastin miehiä perille ja tulivat sen jälkeen hakemaan seuraavaa erää. 26.8. koko rykmentin jalkaisin kulkevat osastot kuljetettiin 90 kilometrin matkan päähän Räisälään järjestyksessä III, II ja I Pataljoona. Polkupyörillä kulkevat osastot ja kuormastot saapuivat perille myöhemmin seuraavana ja sitä seuraavana päivänä.²⁸¹

Räisälässä JR 16 majoittui Härskiänsaareen. Yhden päivän levon jälkeen koko rykmentissä aloitettiin erilaiset sotilaalliset harjoitukset. Tämä koulutus muodostui sekä taisteluharjoituksista että sulkeisjärjestysharjoituksista. Myös upseereille pidettiin useita luentoja esimerkiksi jalkaväen ja muiden aselajien yhteistoiminnasta sekä suunnistuksesta. Miehistölle koulutustoiminta oli erityisen vastenmielistä. Reserviläisistä rauhanaikaisen kasarmielämän toiminnot ja tehtävät eivät tuntuneet kovinkaan tärkeiltä.²⁸² Eversti Merikallion tavoitteena oli kuitenkin antaa koko rykmentille jonkinlaista kurinpalatusta hyökkäystaistelujen jälkeen. Tätä heijasteli myös se, että puhuttelussaan upseereille hän kertoi rykmentin jäävän ainakin toistaiseksi taistelutoiminnan ulkopuolelle. Syy tähän oli se, että ”Pohjanmaan mies taistelijana on kärsinyt kolauksen”²⁸³ sodan alkuvaiheen taisteluissa. Tämän vuoksi ylemmissä portaissa ei enää luotettu rykmenttiin ja sen toimintaan. Hän vaatikin upseereilta erityisiä toimia tämän käsityksen korjaamiseksi.

²⁸⁰Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk

²⁸¹Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 244

²⁸²Sotapvk JR 16 spk 10705, III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 244-245

²⁸³Lainaus eversti Merikallion puheesta, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

Näillä toimilla Merikallio tarkoitti juuri aloitettuja koulutusharjoituksia.²⁸⁴

Upseereille pidetty puhuttelu nosti myös muiden ajatukset esille. III Pataljoonan sotapäiväkirjassa onkin pitkä kirjoitus siitä, mitä miehistö ja pataljoonan upseerit ajattelivat puheesta. Sotapäiväkirjan mukaan eversti Merikallion puhe oli osoitus siitä mitä, JR 16:n keskuudessa oli jo aiemmin pidetty tosiasiana: ”Ylemmät eivät luota alempiin.”²⁸⁵, mutta sotapäiväkirjan mukaan myöskään alempi porras ei enää voinut luottaa ylempiin useiden rykmentin ja pataljoonan komentajien vaihdosten vuoksi. Myös sitä ihmeteltiin, että miten taistelutoiminnan edellytyksenä pidettiin nyt ylempien luottamusta alempiin, vaikka aina aikaisemmin oli aina painotettu sitä, että taistelutoiminnan onnistumiselle oli välttämätöntä alempien luottamus ylempiin.²⁸⁶

Taistelutoiminnan ulkopuolelle jääminen ei kuitenkaan kestänyt kauaa, sillä jo 1.9. eversti Merikallio ilmoitti puhuttelussaan, että 19. Divisioonaa oli nyt alistettu II AK:lle ja se siirtyisi Kivennavan maastoon Karjalan kannaksen kaakkoisosaan. Marssi aloitettaisiin heti samana iltana ja JR 16 marssisi 19. Divisioonan viimeisenä joukko-osastona kolmessa omassa osastossaan. Ensimmäiseen osastoon kuului III Pataljoona, kranaatinheitinkomppania ja esikuntakomppania, toisessa osastossa oli II Pataljoona ja kolonna ja kolmannessa osastossa I Pataljoona ja tykkikomppania. JR 16 määrättiin samalla kolmen tunnin marssivalmiuteen. Marssi kestäisi neljä päivää ja päivämatkan pituudeksi tulisi noin 30 kilometriä.²⁸⁷

Määräys liikkeellelähdestä tulikin myöhemmin illalla kello 18.00. Sen mukaan ensimmäinen osasto ylittää marssikynnyksen kello 22.30, toinen kello 23.30 ja kolmas osasto kello 0.30. Marssitavoitteena oli Vuosalmen koillispuolella ollut Oravankylän

²⁸⁴Sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

²⁸⁵Sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

²⁸⁶Ylemmillä tarkoitetaan tässä ilmeisesti 19. Divisioonan komentajaa ja esikuntaa ja alemmilla JR 16:n johtajia ja miehistöä. Eversti Merikallion katsottiin myös kuuluvan ylempiin. Sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

²⁸⁷19. Div:n käsky 1500/III/1.sal/23.8.1941 T9479/4, 19. Div:n käsky 1671/III/1.sal/1.9.1941 T9479/4, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk 9./JR 16 spk 10725 SARk

Hämesuo.²⁸⁸

Ensimmäisen yön marssi suoritettiin jatkuvassa sateessa. Siitä huolimatta osastot saapuivat aamulla suunnitelman mukaisesti Oravankylän Hämesuolle. Perillä ensimmäisessä välitavoitteessa joukot pystyttivät teltat ja lepäsivät sekä kuivattelivat varusteitaan koko päivän. Kello 19.30 eversti Merikallio antoi jälleen marssikäskyn koskien seuraavan yön marssia. Sen mukaan osastot lähtisivät liikkeelle kello 22.20, 23.05 ja 23.40. Tavoitteena oli Telkkälä.²⁸⁹

Yön aikana marssireitti kulki Vuosalmen läpi. Tämä alue oli monelle rykmentin miehelle erittäin tuttu talvisodan taisteluista ja taistelupaikat sivuutettiin hiljaisina katsellen talvisodan sekä kuluvan sodan aiheuttamia tuhoja. Vuoksen ylitys tapahtui Vasikkasaaren kohdalta pioneerien rakentamaa ponttonisiltaa pitkin keskiyön jälkeen. Sadesää oli nyt vaihtunut pieneen pakkaseen, joka huurrutti puut ja maan. Rykmentti oli tavoitteessa jälleen aamunkoitteessa ja majoittui päivän ja seuraavan yön kestävään marssilepoon. Joka puolella näkyi edellisen sodan jättämiä jälkiä, talot olivat palaneet, metsät hävinneet tykistökeskityksissä ja kaikki pellot olivat hoitamatta.²⁹⁰

Seuraavan päivän marssikäsky annettiin kuitenkin jo 3.9. kello 18.30. Sen mukaan seuraavana aamuna alkavan marssin tavoitteena oli Kivennavan pohjoispuolella ollut Sahasilta. Perillä III Pataljoonan tuli majoittua Saarijärven pohjoispuolelle ja I sekä II Pataljoonan puron eteläpuolelle. Esikuntakomppania ja huolto majoittuisivat Sahasillan pohjoispuolelle. Marssijärjestykseen tehtiin nyt muutoksia. Aiemmin kuormasto oli marssinut viimeisenä, mutta nyt se siirrettiin ensimmäiseksi lähtemään kello 5.00. Tämä johtui siitä syystä, että oli käynyt ilmi miehistön käyttävän hyödyksi perällä tulevaa kuormastoa. Upseereille teroitettiinkin sitä, että miehistöllä tuli olla marsseilla mukana täysi marssivarustus. Muuten osastot säilytettiin samana ja ne lähtivät liikkeelle määrättyinä aikoina kello 7.00, 7.30 ja 8.00.²⁹¹

²⁸⁸Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk

²⁸⁹Sotapvk JR 16 spk 10705 SArk

²⁹⁰19. Div:n käsky 1671/III/1.sal/1.9.1941 T9479/4, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk, Vasama 1989, s.245

²⁹¹Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

Perille Kivennavalle rykmentti pääsi puolen päivän aikoihin. Jälleen satoi koko marssin ajan ja kaikki olivat läpimärkiä. Etukäteen oli majoittumismaastoon kuitenkin lähetetty erityisiä majoitustiedusteluosastoja, jotka olivat pystyttäneet teltat valmiiksi marssilta tuleville miehille sateen suojaksi.²⁹²

Tämä majapaikan muutos liittyi siihen, että II AK oli asettumassa puolustukseen II Armeijakunnan ryhmityksessä 19. Divisioonana oli nyt keskellä siten, että sen JR 58 oli vasemmalla ja JR 37 oikealla etulinjassa. JR 16 vastaavasti oli taas divisioonan reservinä. Sen todennäköisempi käyttösuunta oli JR 37:n lohko ja toissijaisena suuntana oli JR 58:n lohko.²⁹³

Seuraavat päivät kuuluivat rykmentiltä levossa reservinä rintaman takana. 6.9. II Pataljoona suoritti kuitenkin partiointia Murhasuon kautta Pitkälammelle kahden partion voimin. Tarkoituksena oli selvittää oliko alueilla vihollisen partioita tai oliko rintaman taakse jäänyt yksittäisiä venäläisiä taistelujen jälkeen. Myöhemmin iltapäivällä 5.K lähetti vielä partion Rantakylään. Mikään partio ei kuitenkaan havainnut vihollista. 7.9. oli vuorossa jälleen jumalanpalvelus ja kunniamerkkien jako.²⁹⁴

8.9. koko rykmentti vaihtoi jälleen majapaikkaa lähemmäs rintamaa. Käsky tästä oli annettu edellisenä päivänä ja sen mukaan JR 16:n marssitavoitteena oli Hiirelä niin, että I Pataljoona majoittuisi Ahijärven suon pohjoispuolelle, II Pataljoona Ojannotkon eteläpuolelle ja III Pataljoona Hiirelän eteläpuolelle. Rykmentin komentopaikka olisi Hiirelästä 500 metriä itään. Marssille lähdettiinkin heti aamulla ja reitti kulki Kivennavan kautta Lintulan luostarin ohi Hiirelään. Marssin pituus oli noin 25 kilometriä ja JR 16 oli perillä puolen päivän jälkeen.²⁹⁵

Koko reservissä oloajan JR 16 toimi samalla työosastona. III Pataljoonasta lähetettiin kolme noin 20 miehen osastoa heti aamulla 9.9. tie- ja maastontiedusteluun ja samalla tien parannustyöt aloitettiin majoitusalueen ohi kulkevalla tiellä. Myös II Patal-

²⁹²Sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk, Vasama 1989, s. 246

²⁹³19. Div:n käsky puolustusta varten 1763/III/1.sal/5.9.1941 T9479/4 SArk

²⁹⁴Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 10741 SArk

²⁹⁵Sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk I/JR 16 spk 10728 SArk

joonasta lähetettiin kuusi partiota JR 58:n lohkolle tiedusteluun. Rintaman läheisyys näkyi siinä, että III Pataljoona asetti myös jokaisesta komppaniasta yhden joukkueen haravoimaan maastoa majoitusalueelta rajalle päin tavoitteena mahdollisten rintaman taakse jääneiden venäläissotilaiden etsintä. Seuraavan viikon palvelus koostuikin työpalvelusta tietöiden ja maataloustöiden muodossa. Tämän lisäksi suoritettiin tiedustelua lähinnä sivustoille sekä partiointiin tiensuunnissa vihollispartioita etsien.²⁹⁶

13.9. eversti Merikallio piti käskynjaon. Sen mukaan JR 16 siirtyisi etulinjaan JR 37:n paikalle. Rintamavastuu vaihtuisi 15.9. kello 12.00. III Pataljoona vaihtoi ensimmäisenä 14.9. aamuyöllä etulinjaan oikealle kaistalle siten, että sen 7.K ja 8.K olivat etulinjassa ja 9.K reservissä II Pataljoona seurasi sitä vasemmalle kaistalle aamupäivän aikana, jolloin etulinjaan siirtyivät 4.K ja 5.K. Rykmentin reservinä toiminut I Pataljoona siirtyi Pien-Kallelovan maastoon 15.9. aamuyöllä. Koko JR 16:n ja JR 37:n välinen vaihto sujui hyvin ilman häiriöitä ja rintamavastuun vaihto tapahtui suunnitellusti.²⁹⁷

Karjalan kannaksen rintamalinja oli nyt siis vakiintunut II AK:n lohkolle ja hyökkäyssodasta siirryttiin asemasotavaiheeseen. Seuraavan kuukauden JR 16 olikin etulinjan rykmenttinä aluksi siten, että aina kaksi pataljoonaa oli etulinjassa ja yksi pataljoona taaempänä reservissä. Myös etulinjan pataljoonat olivat ryhmittyneet siten, että kaksi komppaniaa oli edessä ja yksi vähän taaempänä pataljoonan reservinä. Reservissä ollutta pataljoonaa vaihdettiin aina noin viikon välein.²⁹⁸

20.9. I Pataljoona siirtyi vuorollaan etulinjaan ja II Pataljoona taakse reserviin. I Pataljoona ehti kuitenkin olla asemassa vain viisi päivää, kun 19.D:n uudessa puolustus-käskyssä JR 16:n puolustuslohkoa kavennettiin puolella. Nyt I Pataljoonan lohko luovutettiin II/JR 58:lle. Samalla etulinjaan siirtyi II/JR 16, joka otti vastaa nyt uuden lohkon, joka aiemmin oli ollut 7.K:n alalohko III Pataljoonan kaistalla. Tämän muutoksen jälkeen lohkojaot säilyivät ja jälleen noin viikon kuluttua I Pataljoona siirtyi etulinjaan,

²⁹⁶Sotapvk JR 16 Spk 10705, I/JR 16 spk 10728, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk, Vasama 1989, s. 246-247

²⁹⁷19. Div:n käsky 1932/III/1.sal/12.9.1941 T9479/4, JR 16:n esikunnan käsky 353/I/c.sal/17.9.1941 P11126/1, sotapvk JR 16 spk 10705, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk

²⁹⁸Sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk

nyt III Pataljoonan tilalle. 6.10 puolustuslohkojen nimet vahvistettiin siten, että oikealla olleen JR 16:n lohko oli nimeltään Kivi ja vasemman lohkon Vaski. Kivi-lohkon alalohkojen nimiksi määrättiin oikealla Kangas ja vasemmalla Kasarmi.²⁹⁹

Etulinjassa palvelus oli lähinnä vartiotoimintaa sekä kenttävarustelutöiden tekemistä. Asemasota oli aivan alussa, joten joukot joutuivat rakentamaan uudet linnoitetut asemat. Varustelutyöt aloitettiin tähystys- sekä ampuma-alojen raivauksella, jonka jälkeen vuorossa oli esteiden sekä miinoitusten tekeminen. Ennalta määrättyssä järjestyksessä seuraavana tulivat konekiväärien ja panssarintorjuntatykkien tuliasemien ja tähystyspaikkojen rakentaminen. Tämän jälkeen aloitettiin suuritöisempien ampuma- ja yhdysautojen kaivaminen sekä korsujen rakentaminen. Pataljoonien tuli myös ilmoittaa rykmentille joka kolmas päivä valmiiksi saaduista töistä.³⁰⁰

Taistelutoiminta oli verrattain hiljaista JR 16:n lohkolle koko kuukauden ajan. Tulitaisteluja käytiin, mutta ne koostuivat lähinnä pienistä partiokahakoista ja tykistöjen ampumista häiritsemisammunnoista. Myös sekä omat ja venäläisten asettamat miinat tuottivat tappioita rykmentille. Tämän lisäksi sekä suomalaiset että venäläiset joukot pyrkivät erityisesti asemasodan alkuvaiheessa valtaamaan viholliselta itselle tärkeiksi katsottuja maastonkohtia, mutta yleensä aina lopputuloksena oli kuitenkin joukkojen vetäytyminen takaisin lähtöasemiin.

Sen sijaan JR 16:n lohkolta näköyhteyden päässä olevasta Leningradista ja Kronstadin laivastotukikohdasta käytiin kovia taisteluja. Rykmentin sotilaat näkivät, kuinka Saksan ilmavoimat ja laivasto hyökkäsivät useina päivinä Leningradia vastaan ja yrittivät murtaa sen puolustusta. Suuret tulipalot valaisivat taivaanrantaan lähes jatkuvasti.³⁰¹

Reservinä olleen pataljoonan yksiköiden tuli ensimmäisenä tiedustella tehtävän mukaiset vastaiskusuunnat eri lohkoille sekä myös harjoitella vastahyökkäykset eri tukikohtiin. Muuten palvelus koostui työpalveluksesta. Pataljoonan tuli osallistua tukilin-

²⁹⁹19. Div:n käsky puolustuksen jatkamisesta 2137/III/1.sal/25.9.1941 T9479/4, E/JR 16:n salaista ja yleistä kirjeistöä P11121/2 sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SARk

³⁰⁰JR 16:n esikunnan käsky 353/I/c.sal/17.9.1941 P11126/1 SARk

³⁰¹Sotapvk 19.DE spk 6303, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SARk, Vasama 1989, s. 249

jan asemien linnoittamiseen ja majoitus- ja huoltokorsujen rakentamiseen. Tämän lisäksi reserviosastoja käytettiin myös teiden rakentamiseen ja kunnossapitoon sekä erilaisiin vartiotehtäviin.³⁰²

6.10. siirtyi 19. Divisioonan pois II AK:n alaisuudesta ja alistettiin IV AK:lle. Syynä tähän oli joukkojen uudelleenjärjestelyt, jotka olivat alkamassa Karjalan kannaksella. 12.10. eversti Hannuksela antoi uuden puolustuskäskyn, jonka mukaan JR 37 siirtyi etulinjaan JR 16:n lohkolle. Rintamavastuun vaihdon tuli tapahtua 14.10 kello 12.00. 19. Divisioonan reserviksi vaihtava JR 16 siirtyisi Kivennavalle siten, että pääosa rykmentistä majoittuisi Pihlaisten - Rantakylän -maastoon ja yksi pataljoona Ahijärvi - Riihisyrjä - Ronnunkylä - Husula maastoon.³⁰³

Vaihto JR 37:n kanssa aloitettiin 13.10, kun rykmentin reservinä toiminut III Pataljoona lähti marssimaan kello 11.00 välitavoitteena olleeseen Lintulan luostarin maastoon. III Pataljoonan tilalle siirtyi III/JR 37. III Pataljoona saavutti välitavoitteen iltapäivän aikana ja jatkoi siirtymistään seuraavana aamuna saavuttaen tavoitteena olleen Pihlaisten kylän puolen päivän aikaan.³⁰⁴

Etulinjan pataljoonien vaihto suoritettiin 14.10 aamupäivän aikana, jolloin I/JR 37 siirtyi I Pataljoonan ja II/JR 37 II Pataljoonan tilalle. Vaihdon jälkeen I Pataljoona lähti marssimaan kohti Ahijärveä, jonka se saavutti iltapäivän kuluessa. Perillä se majoittui siten, että Esikuntakomppania, 1.K ja 3.K majoittuivat Ronnunkylään, 2.K Ahijärven Riihikylään ja Konekiväärikomppania Leppälänkylään. Sen sijaan II Pataljoonan marssi suuntautui kauemmaksi ja se yöpyi välitavoitteessa Lintulan luostarin maastossa. Aamupäivän marssin jälkeen II Pataljoona oli tavoitteessaan Rantakylässä.³⁰⁵

Rintaman ollessa suhteellisen rauhallinen divisioonan reservinä oleminen tarkoitti rykmentille lähinnä työpalvelusta. Pataljoonien tehtävinä olikin erilaiset maa- ja metsätaloustyöt sekä tienparannustyöt. Tämän lisäksi majoitustiloina olevat asumukset

³⁰²Sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk, Vasama 1989, s. 248-249

³⁰³19. Div:n käsky 2410/III/1.sal/6.10.1941 T9479/4, 19. Div:n käsky 2461/III/7.sal/12.10.1941 T9479/4, sotapvk JR 16 spk 10705 SArk

³⁰⁴Sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk

³⁰⁵Sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736 SArk

tuli korjata sodan jäljiltä jälleen asuttavaan kuntoon. Rykmentin komentajan mukaan sotilaallisia harjoituksia ei tarvinnut järjestää paitsi jos kurin säilyttäminen vaatisi niitä.³⁰⁶

Maataloustöitä vaikeutti myöhäinen ajankohta. Ensilumi oli satanut 13.10 ja kovien pakkasten jäljiltä maa oli jo jäässä. Pakkasten jatkuminen aiheuttikin sen, että perunoiden nostaminen ja viljan korjaaminen epäonnistui monilta pelloilta. Myös kyntämisessä oli suuria vaikeuksia. Pakkaspäivinä yksiköissä keskityttiinkin talojen korjaamiseen, ojanraivauksin ja tien parannustöihin.³⁰⁷

7.2 JR 16:n nuorentaminen

Varsinainen syy JR 16:n siirtämiseen kauas rintaman taakse oli kuitenkin joukkojen uudelleenjärjestelyt, jotka aloitettiin Karjalan kannaksella lokakuun 15. päivänä. Liikkeen kannallepano oli Suomessa kesäkuussa 1941 viety äärimmilleen³⁰⁸, mutta sodan edelleen jatkuessa osa reserviläisistä oli kotiutettava talouselämän tarpeisiin. Tätä varten oli kenttäarmeijassa suoritettava uudelleenjärjestelyjä. Päämajassa aloitettiin jo elokuussa suunnittelu sodanajan kenttäarmeijan palauttamiseksi suojajoukkokokoonpanoon. Tämä tarkoitti sitä, että puolustusvoimat jaettaisiin kahteen osaan eli nuorennettuihin palvelukseen jääviin sekä vanhennettuihin kotiutettaviin yksiköihin. Käytännössä jokaisesta divisioonasta muodostettaisiin palvelukseen jäävä prikaati ja loppu divisioonasta kotiutettaisiin joukkoina, jotka voitaisiin nopeasti koota uudelleen.³⁰⁹

Ylipäällikkö oli hyväksynyt 30.9. suunnitelman, jonka mukaan palvelukseen jäisivät reserviläisikäluokat 1912 - 1918, varusmiesikäluokat 1919 - 1922 sekä ne, jotka eivät vielä olleet suorittaneet loppuun varusmiespalvelustaan vakinaisessa palveluksessa.

³⁰⁶E/JR 16 salaista ja yleistä kirjeistöä P11126/3, sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk

³⁰⁷Sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk

³⁰⁸Väestöstä noin 15-17 prosenttia oli joko suoraan tai välillisesti puolustusvoimien palveluksessa. Teoreettisesti 15 prosenttia on se raja, jonka valtion yhteiskunta kestää romahtamatta. Petramaa 1956, 48

³⁰⁹Elfvengren - Raunio 1993, s. 140, 142, Petramaa 1956, s. 49

Palvelukseen jäävistä joukoista oli perustettava yhteensä 18 prikaatia.³¹⁰

Suunnitelman toteuttaminen aloitettiin ensimmäisenä Karjalan kannaksella, jossa hyökkäyssota oli muuttunut asemasodaksi syyskuun alussa. Marsalkka Mannerheim päätti 15.10. aloittaa uudelleenjärjestelyt I AK:n ja IV AK:n joukoissa. Armeijakuntien komentajille annettiin käsky, jonka mukaan joukkojen järjestelyt oli tehtävä 18.10. - 1.11. välisenä aikana.³¹¹

Ensimmäinen käsky toimeenpantavasta suunnitelmasta IV AK:ssa annettiin divisioonille 18.10. Sen mukaan nuorennettaviksi joukoiksi määrättiin 19. Divisioonassa JR 16 sekä I/JR 37. Joukon nimenmuutos prikaatiksi astuisi voimaan vasta, kun prikaati irrotettaisiin vanhasta divisioonastaan. Jo seuraavana päivänä 19. Divisioona antoi oman käskynsä asiasta. Sen mukaan muodostettaisiin 16. Prikaati, johon kuuluisi neljä nuorennettua pataljoona, joista kolme tulisi JR 16:sta ja neljännen muodostaisi I/JR 37. Uuteen prikaatiin kuuluisi myös sekä kevyt että raskas patteristo, jotka muodostettaisiin nuorentamalla I/KTR 10 ja II/KTR 10. Käskyssä eversti Hannuksela painotti myös sitä, että komentajien olisi erityisesti huomautettava joukoille kysymyksessä olevan määrätty uudelleenjärjestely, eikä varsinainen kotiuttaminen.³¹²

JR 16:n komentaja eversti Merikallio toi ennakkoilmoituksen muutoksesta rykmenttiin jo 18. päivänä ja seuraavana päivänä varsinaisen käskyn tultua pataljoonissa alkoi kova työ. Kaikki pataljoonissa olleet miehet³¹³ oli luetteloitava ja jaettava neljään eri ryhmään syntymäajan perusteella. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat vuonna 1911 tai aikaisemmin syntyneet eli kotiutettavat miehet ja toisessa ryhmässä olivat vuonna 1912 syntyneet, joiden kotiuttamista pidettiin rykmentissä mahdollisena. Kolmannen ja neljännen ryhmän muodostivat palvelukseen jäävät reserviläisikäluokat 1913 - 1918 ja varusmiesikäluokat 1919 - 1922.³¹⁴

³¹⁰Elfvengren - Raunio 1993, s. 143, Petramaa 1956, s. 49

³¹¹Petramaa 1956, s. 51

³¹²IV AK:n käsky joukkojen uudelleenjärjestelyjen valmistelusta 2169/III/ 18.10.1941 19.DE:n sotapäiväkirjassa spk 6304, 19. Div:n käsky uudelleenjärjestelystä 2667/III/1.sal/19.10.1941 T9479/4 SArk, Juutilainen 1993, s. 155, Saressalo 1982, 150

³¹³Miehillä tarkoitetaan tässä sekä aliupseereja että miehiä

³¹⁴Sotapvk I/JR 16 spk 10731 SArk, Vasama 1989, s. 251

Seuraavana päivänä pataljoonien komentajat saivat määräyksen valmistella paperilla nuorista rykmenttiin jäävistä miehistä joukkueita ja ryhmiä. Vajaukset vahvuuksissa tuli ilmoittaa rykmenttiin ja tarkoituksena oli täyttää nämä vajaukset divisioonan muista joukoista siirtyvillä miehillä. Komentajille ilmoitettiin myös se, että vuonna 1912 syntyneet tulisivat edelleen jäämään palvelukseen. Myös kaikki upseerit jäisivät toistaiseksi syntymäajasta riippumatta vanhoihin yksiköihinsä.³¹⁵

Hyökkäysvaiheen lopussa III Pataljoonaan liitetty ja sen jälkeen lähinnä 9.K:n muodostanut 43. Rajajääkärikomppania oli päätetty myös perustaa uudelleen. JR 16:sta kerättiin kaikki rajajääkärikomppaniaan kuuluneet miehet ja 43.RajaJK siirtyi 21.10. Kevyt Osasto 18:n yhteyteen jatkosiirtoja varten. Samaa päivänä käskynjaossa määriteltiin myös lopun III Pataljoonan kohtalo. Se oli päätetty hajottaa kokonaan. Nuoremmat palvelukseen jäävät joukot siirrettäisiin II Pataljoonaan ja vanhemmat miehet JR 58:n³¹⁶

19. Divisioonan tarkempi käsky uudelleenjärjestelyn aiheuttamista henkilösiirroista annettiin 22.10, kun eri joukko-osastot olivat saaneet valmiiksi miesten luetteloinnit. Se toteutti marsalkka Mannerheimin hyväksymää suunnitelmaa ja JR 16:n tultaisiin siirtämään varusmiehet sekä reserviläisikäloukat 1912 - 1918, jotka yhdessä muodostaisivat nyt nuorten miesten joukon. Henkilösiirtoja tehtäisiin siten, että JR 16:n siirrettäisiin JR 37:stä yhteensä 149 aliupseeria ja 215 miestä ja JR 58:sta 313 aliupseeria ja 1003 miestä. Suuri ero näiden rykmenttien henkilösiirtojen määrissä selittyy sillä, että I/JR 37 oli myös määrätty nuorennettavaksi, joten JR 37:n sisällä oli käynnissä uudelleenjärjestely. Tämän lisäksi myös pienemmät yksiköt tekisivät henkilösiirtoja JR 16:n. Kevyt Osasto 18 luovuttaisi 63 aliupseeria ja 238 miestä, 38. Tykkikomppania 9 aliupseeria ja 37 miestä, sotilaspoliisijoukkue 3 aliupseeria ja 4 miestä, 19.DE:n esikuntakomppania 2 aliupseeria ja 10 miestä, 19.DE:n kaukopartio-osasto 4 aliupseeria ja 10 miestä sekä 21. Kaasusuojelukomppania 9 aliupseeria ja 22 miestä. Tämän lisäksi JR 16:n nuoret miehet säilyisivät omassa rykmentissään. Kaikista siirrettävistä miehistä olisi jälleen tehtävä

³¹⁵Sotapvk I/JR 16 spk 10731 SArk, Vasama 1989, s. 252

³¹⁶19. Div:n käsky uudelleenjärjestelyn aiheuttamien henkilöstösiirtojen toimeenpanosta 2715/III/1.sal/22.10.1941 T9479/4, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk

luettelot, josta selviäisi nimi, syntymäaika, suojeluskuntapiiri sekä erikoiskoulutus.³¹⁷

Jokaisessa pataljoonassa pidettiin loppukatselmus 24.10., jossa pataljoonan komentajat kiittivät poislähteviä miehiä. Välittömästi tämän jälkeen lähtivät siirtokuljetukset. Vaikka käskyn perusteella kysymyksessä olikin vain joukkojen uudelleenjärjestelyt, niin moni vanhemmista miehistä uskoi varmasti myös nopeaan kotiuttamiseen. Tätä vaihtoehtoa puolsi sekin seikka, että poissiirtyvien miesten oli käsketty jättää talvivarusteet yksiköihin ja matkalle lähdettiin kesävarusteissa.³¹⁸

Vanhat miehet sijoitettiin siten, että I Pataljoonan poissiirtyvistä miehistä noin kaksi kolmasosaa siirtyi JR 37:n ja yksi kolmasosa JR 58:n. II ja III Pataljoonan miehet taas siirtyivät pääsääntöisesti JR 58:n. Näin ollen JR 58:n siirtyi yhteensä 1250 miestä ja JR 37:n yhteensä 425 miestä. Varsinaisesti joukkojen siirrot suoritettiin siten, että ensin vanhat miehet siirrettiin autokuljetuksin JR 58:n ja JR 37:n. Nämä rykmentit olivat etulinjassa ja siten tarvitsivat täyden miehityksen. Palatessaan seuraavana päivänä autot toivat sitten mukanaan pääosan JR 16:n siirtyvistä miehistä.³¹⁹

Uusi rykmentin joukko-osastot alkoivat muotoutua. I Pataljoona muodostui nyt jo siinä olleista sekä Kevyt Osasto 18:sta ja JR 37:stä tulleista miehistä. II Pataljoonan muodostivat jo pataljoonassa olleet sekä III Pataljoonasta että JR 58:sta tulleet miehet. Vanha III/JR 16 oli siis täysin hajotettu ja nyt uuden III Pataljoonan muodostivat lähinnä JR 58:sta tulleet nuoret miehet. Samalla periaatteella oli myös JR 16:n aselajijoukot, kuten tykkikomppania ja kranaatinheitinkomppania, olivat nuorennettu ja saaneet uudet miehistöt. Seuraavaksi pataljoonien ja aselajijoukkojen sisällä alkoivat vielä järjestelyt, joissa muodostettiin uusia komppanioita ja joukkueita jakamalla tulleita miehiä eri yksiköihin.³²⁰

Kun miehistön siirrot oli saatu tehtyä ja yksiköiden uudelleenjärjestelyt alkoivat

³¹⁷19. Div:n käsky uudelleenjärjestelyn aiheuttamien henkilöstösiirtojen toimeenpanosta 2715/III/1.sal/22.10.1941 T9479/4 SArk

³¹⁸Sotapvk I/JR 16 spk 10731 SArk, Vasama 1989, s. 253

³¹⁹Sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk, Saressalo 1982, s. 148

³²⁰Sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk, Saressalo 1982, s. 148

olla valmiit, aloitettiin 28.10. upseerien uudelleensijoitukset. JR 16:n tuli siirtää kaikki vakinaisessa palveluksessa joukko-osastoissa ja sotakouluissa palvelleet ja kirjoilla olevat upseerit saman ikäjakauman perusteella kuin miehistökin. JR 16:sta siirrettiin pois kaikki vakinaisessa palveluksessa suojeluskuntajärjestön kirjoilla olleet ja iältään vanhemmat upseerit. Yksikön päällikköinä toimineita reservinupseereja ei kuitenkaan saanut siirtää, vaan he jatkoivat edelleen tehtävissään. Pääosa JR 16:n uusista upseereista siirrettiin JR 58:sta.³²¹

Upseerien siirtojen jälkeen vanhat JR 16:n joukko-osastot ja yksiköt olivat täysin hajonneet. Samalla ne olivat myös menettäneet vanhan kuntapohjaisen perustansa ja tämä oli varmasti monelle miehelle aluksi aika vaikeaa. Uusia miehiä oli sodan kuluessa tullut ja mennyt jo aikaisemmin, mutta silti tietty peruskokoonpano oli säilynyt lähes jokaisessa yksikössä. Tuttu ympärillä ollut joukko oli nyt hajonnut moneen osaan ja sotaa jatkettaisiin uusien johtajien ja uusien miesten kanssa.

Joukkojen uudelleenjärjestelyt saatiin suoritettua kokonaisuudessaan alkuperäisen käskyn mukaisesti lokakuun loppuun mennessä ja käytännössä JR 16 oli muuttunut 16. Prikaatiksi. Siihen kuului nyt prikaatin esikunta, neljä jalkaväkipataljoonaa, kranaatinheitinkomppania, tykkikomppania, kaksi tykistöpatteristoa, viestikomppania, pioneeri-komppania, huoltokomppania, lääkintäjoukkue ja kolonna. Virallisesti 16. Prikaati kuitenkin syntyi vasta 28.11., kun IV AK:n komentaja irrotti sen 19. Divisioonan joukoista ja se alistettiin I AK:lle.³²²

8. EVERSTI LAURILAN SIIRTO

8.1 Taistelu kahden miehen välillä

Eversti Matti Laurila pyysi siirtoa JR 16:n komentajan tehtävistä 6.8.1941. Lopullisena syynä tähän oli se, että JR 16:n II ja III Pataljoonan pääosat alistettiin JR 9:lle. Jo aiemmin

³²¹Sotapvk I/JR 16 spk 10731, sotapvk II/JR 16 spk 10736, sotapvk III/JR 16 spk 20580 SArk, Saressalo 1982, 148

³²²19. Div:n käsky 16. Pr:n perustamisesta 3747/III/1.sal/29.11.1941 T9479/4, 19. Div:n käsky 16. Pr:n siirrosta ja toimenpiteistä 3743/III/1.sal/29.11.1941 T9479/4 SArk

31.7. oli I/JR 16 alistettu JR 51:lle. Alistusten jälkeen Laurilan komentoon oli jäänyt vain esikuntakomppania, noin komppanian vahvuinen Osasto Suomela II/JR 16:sta sekä 7.K. Tällöin eversti Laurila totesi, ettei hänellä ollut enää rykmenttiä johdettavana ja pyysi välittömästi siirtoa. Illalla 19. Divisioonan komentaja eversti Hannuksela ilmoitti, että eversti Laurilan tuli ilmoittautua divisioonan esikunnassa ja JR 16:n väliaikaiseksi komentajaksi oli määrätty II/JR 9:n komentaja majuri Aarnio. Vahvistus asiasta tuli myös VII AK:n komentajalta kenraalimajuri Hägglundilta, joka antoi oman määräyksensä asiasta 6.8. illalla.³²³

Perimmäiset syyt Laurilan siirtoanomukseen ja siirtymiseen uuteen tehtävään voidaan löytää jo välirauhan ajalta. Tällöin eversti Hannukselan ja eversti Laurilan välille syntyi jännite, joka sitten purkautui jatkosodan aikana jatkuvina syytöksinä ja moitteina. Lopuksi kehitys johti siihen, että Laurila pyysi siirtoa toisiin tehtäviin.

Suomen puolustusvoimien organisaatiota uusittiin talvisodan jälkeen. Maa jaettiin 16:n sotilasläänin ja suojeluskuntapiirit määrättiin toimimaan sotilasläänien alaisuudessa. Samalla liikekannallepanossa kutsuttujen joukkojen määrää lisättiin. Etelä-Pohjanmaalla tämä tarkoitti sitä, että perustettiin Vaasan sotilaslääni ja vanha Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiiri jaettiin kahtia Etelä-Pohjanmaan Läntiseksi ja Itäiseksi suojeluskuntapiiriksi heinäkuussa 1940. Molempien suojeluskuntapiirien tuli muodostaa liikekannallepanossa oma jalkaväkirykmenttinsä. Vaasan sotilasläänin komentajaksi määrättiin eversti Hannuksela ja Etelä-Pohjanmaan itäisen suojeluskuntapiirin päälliköksi eversti Laurila.³²⁴

Laurila oli toiminut koko Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin päällikkönä vuodesta 1919. Kuluneen kahden vuosikymmenen aikana hänestä oli tullut Etelä-Pohjanmaalla koko suojeluskuntatyön ja maanpuolustustyön ruumiillistuma; ”Piiri-Matti”, joka tunsi nimeltä lähes jokaisen piirissä olleen suojeluskuntalaisen. Hänen menestyksekkäs toimintansa eteläpohjalaisen rykmentin komentajana talvisodassa oli ennestään kasvattanut hänen arvovaltaansa myös suojeluskuntatyön ulkopuolella olevien keskuudessa. Etelä-

³²³Hägglund Hannukselalle 662/I/4./6.8.1941 VII AKE Os 1. P9066/3, Hannuksela Laurilalle 6.8.1941 T22316/7 nro 14, 19 Div:n käsky vihollisen takaa-ajosta 1045/III/1.sal/6.8.1941 19. Div:n taistelukertomuksessa T17761, sotapvk JR 16 spk 10705 SArk

³²⁴Reini - Juutilainen 1988, s. 76-77, Valpas 1974, s. 100

Pohjanmaalla olikin talvisodan jälkeen yleisesti vallalla käsitys, että jos Suomi joutuisi uudelleen sotaan eversti Laurila tulisi jälleen johtamaan maakunnan miehiä.³²⁵

Organisaatiouudistuksen yhteydessä uuden sotilasläänin komentajaksi määrättiin kuitenkin eversti Hannuksela ja tämä nähtiin yleisesti Etelä-Pohjanmaalla epäoikeudenmukaisuutena Laurilaa kohtaan. Etelä-Pohjanmaalla vierastettiin myös sitä, että Hannuksela oli toiminut eri joukko-osastoissa maakunnan ulkopuolella, eikä hänellä näin ollut henkilökohtaista tuntumaa eteläpohjalaiseen maanpuolustustyöhön.³²⁶

Sotilasläänin esikunta oli aika merkityksetön välirauhan aikana. Tätä asiaa Vaasan sotilasläänissä kasvatti vielä se, että Etelä-Pohjanmaan Itäisen suojeluskuntapiirin komentajana ollut Laurila toimi usein samoin kuin ennen talvisotaa eli hän hoiti asiat suoraan ylempien tahojen, kuten Suojeluskuntien Yliesikunnan kanssa. Tämä kuitenkin tarkoitti sitä, että samalla hän ohitti kokonaan sotilasläänin komentajan, jolle asioiden hoitaminen olisi todellisuudessa kuulunut. Samoin myös maakunnan sisällä sotilasläänille kuuluneet asiat hoideltiin vanhaan totuttuun tapaan Laurilan kanssa.³²⁷ Hannukselan oli varmasti vaikea asettua tähän tilanteeseen. Hän oli sotilasläänin komentaja, mutta silti maakunnassa täysin alaisensa varjossa. Laurila oli edelleen se, joka nautti suurinta arvovaltaa maanpuolustusväen keskuudessa.

Oman jännitteensä sotilasläänin ja eversti Laurilan välille toi myös sotilasläänin esikuntapäällikkö, mihin tehtävään oli määrätty majuri Otto Lilius. Lilius oli toiminut hetken aikaa Laurilan sijaisena talvisodassa, kun Laurila oli väliaikaisesti ollut koko Taipaleen lohkon komentajana. Lilius oli ollut täysin erityylinen johtaja kuin eversti Laurila ja oli nopeasti saanut miesten vihat niskoilleen vaatimalla esimerkiksi kunniantekoa juoksuhaudassa keskellä talvisotaa. Yleisenä lauseena Taipaleenjoella olikin kiertynyt, että ”Ryssän kanssa aina pärjää, mutta ei Liliuksen”.³²⁸ Laurilan esityksestä majuri Lilius siirrettiin nopeasti pois koko lohkolta toisiin tehtäviin. Lilius katsoi Laurilan olleen

³²⁵Valpas 1974, s. 63, 100, 116, Pirilä 1985, s.159-182

³²⁶Pirilä 1985, s. 196

³²⁷Latikka 1979, s. 49 SArk, Pirilä 1985, s. 196

³²⁸Valpas 1974, s. 101

täysin syyllinen tähän siirtoon ja oli erittäin katkera siitä.³²⁹

Hannuksela ja Laurila olivat myös johtamistavoiltaan täysin erilaisia upseereita. Eversti Hannuksela oli erittäin tiukka ja paljon vaativa upseeri. Hän antoi käskyn, joka oli toteutettava keinolla millä hyvänsä ja tappioista välittämättä. Hannuksela ei suvainnut minkäänlaisia selityksiä tai omia ratkaisuja annettujen tehtävien suorittamisessa. I/JR 16:n komentajan majuri Vasaman mukaan divisioonan komentaja vaati aina ”häikäilemätöntä, suoraa päälle käymistä kaikissa tapauksissa, tappioista välittämätöntä puskemistakin ilman riittävää tykistöllistä tukea”.³³⁰

Eversti Laurila vastaavasti edusti päinvastaista johtamistyyliä. Hän oli suojeluskuntajohtaja, kansan mies, joka halusi aina ensin miettiä eri vaihtoehtoja ja sitä miten tehtävä suoritettaisiin mahdollisimman vähin tappioin. Laurilan johtamistyyliin kuului myös se, että hän henkilökohtaisesti kävi antamassa käskyt alaisilleen. Vasaman mukaan myös Laurila vaati aina tehtävien suorittamista, mutta ”ei jääräpäisesti, jostakin ajatukselta kiinni pitäen, vaan asioiden hoitamista niin, että ihmishenkikin tulisi otetuksi huomioon”.³³¹ Eversti Vihman talvisodan jälkeen tekemän arvostelun mukaan Laurila oli luotettava komentaja, mutta heikkoutena hänellä oli juuri suojeluskuntatausta, jolloin ehdottomien käskyjen antaminen vaikeissa tilanteissa oli vaikeaa varsinkin tutuille alaisille. Saman heikkouden tuovat ilmi myös muut talvisodan jälkeen Laurilasta arvostelun tehneet esimiehet.³³²

Karttajarjoituksissa ja liikekannallepanovalmiustarkastuksissa Laurilan suojeluskuntatausta tuli myös selvästi esille. Hänen sotilaskoulutuksena pohjautui pitkälti jääkäriaikana saatuihin oppeihin ja hän ei hallinnut kaikkia uusia yksityiskohtia verrattuna muihin tuleviin 19. Divisioonan rykmentinkomentajiin. Sekä eversti Juva että eversti Salmio olivat molemmat puolustusvoimissa pitkään palvelleita upseereita, joilla oli paljon kokemusta ja taitoa tällaisista harjoituksista. Eversti Laurila taas kiersi enemmän

³²⁹Latikka 1979, s. 48 SArk, Ahto - Pirilä 1989, s. 266-267, Pirilä 1985, s. 196-197

³³⁰Vasama 1989, s. 185-186

³³¹Vasama 1989, s. 186

³³²Vihman Laurilasta tekemä arvostelu Talvelalle 31.10.1940, Vinellin tekemä arvostelu 5.11.1940, Hersalon tekemä arvostelu 12.2.1940 T22316/1/1 SArk

puhetilaisuuksissa ja oli mukana suojeluskuntatoiminnassa, jolloin hänen osaamisensa ei aina ollut samalla tasolla. Suojeluskuntatausta näkyi myös siinä, että osa JR 16:n pataljoonankomentajista ja komppanianpäälliköistä oli Laurilan vanhoja suojeluskuntaystäviä ja tuttuja jo vuosien takaa. Usein he olivat kuitenkin myös tehtäviinsä kykenemättömiä tai liian vanhoja johtamaan hyökkäystaistelua. Esimerkiksi pääesikunnasta tullut I Pataljoonan komentaja majuri Vasama vaihtoi yhtä lukuun ottamatta kaikki komppanianpäällikönsä kahden ensimmäisen hyökkäysviikon aikana.³³³

Sodan aikana myös eversti Hannukselan puutteelliset taidot tulivat näkyviin. Eversti Hannuksela oli peruskoulutukseltaan tykistöupseeri ja näin hänen taktillinen osaamisensa oli usein yksipuolista ja kaavamaisista. Johtamistapansa mukaisesti hän vaati joukoiltaan jatkuvasti nopeaa ja vihollisen vastustuksesta piittaamatonta etenemistä. Tämä johti usein suoriin rintamahyökkäyksiin ilman, että muita vaihtoehtoja kuten koukkaamista tai saarrostaamista olisi edes harkittu. Suorat rintamahyökkäykset taas aiheuttivat paljon tappioita, koska vastassa oli usein raskaasti varusteltuja vihollispesäkkeitä. 19. Divisioonan esikunnassa ei myöskään tehty tarpeeksi vihollistiedustelua ja taistelussa olleet joukot eivät usein pystyneet omaan tiedusteluun, koska DE:n antamat aikamääreet olivat niin tiukat ettei tiedustelua ei ehditty tehdä. Tämä aiheutti usein sen, että hyökkäykset jouduttiin tekemään ilman mitään tietoja vihollisen laadusta ja määrästä.

Vastakkainasettelua lisäsi miesten välillä myös Hannukselan ehdottomuus tehtävien täytäntöönpanossa. Eversti Laurila halusi aina arvioida saamiaan tehtäviä ja toteuttaa ne omalla tavallaan miehiä säästämällä. Usein Laurila ehdotti myös vaihtoehtoisia ratkaisuja tehtävien suorittamisessa. Tämä taas ei sopinut Hannukselalle, jonka mielestä tehtävä oli täytettävä alkuperäisen käskyn mukaisesti. Laurila kritisoi myös 19. DE:aa liiallista hätäilemisestä, jolloin oma tiedustelu oli mahdotonta ja taistelut vaikeutuvat.³³⁴

Eversti Hannukselan ja JR 16:n komentajan välinen jännite purkautui näkyviin heti ensimmäisten taistelujen jälkeen, kun venäläiset saivat suljettua JR 58:n tekemän sisäänmurron. 19.DE:ssa tämän katsottiin olevan täysin eversti Laurilan ja JR 16:n syytä. 19. Divisioonan esikunnan mukaan Laurila oli toiminut vitkastellen ja passiivisesti

³³³Latikka 1979, s. 49-50, 59 SArk

³³⁴Latikka 1979, s. 57 SArk, Valpas 1974, s. 117

joukkojen käytössä. Eversti Laurilan mielestä taas 19.DE:ssa ei tunnettu taistelukentän todellisia hidastavia tekijöitä. Tämän perusteella hänelle annetut käskyjen aikamäärät sisäänmurron varmistamisessa ja myöhemmin avaamisessa olivat mahdottomia toteuttaa.³³⁵

Hannuksela ja Lilius päättelivät heti hyökkäysvaiheen ettei Laurila kyennyt johtamaan JR 16:ta heidän vaatimalla tavalla. Tämän jälkeen 19. Divisioonan komentaja ryhtyikin johtamaan itse osia rykmentistä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että parhaana pidetty I Pataljoona alistettiin aina joko suoraan divisioonan johdon tai jonkun toisen rykmentin komentajan alaisuuteen. Välillä myös muita rykmentin pataljoonia alistettiin toisille joukoille ja tämä aiheutti sekaannusta, koska välillä kukaan ei tiennyt kenen alaisuudessa niiden tuli taistella.³³⁶

19. Divisioonalle annettu tehtävä muodostui erittäin vaikeaksi ja hyökkäyksen eteneminen oli varsin hidasta verrattuna muihin divisiooniin. 19. Divisioonan esikunnassa palvelleet upseerit näkivätkin Hannukselan ja Laurilan välisen jännitteen myös mahdollisuudeksi itselleen. Huonolle menestykselle täytyi löytyä syitä ja yleensä syyt saatiin tykistön puutteesta sekä jalkaväkirykmentti 16:n ja erityisesti sen komentajan toiminnasta. Tällä tavoin huono menestys henkilöityi yhteen upseeriin, joka sai toimia koko divisioonan syyllisenä. Esimerkiksi KTR 10:n komentajan everstiluutnantti Sture Ehrnroothin mukaan hidaskäytännön eteneminen ei johtunut vain tykistön puutteesta tai sen pienestä kaliiperista, vaan myös jalkaväen ja erityisesti Laurilan johtaman rykmentin madaltunut taistelutahto vaikeutti taisteluita. Sama asia tulee esille myös 19. Divisioonan taistelukertomuksessa. Sen on tehnyt majuri Eino Savonheimo, joka toimi hyökkäysvaiheen aikana 19.DE:n operatiivisen osaston osastopäällikkönä. Koko taistelukertomus on rakennettu siten, että niin kauan kun eversti Laurila on JR 16:n komentajana, JR 16:n ja sen komentajan toiminta ja tykistön puute on syynä kaikkiin omien joukkojen vaikeuksiin yhdessä vahvasti linnoittautuneen ja taitavan vihollisen kanssa.³³⁷

Latikan mukaan erimielisyyksien ydin hyökkäysvaiheen aikana oli se, että

³³⁵19. Div:n taistelukertomus T17761, Latikka 1979, s. 58 SARk

³³⁶Latikka 1979, s. 60 SARk

³³⁷KTR 10:n taistelukertomus T9490, 19. Div:n taistelukertomus T17761 SARk

Laurila pyrki säästämään miehiään samalla kun 19.D:n johto vaati häneltä jatkuvaa häikäilemätöntä etenemistä.³³⁸ Tämä ristiriita korostui vielä, kun Laurila toimi omapäisesti toteuttaen tehtäviä omalla tavallaan. Divisioonan komentajan mukaan koko 19. Divisioonan toiminta vaikeutui, koska JR 16:ta ei voinut käyttää nopeisiin ja häikäilettömiin hyökkäyksiin JR 16:n komentajan saarrostuspelon vuoksi. Hannukselan mielestä myös liian suuri osa taistelevista joukoista oli määrätty varmistustehtäviin, jolloin varsinaisiin taiteluihin ei ollut aina tarpeeksi joukkoja käytettävissä.

Hannukselan ja Laurilan välinen kiista merkitsi myös sitä, että koko JR 16 sai välillä osakseen täysin kohtuutonta arvostelua. Koko rykmenttiä arvosteltiin heikoista taistelusuorituksista ja välillä sitä pidettiin lähes kelvottomana muuhun kuin varmistustehtäviin. Syynä tähän voidaan pitää enemmän kuitenkin 19. DE:n käsitystä Laurilan kyvyttömyydestä kuin itse rykmentin heikkoutta. JR 16:n joukkojen taistelutahdosta ja -taidosta todistaa myös se, että kun eversti Merikallio ryhtyi JR 16:n komentajaksi, niin samalla myös loppui rykmentin arvostelu 19. DE:ssa.

Eversti Merikallio oli taitava komentaja ja myös tämän vuoksi JR 16:n hyökkäys eteni verrattain hyvin aina Laatokan rantaan saakka. Tähän vaikuttaa kuitenkin myös se, että Merikallio sai johtaa rykmenttiä lähes yhtenäisenä. Laurilan aikana rykmentistä alistettiin jatkuvasti osastoja muille joukoille tai suunnattiin useaan eri suuntaan, joka vaikeutti osaltaan eversti Laurilan työtä.

8.2 Asian tutkinta

Eversti Laurilan siirtyessä pois 19. Divisioonasta divisioonan komentajan ja eversti Laurilan välit olivat täysin katkenneet. Tämän osoittaa se, että Laurila sai tiedon II ja III/JR 16:n alistamisesta JR 9:lle vasta kun uuden taisteluosaston komentaja eversti Kuistio saapui paikalle ja otti joukot komentoonsa. Sen sijaan divisioonan esikunta ei ollut ilmoittanut taistelujaotuksen muutoksesta mitenkään Laurilalle. Myöhemmin illalla 6.8., kun Laurila oli luovuttanut JR 16:n komentajan tehtävät ja oli saapunut divisioonan esikuntaan, eversti Hannuksela ei ottanut häntä ensin vastaan, vaan Laurila joutui odottamaan komentopaikan ulkopuolella. Eversti Hannuksela oli myös kieltänyt esikunnassa

³³⁸Latikka 1979, s. 59 SArk

toimineita upseereita puhumasta Laurilan kanssa.³³⁹

Ennen 6.8. tehtyä siirtovaatimusta Laurila oli kuitenkin jo 19.7. lähettänyt siirtoanomuksen VII AK:n komentajalle. JR 16 oli juuri vallannut Kangaskylän ja oli hyökkäämässä Kaalamo - Vannisenmäki -tien suunnassa. Tällöin Eversti Hannuksela syytti eversti Laurilaa, että hän oli omavaltaisesti käyttänyt taisteluissa III Pataljoonaa, vaikka divisioonan komentaja oli määrännyt pataljoonan käytettäväksi toisessa suunnassa. Ilmeisesti näiden syytösten jälkeen eversti Laurila teki siirtoanomuksen, jossa hän anoi siirtoa kenraalimajuri Paavo Talvela komentamaan VI AK:aan. Talvela oli ollut Laurilan esimies talvisodan aikana ja Laurila ilmeisesti katsoi saavansa oikeudenmukaisempaa kohtelua Talvelalta. Siirtoanomuksessaan hän pyysi, että hänen toimintansa JR 16:n komentajana tutkittaisiin. Normaalin virkatien mukaisesti siirtoanomuksen tuli kulkea myös Laurilan lähimmän esimiehen eli eversti Hannukselan kautta, joka teki anomukseen omat merkintänsä. Hannuksela sai siirtoanomuksen vasta 24.7., joten se oli ollut hukassa viisi päivää matkallaan divisioonan komentopaikalle. Eversti Hannuksela puolsi anomusta ja viittasi samalla myös omaan aiempaan esitykseensä JR 16:n komentajan vaihdosta 17.7.1941. Hän esitti myös käsityksensä siitä, että Laurila oli liikkuvassa sodankäynnissä eli hyökkäystaisteluissa sopimaton rykmentinkomentajan tehtäviin. Hannukselan mielestä Laurila tulisikin siirtää johonkin jalkaväen koulutuskeskukseen eikä rintamajoukkoihin. Hannuksela ottaa kantaa myös mahdolliseen Laurilan toiminnan tutkimiseen ja esittää, että mikäli VII AK:n komentaja katsoo tutkinnan aiheelliseksi, niin tutkinnan suorittajaksi tulisi määrätä joku AKE:n vanhempi upseeri, kuten esimerkiksi AKE:n esikuntapäällikkö. Lopuksi eversti Hannuksela esittää käsityksensä siirtoanomuksen syyksi ne nuhteet ja moitteet, joita hän on ollut pakotettu antamaan eversti Laurilalle vitkastelevan ja epäroivän toiminnan vuoksi.³⁴⁰

Kenraalimajuri Hägglund vastasi eversti Hannukselalle jo seuraavana päivänä. Hän kertoi, että oli puoltanut anomusta ja lähettänyt sen Karjalan Armeijan esikuntaan toimenpiteitä varten. Komentaja käski myös ilmoittaa Laurilalle, että hänen toimintansa ei ollut vastannut rykmentinkomentajalle asetettavia vaatimuksia. Tutkimusta asiasta ei

³³⁹Sotapvk JR 16 spk 10705, Latikka 1979, s. 56 SArk

³⁴⁰19. Div:n taistelukertomus T17761, Laurilan siirtoanomus VII AK:n komentajalle 19.7.1941 T22316/7 nro 14, Hägglund Heinrichsille 373/I/4./17.7.1941 P9066/3 SArk

myöskään suoritettaisi, koska Hägglund katsoi ettei hänellä ollut mitään syytä epäillä Laurilan esimiehen eli eversti Hannukselan arvostelukykyä, joten Laurilalla ei ollut edes oikeutta vaatia tutkimusta. Tämä tutkimuksen kieltäminen oli aivan normaali toimenpide VII AK:ssa, koska myös muille upseereille vastattiin samalla tavalla, jos he pyysivät toimintansa tutkimista.³⁴¹ Tämän perusteella eversti Laurilan siirtoanomus ei ollut mitenkään erityisasemassa eikä Laurilaa kohdeltu erityisen tyyliä siirtoasiassa VII AKE:ssa. Hägglund ilmeisesti katsoi Hannukselan antamien tietojen perusteella ettei Laurilasta ole rykmentinkomentajaksi ja halusi hänet tämän vuoksi pois komentamastaan armeijakunnasta.

Hägglund siis puolsi siirtoanomusta ja Laurilan siirtoa johonkin koulutuskeskukseen. Karjalan Armeijan komentaja kenraaliluutnantti Heinrichs lähestyi asiaa maltillisemmin ja antoi asian Päämajan tietoon vasta 5.8. tutkittuaan ensin asiaa viikon ajan. Hän onkin lisännyt lyijykynällä oman käsityksensä siirtoanomukseen. Sen mukaan asian arkaluontoisuuden takia hän ei käsitellyt asiaa kiireellisenä. Laurilan siirto voisi olla hyödyksi, mutta sen tulisi tapahtua niin, ettei se muodostuisi ”epäluottamuslauseeksi hänelle itselleen, eikä Etelä-Pohjanmaan sotilaille”.³⁴² Heinrichs ei siis käsitellyt asiaa kiireellisenä, mutta periaatteessa hyväksyi siirron. Hän ei kuitenkaan enää mainitse sekä Hägglundin että Hannukselan puoltoa koulutuskeskukseen, joten Heinrichsin mielestä Laurilan tulisi edelleen jatkaa rintamajoukoissa. Kun eversti Laurila sitten pyysi välittömästi vapautusta tehtävistään 6.8.1941, se voitiin hyväksyä ja JR 16 sai uuden komentajan.

Samana päivänä kun Laurila siirtyi pois JR 16:n komentajan tehtävistä, hän antoi myös oman päiväkäskynsä JR 16:n upseereille, aliupseereille ja miehistölle. Siinä hän kiittää kaikkia rykmenttiin kuuluvia ja korostaa erityisesti Etelä-Pohjanmaan sekä eteläpohjalaisuuden merkitystä velvoittavana tekijänä tulevissa tehtävissä.³⁴³

JR 16:n miehille eversti Laurilan siirto oli aivan käsittämätöntä ja se otettiin vastaan epäuskoisina eripuolilla rykmenttiä. III Pataljoonan sotapäiväkirjassa tieto otetaan

³⁴¹Hägglund Hannukselalle VII AKE Os 1. 468/I/4./25.7.1941 T22316/7 nro 14, I/JR 30:n komentajan tutkimuspyyntö toiminnastaan 451/I/4./25.7.1941 P9066/3 SARk

³⁴²Heinrichs siirtoanomukseen 5.8.1941 T22316/7 nro 14 SARk

³⁴³Laurilan päiväkäsky 6.8.1941 P11126/3 SARk

masentuneena vastaan 9.8. Sotapäiväkirjan mukaan oli ei ollut mahdollista, että rykmentinkomentajan vaihtaminen jotenkin parantaisi asioiden tilaa kesken sotatoimien. Laurila oli sotapäiväkirjan tekijän mukaan ”- - miehistötappioita välttävä, itseoikeutettu ja arvossapidetty eteläpohjalaisten johtaja - -”.³⁴⁴ 4.K:n päällikön kapteeni Nokuan mukaan miehet sanoivat sodan olevan ohi heidän osaltaan ja kaikki vaativat selvitystä siitä, miksi rykmentinkomentaja vaihtui. Miehillä ei ollut enää selvää mihinkä he voisivat nyt luottaa tiukan paikan tullen. Nokua sai kuitenkin asian selvitettyä niin, ettei mitään kieltäytymisiä esiintynyt siirron johdosta. JR 16:n joukot näkivät Laurilan miehiä säästävänä komentajana ja kiista Hannukselan kanssa nähtiin siis yleisesti miehiä säästävän ja säälimättä miehiä uhraavan johtamistavan välillä.³⁴⁵

Rykmentinkomentajan vaihtamisen tuli kulkea marsalkka Mannerheimin kautta. Samaan aikaan kun Laurila vaati uudelleen 6.8. siirtoa toisiin tehtäviin, niin hänen varsinainen siirtoanomuksensa oli ehtinyt Päämajaan saakka. Siellä siirtoasian valmistelu kuului komentoesikunnan päällikölle kenraaliluutnantti Wiljo Tuompolle. Vaikka kenraalimajuri Hägglund oli ollut sitä mieltä, että eversti Laurilan toiminnan tutkimista ei tarvittaisi, niin marsalkka Mannerheim määräsi Tuompon tutkimaan ”kurin ja hyvän hengen vastaisia ilmiöitä 19. Divisioonassa”.³⁴⁶ Mannerheim ei siis halunnut tutkittavaksi suoraan eversti Laurilan toimintaa, mutta käytännössä hänen tutkintapyyntönsä viittasi tähän.

Tuompon lisäksi tutkintaan osallistuvivat Päämajan tiedotusosaston päällikkö kapteeni Lehmus sekä korkeimman oikeuden oikeusneuvos Kekomäki. Tämä tutkimusryhmä suoritti 7.8.1941 matkan Kar.A:n ja VII AK:n komentajan luokse sekä 19. Divisioonan alueelle. Kirjoittamassaan raportissa Tuompo esittää aluksi sen, että 19. Divisioonassa ja erityisesti JR 16:ssa oli ollut ongelmia taisteluhengen kanssa. Tämä vuoksi tutkinta keskittyi juuri JR 16:n. Syynä huonoon hyökkäyshenkeen hän piti sitä, että jo ennen sotaa Etelä-Pohjanmaalla olisi ollut vallalla käsitys, että uuden sodan aikana heidän

³⁴⁴Sotapvk III/JR 16 spk 10741 SARk

³⁴⁵Pirilä 1985, s. 217, veteraanimuistelma alik Haapa-aho Lauri, veteraanimuistelma stm Hietala Arvo Alavuden sotaveteraanit, Latikka 1979, s. 51 SARk

³⁴⁶Ahto - Pirilä 1989, s. 453

ei tarvitse ”antaa niitä uhreja, mitä talvisota meiltä vaati”.³⁴⁷ Kun hyökkäyssota oli alkanut vahvasti varusteluja varustuksia vastaan ja tappiot olivat olleet suuret, niin hyökkäyshenki joukoissa oli romahtanut. Hän kuitenkin oli sitä mieltä, että alun vaikeiden taistelujen jälkeen myös JR 16:n kuri ja sisäinen henki oli selvästi parantunut.³⁴⁸

19. Divisioonan ja JR 16:n hyökkäyshengen heikkoutta oli selvästi liioiteltu Tuompolle jo ennen hänen tekemäänsä tarkastusmatkaa 19. Divisioonaan. Tuompon päiväkirjasta voikin päätellä, että hänellä oli erittäin vahvat ennakko-odotukset tarkastuksen alkaessa. Hän on 19.7. kirjoittanut päiväkirjaansa, että JR 16:ssa mielialat ovat aika matalalla. 7.8. Tuompo eli tarkastusmatkan aikana hän on sitten käsitellyt päiväkirjassaan pitkästi ”pohjalaisrykmenttien mielialaa ja kurittomuutta”, jonka syynä oli Laurilan pyrkimys säästää miestensä verta. Tämän vuoksi myös kuri oli puutteellinen ja karkaamistapauksia oli paljon.³⁴⁹ Onkin selvää, että Tuompon mielipiteen asiasta syntyivät keskusteluissa VII AK:n komentajan ja 19. Divisioonan komentajan kanssa, ennen kuin hän oli tavannut Laurilaa tai muita JR 16:n miehiä.

Keskustelussa Eversti Hannuksela oli sitä mieltä, että eversti Laurila oli ollut liian helläkätinen rykmenttinsä miehiä kohtaan. Laurilan miehiä säästävä taktiikka tukahdutti hänen mielestään koko rykmentin toiminnan. Samalla Hannuksela kertoi Tuompolle, että hänen mielestään Laurilalta puuttui taito ja tieto, jota rykmentinkomentaja tarvitsi hyökkäyssodassa. Eversti Hannuksela syytti Laurilaa myös annettujen käskyjen täyttämättä jättämisestä, passiivisuudesta ja vitkastelusta tehtävien täytäntöönpanossa, ilmoitusten laiminlyöneistä, erheellisten ja epämääräisten tietojen antamisesta koskien JR 16:n joukkojen sijaintia, kykenemättömyydestä nähdä kokonaistilanne sekä ”vastuunauliuden ja uskalluksen puuttumisesta vaatia rykmentiltä uhrauksien uhallakin suorituksia”.³⁵⁰ Hannukselan perustelut olivat siis pitkälle samat kuin hänen kirjoittamansa puolto siirtoanomuksessa.

³⁴⁷Tuompo 1994 s. 44, Tuompon raportti Mannerheimille 8.8.1941 s. 2 T22316/7 nro 14 SArk

³⁴⁸Tuompon raportti Mannerheimille 8.8.1941 s. 2 T22316/7 nro 14 SArk

³⁴⁹Tuompo 1994, s. 37, 44-45

³⁵⁰Tuompon raportti Mannerheimille 8.8.1941 s. 3-4 T22316/7 nro 14 SArk

Eversti Laurila pääsi vastaamaan näihin syytöksiin vielä samana iltapäivänä. Laurilan mukaan muutamia kieltäytymistapauksia oli ollut, mutta rykmentti oli suorittanut saamansa tehtävät. Syytöksiin passiivisuudesta ja liiasta varovaisuudesta, hän vastasi siten, että hänen mielestä paras mahdollinen tulos oli saavutettu, koska ”Pistoolilla ei eteläpohjalaisia saa mihinkään.”³⁵¹ Laurila myös sanoi pyrkivänsä aina siihen, että tehtävä tulisi täytetyksi mahdollisimman vähin tappioin. Koska hän tietää tilanteen parhaiten edessä, niin hänen pitää aina myös miettiä ja puntaroida se, miten tehtävä olisi paras suorittaa.³⁵² Huomioitavaa on tässä myös se, että Laurila myöntää suoraan pyrkineensä säästämään miehiään. Tästä huolimatta JR 16:n kokonaistappiot olivat 16.7. - 26.7.1941 yhteensä 552 miestä ja JR 58:n 329 miestä, joten ankarien läpimurtotaistelujen tappiot olivat olleet erittäin suuret JR 16:ssa. Rykmentti oli siis tehnyt raskaita uhrauksia taistelujen aikana, vaikka eversti Hannuksela väitti toisin ja eversti Laurila oli pyrkinyt säästämään miehiään.³⁵³

Tämän jälkeen kenraalimajuri Tuompo teki myös tarkastusmatkan rintaman takana olleiden miesten keskuudessa. Varsinaisia rintamajoukkoja hän ei tavannut jatkuvien taistelujen vuoksi. Näissä keskusteluissa hän ei havainnut mitään negatiivista ja toteaa, että eteneminen alun vaikeiden taistelujen jälkeen oli kohottanut mielialaa selvästi. Karkaamisrikkomusten perusteella hän ei myöskään voinut havaita mitään hälyttävää, sillä koko 19. Divisioonasta oli tuomittu 27 miestä karkaamisrikkomuksista. Nämä jakaantuivat suhteellisen tasan eri joukko-osastojen välillä siten, että JR 58:aan tuomituita kuului 11, JR 16:een 9, Kev.Os. 18:aan 8, KTR 10:n 2 ja Pion.P 30:een 7. Tuomittujen määrien perusteella onkin outoa, että Tuompo myöhemmin on sitä mieltä, että JR 58:n saavutukset ovat hyvät ja kuri moitteetonta verrattuna JR 16:n.³⁵⁴

Joukkojen hyvä henki onkin tullut Tuompolle yllätyksenä, koska vahvoista ennakkokäsityksistä huolimatta hän ei löytänyt mitään poikkeavaa itse joukkojen taistelu-

³⁵¹Laurila Tuompon raportissa Mannerheimille 8.8.1941 s. 5 T22316/7 nro 14 SArk

³⁵²Tuompon raportti Mannerheimille 8.8.1941 s. 5 T22316/7 nro 14 SArk, Laurila siis pääsi itse vastaamaan syytöksiin toisin kuten esim. Turja kirjassaan Kumuri 1989 esittää.

³⁵³Latikka 1979, s. 36 SArk

³⁵⁴Tuompon raportti Mannerheimille 8.8.1941 s. 1, 5 T22316/7 nro 14 SArk

halukkuudesta. Päinvastoin Tuompon mukaan miehissä oli ”toivehikasta mieltä”.³⁵⁵ Tämän osoittaa myös Kulomaa tutkimuksessaan, jossa hän käsittelee sotilaskarkuruutta vuosina 1941-1945. Tutkimuksen mukaan 19. Divisioonassa sotilaskarkuruutta esiintyi vähän verrattuna moneen muuhun Karjalan Armeijan yhtymään. Samaa todistaa myös se, että suojeluskuntapiirien kenttäoikeuksissa tuomittujen sotilaskarkurien määrä on yksi pienimmistä Vaasan sotilasläänin alueella.³⁵⁶

Tuompon mukaan sen sijaan sekä divisioonan komentaja että armeijakunnan komentaja ovat menettäneet luottamuksensa eversti Laurilaan ja tämä vaikutti koko 19. Divisioonan toimintaan. Samoin myös Laurila halusi siirtoa muualle rintamajoukkoihin. Tilanne oli myös kehittynyt niin pitkälle, että Laurila oli jo käytännössä siirtynyt pois komentajan tehtävistä. Näiden seikkojen valossa Tuompo esittääkin raporttinsa lopuksi, että Laurilan siirtoanomus tulisi hyväksyä, mutta kuitenkin niin, ”ettei muodostuisi miksikään epäluottamuslauseeksi”.³⁵⁷ On selvää, että vaikka tarkastuksen virallisena aiheena olikin koko 19. Divisioonan kurin tutkiminen, niin tosiasiaa se keskittyi vain eversti Hannukselan ja eversti Laurilan välisiin suhteisiin ja eversti Laurilan toimintaan JR 16:n komentajana. Tämä tapahtui myös siitä syystä, että mitään poikkeavaa 19. Divisioonan ja JR 16:n hyökkäyshengessä ei ollut ensimmäisten taistelujen jälkeen ollut kenraalimajuri Tuompon ennakkoepäilyistä huolimatta. III/JR 16:ssa oli kyllä ollut kieltäytymisiä myös ensimmäisten hyökkäysten jälkeen, mutta ne johtuivat suurista tappioista tykistökeskityksessä, eivätkä mistään kapinamielialasta.

Marsalkka Mannerheim teki päätöksensä Laurilan siirtoasiassa 9.8.1941. Heti päätöksenteon jälkeen kenraaliluutnantti Tuompo soitti VI AK:n komentajalle kenraalimajuri Talvelalle ja ilmoitti että Talvelan alaisena ollut everstiluutnantti Merikallio siirtyisi JR 16:n komentajaksi ja eversti Laurila siirtyisi Talvelan käyttöön. Aluksi Talvela vastusti tätä, mutta Mannerheimin pitäessä asiaa välttämättömänä, hän hyväksyi siirron. Ylipäällikkö lähetti vielä luottamuksellisen kirjeen Talvelalle, jossa hän perustelee siirtoa. Mannerheimin mukaan Laurila ei ole onnistunut toimimaan rykmentinkomentajana

³⁵⁵Tuompon raportti Mannerheimille 8.8.1941 s. 6 T22316/7 nro 14 SARk

³⁵⁶Kulomaa 1995, s. 110, 131-133

³⁵⁷Tuompon raportti Mannerheimille 8.8.1941 s. 6 T22316/7 nro 14 SARk

esimiestensä vaatimusten mukaan ja JR 16:n kurissa ja sisäisessä hengessä oli ollut parantamisen varaa. Mannerheim esittää myös, että Talvelan tulisi antaa Laurilalle aluksi vain lyhytaikaisia tehtäviä, ”jotta voitaisiin todeta, missä määrin hän nykyisin täyttää rykmentinkomentajan tehtävät ja velvollisuudet”.³⁵⁸ Talvela kuitenkin ohitti tämän kehotuksen ja nimitti Laurilan suoraan JR 22:n komentajaksi 5. Divisioonaan.³⁵⁹

Eversti Laurila toimi JR 22:n komentajana aina helmikuuhun 1942, kunnes hänet siirrettiin sairauden vuoksi kotijoukkoihin ja Vaasan sotilasläänin komentajaksi. Hänen toimintansa JR 22:n komentajana osoittaa kuitenkin sen, että hänestä oli hyökkäyssodassa rykmentin komentajaksi. Hän johti uutta rykmenttiään Tuulosjoen läpimurtotais- teluissa hyökkäämällä syvälle venäläisten selustaan, jossa hän katkaisi vihollisen yhdys- tien. Myöhemmin vielä JR 22 torjui useita vihollisen hyökkäystä Syvärinjoella. Kenraali- luutnantti Talvelan lausunnon mukaan Laurila kunnostautuikin tehtävissään ja osoitti henkilökohtaista urheutta taisteluissa. Aiemmat Laurilan saamat huonot arvostelut Talvela selittää komentajien erilaisilla luonteenominaisuuksilla.³⁶⁰ Tällä Talvela viittaa ilmeisesti suoraan Hannukselan ja Laurilan väliseen kiistaan. Laurilan toiminnan ja Talvelan antaman lausunnon valossa kenraalimajuri Hägglundin ja eversti Hannukselan esittämät syytökset ja perustelut Laurilan kyvyttömyydestä näyttävätkin perättömiltä.

9. LOPUKSI

Kesäkuussa 1941 liikekannallepanossa Etelä-Pohjanmaan Itäisen suojeluskuntapiirin alueelta koottiin Jalkaväkirykmentti 16 (JR 16). Suurin osa perustetun rykmentin miehistä oli vanhoja reserviläisiä, joilla oli sotakokemusta sodasta jo talvisodan ajalta. Jalkaväki- rykmentin komentajaksi määrättiin Etelä-Pohjanmaan Itäisen suojeluskuntapiirin komen-

³⁵⁸Mannerheim Talvelalle 1087/kom.1./a/9.8.1941 T22316/7 nro 14 SArk, Talvela 1976, s. 417

³⁵⁹Talvela 1976, s. 432

³⁶⁰Tiedotus Laurilan siirtämisestä kotijoukkoihin 1039/kom.1./a/sal/19.2.1942 T22316/7 nro 14 SArk, Niitemaa - Kallioniemi 1989, s. 280-285, 300-301, Elfvingren - Petramaa 1993, s. 180-181, Talvelan antama lausunto kenraalimajuri Oinoselle Pääma- jaan 12.1.1945 teoksessa Pirilä 1985 Maakuntapatriootit, s. 223

taja eversti Matti Laurila.

Välirauhan aikana tehtyjen suunnitelmien mukaisesti Jalkaväkirykmentti 16 muodosti liikekannallepanossa yhdessä JR 58:n ja JR 37:n kanssa 19. Divisioonan. Tämä divisioona oli varsin poikkeuksellinen yhdessä Lounais-Suomesta ja Satakunnasta perustettujen divisioonien kanssa, koska se koostui pelkästään reserviläistä eikä siinä ollut varusmiesosastoja, kuten muissa divisioonissa. Tämä näkyi myös aseistuksessa, joka ei ollut aivan samalla tasolla kuin muilla divisioonilla. Esimerkiksi 19. Divisioonan tykistön muodostaneelle KTR 10:lle ei riittänyt yhtään raskasta tykkipatteristoa, vaan sen kaikki kolme patteristoa oli varustettu kevyillä tykeillä. 19. Divisioonan komentajaksi määrättiin Vaasan sotilasläänin komentaja eversti Hannu Hannuksela.

19. Divisioonan keskitysmarssi päättyi Kiteenlahden alueelle heinäkuun 2. päivänä. 19.D ryhmittyi hyökkäykseen siten, että painopistehyökkäys suoritettiin Turkkilammen ja Niinisyrjän kylän väliin. Painopisteeseen keskitettiin jonoon viisi jalkaväkipataljoonaa ja hyökkäyksen kärkenä oli I/JR 58. Sen perään ryhmittyivät II/JR 58, III/JR 58 sekä II/JR 16 ja III/JR 16. Tämä erittäin kapea ja voimakas hyökkäysryhmitys johtui rajan pinnassa havaituista vahvoista venäläisten varusteluista, joiden heikoin kohta oli juuri hyökkäysmaaston kohdalla. Omaksi taisteluosastoksi erotetun I/JR 16:n tehtävänä oli vallata Kangaskylä painopistehyökkäyksen oikealta puolelta.

Vaikka itse rajanpinnassa olleet varustelutyöt olikin pystytty tiedustelemaan, niin suomalaisilla ei ollut tietoa siitä, mitä oli ensimmäisen varustelulinjan takana puolustuslinjan syvyydessä. Myöskään vihollisen laadusta tai määrästä ei ollut tarkkaa tietoa. Olemassa oli vain arvioita siitä, että rajan toisella puolella vastassa olisi rajavartioujoukkojen lisäksi venäläisrykmentti, jolla olisi käytössä jonkin verran tykistöä. Tosi-asiassa vastassa oli Neuvostoliiton valiodivisioonaksi määritelty 168. Divisioona, jota oli vielä vahvistettu yhdellä jalkaväkirykmentillä ja ainakin yhdellä kenttätykistörykmentillä.

Rajan pintaan ryhmittyneet suomalaisjoukot pyrkivät jatkuvasti täydentämään tiedustelutietoja tiedustelemalla vihollisen asemia sekä tähystämällä ja partioimalla. Tätä kuitenkin vaikeutti se, että maasto oli erittäin peitteistä ja rikkonaista, jolloin lentokoneesta tehdyt tähystyslennot eivät onnistuneet. Myös partiointitiedustelu oli hankalaa, koska venäläisjoukot olivat erittäin valppaina rajan pinnassa ja partiot eivät päässeet syvemmälle vihollisen ryhmitykseen. Vaikean tilanteen parantamiseksi I/JR 16 määrättiin tekemään väkivaltainen tiedustelu vihollisen aseisiin, mutta se epäonnistui ja vihollinen pystyi

painamaan hyökänneen joukon heti takaisin. Tiedustelun vaikeuksien vuoksi suomalaisjoukot joutuivatkin aloittamaan hyökkäyksen lähes sokkona.

Varsinainen hyökkäys alkoi noin viikon valmistautumisen jälkeen 10.7. kello 19.00. Painopisteessä etulinjassa hyökännyt JR 58 sai tehtyä läpimurron seuraavana päivänä. Tällöin divisioonan komentaja ryhtyi toteuttamaan alkuperäistä suunnitelmaa, eli JR 58 työntyi yhä syvemmälle vihollisen puolustusryhmittymykseen ja rintamaan muodostuneen kapean aukon varmistaminen annettiin JR 58:n takana tulleelle II/JR 16:lle.

Myös I/JR 16 pyrki toteuttamaan sille annettua tehtävää, mutta erityisesti se kärsi huonosti toteutetusta tiedustelusta. I Pataljoona joutui hyökkäämään vahvasti linnoittautunutta pataljoonaa vastaan. Tämän lisäksi ensimmäisessä tykistökeskityksessä monelle reserviläiselle iski kranaattikauhu, joka oli seurausta talvisodan aikaisista taisteluista. Kokonaisuudessaan pataljoonalle annettu tehtävä olikin ylimitoitettu ja I Pataljoonan tehtävää muutettiin hyökkäyksen epäonnistuttua. Sen tuli nyt vuorostaan valvoa painopistesuunnan sisäänmurtoa samalla kun II/JR 16 soluttautuisi JR 58:n perään.

Tässä tilanteessa 19. Divisioonan komentaja teki virheen. Hänellä oli liian kiire saada myös II/JR 16 JR 58:n perään. Hannuksela ei antanut eversti Laurilan pyynnöistä huolimatta II/JR 16:n odottaa niin kauan että I/JR 16:sta olisi saatu tarpeeksi joukkoja pitämään aukkoa auki. Tästä oli seurauksena se, että venäläiset saivat vastahyökkäyksellä sisäänmurron suljettua ja JR 58 ja II/JR 16 jäivät saarroksiin. Suoranaista hätää motissa olevilla ei ollut, koska vihollisella ei ollut tarpeeksi voimia neljän pataljoonan tuhoamiseen, mutta divisioonan hyökkäys keskeytyi moneksi vuorokaudeksi.

19. Divisioonan komentajan mielestä syynä joukkojen mottiin joutumiseen oli eversti Laurilan heikko toiminta. Samalla tuli myös ensikerran julkisesti esiin vastakainasettelu eversti Hannukselan ja eversti Laurilan välillä. Tämä miesten välinen jännite heijastui koko osaltaan koko JR 16:n toimintaan niin kauan kun eversti Laurila toimi JR 16:n komentajana.

Samaan aikaan III/JR 16 valtasi Niinisyrjän. Ennen hyökkäystä tapahtui oikeastaan koko hyökkäysvaiheen ainoa vakavampi rikkomus, kun osa 8.K:sta kieltäytyi hyökkäämästä uuden rajan yli. Suoranaisia kieltäytymisiä III Pataljoonalla oli myös muitakin, mutta ne johtuivat pitkälti Ihalanvaarassa yhdessä keskityksessä kärsittyjen raskaiden tappioiden aiheuttamasta järkytyksestä. Selvää kuitenkin on, että III Pataljoonassa vallitsi verrattain alhainen taistelumoraali lähes koko hyökkäysvaiheen ajan

pataljoonan komentajan vaihdoksesta huolimatta. III Pataljoonaa käytettiin pitkälti vain varmistus- ja reservitehtävissä.

Muutaman vuorokauden taistelujen jälkeen motti saatiin jälleen avattua ja samalla myös sisäänmurtoa saatiin levennettyä Niinisyrjän suuntaan. Läpimurtotaistelut olivat olleet kuitenkin erittäin raskaat ja niihin oli ollut käytettävissä aivan liian vähän joukkoja ja tykistöä. Toisaalta merkittäviä lisäjoukkoja ei ollut vapaana, sillä lähes kaikki joukko-osastot olivat kiinni omissa tehtävissään. Näin ollen tappioiden välttämiseksi 19. Divisioonan tehtävää olisi täytynyt muuttaa pelkäksi vihollisjoukkojen sitomiseksi läpimurtotaistelujen sijaan.

Kangaskylän valtauksen jälkeen JR 16 jaettiin kahteen erilliseen taisteluosastoon. I ja II Pataljoona hyökkäsivät kaakkoon Vannisenmäen suuntaan ja III Pataljoona lounaaseen kohti Haapavaarankylää. Ennen tätä taisteluvaihetta eversti Hannukselan ja eversti Laurilan väliset suhteet olivat huonontuneet niin paljon, että 19.7. Laurila teki siirtoanomuksen. Syynä tähän oli ilmeisesti Laurilan saamat moitteet motin avaamistaisteluista sekä kiista III Pataljoonan käyttöoikeudesta heti Kangaskylän taistelujen jälkeen. Laurila koki moitteet varsin henkilökohtaisesti ja hän ei voinut käsittää sitä, että häntä syytettiin venäläisten vastahyökkäyksen onnistumisesta, varsinkin kun hän itse oli ollut II Pataljoonan soluttamista vastaan.

Vannisenmäen taistelujen alkuvaiheessa I Pataljoonan komentaja majuri Vasama suoritti 19. Divisioonan taistelussa harvinaisen liikkeen, kun hänen johtamansa pataljoona koukkasi syvälle vihollisen selustaan Vannisenmäen eteläpuolelle. Tämä koukkaus suoritettiin suuren suon yli ja se yllätti venäläisjoukot täydellisesti. Kokonaisuudessaan Vannisenmäen taistelu oli varsin monivaiheinen venäläisten vallattua kylän vastahyökkäyksellä. JR 16 joutuikin kylän maastossa raskaisiin taisteluihin saadakseen rintaman vakautettua uudelleen.

Samaan aikaan III Pataljoonan tehtäväksi oli annettu Haapavaarankylän ja Kumurinkylän valtaaminen. Hyökkäystä ei ehditty kuitenkaan koskaan aloittaa, sillä III Pataljoona kärsi suuret tappiot tykistökeskityksessä Ihalanvaaran laella ja koko pataljoona jouduttiin vetämään pois taisteluista muutamaksi vuorokaudeksi. Tämän jälkeen III Pataljoonan taistelukelpoisuus oli erittäin kyseenalainen hyvin pitkään. 19. Divisioonana komentaja vaati kuitenkin Haapavaarankylän ja Kumurinkylän valtausta ja nyt myös II Pataljoona määrättiin mukaan hyökkäykseen. Joukot valtasivat Haapavaarankylän

verrattain helposti, mutta hyökkäys Kumurinkylään ja -mäelle joutui vaikeuksiin heti alusta pitäen.

Syynä epäonnistuneeseen Kumurin maaston valtaukseseen oli venäläisten erittäin voimakas vastustus raskaasti linnoitetuista puolustusasemista. Laurila ilmoitti itse divisioonan komentajalle, ettei hän aio uusia hyökkäystä, koska hänelle ei oltu annettu kaikkia olemassa olevia tiedustelutietoja alueesta. 19. Divisioonan esikunnan mielestä kysymys oli kuitenkin siitä, että JR 16 ei ollut itse tehnyt tarpeeksi hyvin vihollistiedustelua. Eversti Laurila kuitenkin puolustautui sillä, että divisioonan antamat aikamääreet olivat niin tiukat ettei kunnolliseen tiedusteluun ollut aikaa. Suurimmat kysymykset ovat kuitenkin nousseet esiin ilmakuviista, joihin oli merkitty alueella sijainneita vihollisasemia. JR 16:n johto ei ollut saanut tällaisia kuvia ennen hyökkäystä, vaikka niitä oli ollut alueella olleella tykistön upseerilla. Joissain lähteissä tätä on pidetty todisteena siitä, että 19. Divisioonan johto olisi halunnut tapattaa tahallaan JR 16:n miehiä, mutta luultavasti syynä oli kuitenkin erittäin paha virhe jossain 19. Divisioonan tiedusteluelimissä.

Kumurin taistelun jälkeen 19. Divisioonan johdon luottamus JR 16:n johtoon oli täydellisesti mennyt ja se alkoi jatkuvasti itse johtamaan tai alistamaan muille rykmen-teille erityisesti parhaana pidettyä I Pataljoonaa. II ja III Pataljoona joutuivat Koivikkomäen torjuntataistelun jälkeen noin viikoksi täydelliseen paitsioon toisarvoiseen varmistamistehtävään. Tällä 19. Divisioonan johto pyrki myös pitämään epäpätevänä pitämänsä eversti Laurilan irti hyökkäystaisteluista, sillä kukaan ei voinut kiistää sitä, etteikö hän olisi osannut johtaa puolustustaistelua.

Ennen Latvasyrjän suurtaistelua eversti Laurila pyysi uudelleen siirtoa ja tällä kertaa myös sai sen. Syynä siirtopyyntöön oli se, että eversti Hannuksela alistui jälleen pääosan JR 16:sta muille joukoille ja nyt Laurilan alaisuuteen ei jäänyt yhtään pataljoonaa. JR 16:n väliaikaiseksi komentajaksi määrättiin majuri Aarnio.

Itse Latvasyrjän taistelu oli suurin taistelu, johon 19. Divisioona oli siihen mennessä osallistunut. Käytännössä taistelua johti JR 9:n komentaja eversti Kuistio ja siihen osallistui yhteensä seitsemän suomalaista jalkaväkipataljoonaa kolmesta eri jalkaväkirykmentistä. Molemmiin puolin tehdyllä saarrostemisella Latvasyrjän kylässä ja sen itäpuolella olleet venäläisjoukot saatiin motitettua ja tuhottua lähes kokonaan. JR 16 osallistui erityisesti taistelun loppuvaiheessa syntyneen motin laukaisemiseen.

Elokuun 12. päivä JR 16:n komentajaksi määrättiin eversti Merikallio. Hän

joutui vaativan tehtävään ottaessaan vastaan rykmentin, jonka miehet olivat juuri menettäneet suurimman esikuvansa. Merikalliolla oli kuitenkin takanaan eversti Hannukselan täysi tuki. Tuen ja oman toimintansa ansioista hän pystyikin ottamaan rykmentin nopeasti haltuun. Komentajanvaihdos näkyi muutenkin koko JR 16:n toiminnassa. Rykmentti sai toimia loppuhyökkäyksen ajan yhdessä ja JR 16:sta tuli nyt kärkirykmentti joka avasi tietä muille. Tällä perusteella voidaankin sanoa, että syytökset JR 16:n kelvottomuudesta muihin verrattuna johtuivat täysin divisioonan johdon ja Laurilan välisistä riidoista.

I Pataljoona päätti hyökkäysvaiheen Otsoistenkylän ja -niemen valtaukseseen Laatokan rannikolla samalla kun III Pataljoona antoi Ahvenjärven ja Rautalahden välisellä kannaksella hyökkäysvastuun JR 58:lle. II Pataljoona oli vetäytynyt lepoon jo päivää aiemmin. Sotatoimet Laatokan luoteisrannalla päättyivät 20.8., jolloin 168. Divisioonan rippeet laivattiin Laatokan toiselle rannalle.

Koko 19. Divisioonan hyökkäysmatka Kiteeltä Rautalahdelle oli linnuntietä noin 40-50 kilometriä ja hyökkäys oli kestänyt noin 40 vuorokautta, joten päivävauhti oli ollut noin 1 kilometri. Jo tämä osoittaa sen, kuinka vaikean tehtävän koko 19. Divisioona oli suorittanut. Vastassa oli ollut vihollisen valiodivisioona, joka oli pystynyt hidastamaan ja viivyttämään hyökkääjän liikettä erittäin tehokkaasti. Alue oli ollut erityisesti rajan pinnassa erittäin vahvasti varusteltu. Maastollisesti hyökkäysalue oli muutenkin vaikea kukkuloiden, rotkojen, soiden ja jokien rikkomine muotoineen, koska venäläisten puolustus keskittyi teiden ympäristöille ja näin pakotti hyökkääjän toimimaan teiden ulkopuolella, kuten esimerkiksi I Pataljoona teki koukatessaan Lokasuon yli.

Laatokan luoteispuolen taistelujen jälkeen JR 16 siirrettiin aluksi Räisälään Karjalan kannaksen pohjoisosaan, jossa eversti Merikallio antoi rykmentille kurinpalautusta erilaisten harjoitusten muodossa. Syyskuun alussa JR 16 määrättiin siirtymään etelämmäksi Kivennavalle takaisin 19. Divisioonan yhteyteen. Samalla JR 16 aloitti noin kuukauden kestäneen asemasotavaiheen.

Kenttäarmeijan joukkojen nuorentaminen aloitettiin Karjalan kannaksella 15. lokakuuta. Tämä tarkoitti sitä, että osa joukoista siirsi nuoremmat vuoden 1912 jälkeen syntyneet reserviläiset ja varusmiehet omiin joukko-osastoihin. Näiden joukkojen tuli jäädä palvelukseen ja vanhennetut yksiköt oli tarkoitus kotiuttaa. 19. Divisioonassa JR 16 ja I/JR 37 määrättiin nuorennettaviksi 18.10. ja nuorennetuista joukoista muodostettiin 16. Prikaati marraskuun lopussa 1941. Suurimpana syynä uuteen järjestelmään siirtymiseen

oli se, että talouselämä tarvitsi kipeästi lisää työvoimaa.

Rykmentin uudelleenjärjestely tarkoitti myös sitä, että vanha sodan alusta asti koossa ollut joukko hajosi useaan eri osaan. Tämä saattoi heikentää hetkeksi koko joukon taistelukykyä, koska vanhat tutut yhteen hitsautuneet yksiköt hajosivat ja uudet yksiköt joutuivat uudelleen hakemaan oman muotonsa uusien miesten ja johtajien keskellä. Samalla joukot menettivät myös kuntarakenteeseen perustuneen pohjansa, joka toisaalta oli hyvä asia, koska tällöin suuret tappiot eivät kasaantuneet samalle kylälle tai kunnalle. Omaa eteläpohjalaista luonnettaan uusi 16. Prikaati ei kuitenkaan menettänyt, koska myös uusi miehistö oli koottu lähinnä Etelä-Pohjanmaalta.

Eversti Hannukselan ja eversti Laurilan välinen kiista johti 6.8. Laurilan tekemään toiseen siirtopyyntöön. Miesten väliset ongelmat olivat alkaneet jo välirauhan aikana, jolloin eversti Hannuksela oli nimitetty Vaasan sotilasläänin komentajaksi ja eversti Laurila Etelä-Pohjanmaa Itäisen suojeluskuntapiirin päälliköksi. Laurilalla oli Etelä-Pohjanmaalla maanpuolustusasioissa kuitenkin niin suuri arvovalta, että ihmiset asioivat suoraan Laurilan kanssa ja ohittivat Hannukselan. Samaan syyllistyi myös Laurila itse toimimalla niin kuin oli tottunut tekemään jo ennen talvisotaa. Hänellä oli myös tiivis yhteistyöverkosto, jonka avulla hän jätti ilmeisen tahallaan Hannukselan sivuun asioista, jotka olisivat kuuluneet myös lääninesikunnalle.

Erityisesti sodan aikana miesten erilainen tapa johtaa ja toteuttaa annettuja tehtäviä törmäsivät toisiinsa. Erittäin jyrkkä ja vaativa Hannuksela vaati alaisiltaan kuuliaisuutta ja välitöntä tehtävien täytäntöönpanoa millä hinnalla hyvänsä. Laurila taas oli enemmän mietiskelevä johtaja, joka halusi ensin itse miettiä mitä eri vaihtoehtoja oli olemassa ja miten tehtävä pystyttäisiin toteuttamaan mahdollisimman vähin tappioin.

JR 16:n miehet olivat ehdottoman lojaaleja eversti Laurilalle ja katsoivat kysymyksessä olevan kiistan miehiä tuhlaavan ja miehiä säästävän johtamistavan välillä. Rykmentissä oli vallalla myös käsitys, että eversti Hannuksela pyrkii vain lannistamaan maakunnan miehet sekä mustamaalaamaan eteläpohjalaisten ja erityisesti Laurilan sotilasmaineen. Huhuttiin myös siitä, että divisioonan johto haluaisi tahallaan tapattaa JR 16:n miehiä. Näitä huhuja vastaan on kuitenkin se seikka, että 19. Divisioonan kaikki joukot oli koottu Etelä-Pohjanmaalta ja jos kysymyksessä olisi ollut divisioonan komentajan ja hänen esikuntapäällikkönsä henkilökohtainen kostoretki maakuntaa vastaan niin silloin myös muut joukko-osastot olisivat joutuneet vaikeuksiin komentajan kanssa.

Pääasiallisena syynä eroon olikin kaksi täysin erilaista ihmistä, jotka eivät pystyneet toimimaan keskenään, molemmilla oli omat puutteensa ja omat hyvät puolensa. Armeijan hierarkkisessa yhteisössä alainen joutuu kuitenkin aina väistymään. Kysymyksessä ei ollut Hannukselan tai Laurilan kykenemättömyys omiin tehtäviinsä, vaikka Laurila lopulta sillä perusteella saatiinkin hakemaan siirtoa. Pitää myös muistaa se, ettei Laurilaa koskaan erotettu tai vapautettu tehtävistään, vaan hän itse pyysi siirtoa, tosin varsin painostettuna.

Eversti Laurila katsoi kuitenkin, että häntä oli kohdeltu väärin ja vaati tutkintaa toimistaan. Marsalkka Mannerheim määräsi tutkinnan toteuttavaksi, tosin tutkintamääräyksellä, joka koski koko 19. Divisioonaa. Vahvoista ennakkoepäilyistä huolimatta tutkimuksen tekijä kenraaliluutnantti Tuompo ei löytänyt Laurilan tai JR 16:n toiminnasta suurta huomautettavaa hyökkäyksen alkupäivinä tapahtuneiden kieltäytymisten jälkeen. Luottamuspuolan vuoksi, hän kannatti kuitenkin Laurilan siirtoa.

LÄHTEET

I Arkistolähteet:

Sota-Arkisto (SArk), Helsinki

1. Sotapäiväkirjat (sotapvk)

JR 16:n sotapäiväkirja	21.6.-28.11.1941	spk 10705
I/JR 16:n sotapäiväkirja	17.6.-16.7.1941	spk 10728
	17.7-6.8.1941	spk 10729
	8.8-4.9.1941	spk 10730
	7.9.1941-5.1.1942	spk 10731
II/JR 16:n sotapäiväkirja	25.6.1941-17.5.1942	spk 10736
III/JR 16:n sotapäiväkirja	18.6.-7.9.1941	spk 10741
	8.9.1941-17.2.1942	spk 20580
2./JR 16:n sotapäiväkirja	17.6.-22.8.1941	spk 10720
8./JR 16:n sotapäiväkirja	18.6.-24.10.1941	spk 10724
9./JR 16:n sotapäiväkirja	18.6-12.10.1941	spk 10725
19.DE sotapäiväkirja	10.6-16.8.1941	spk 6303
	17.8.1941-9.2.1942	spk 6304
19. Divisioonan Osasto I:n sotapäiväkirja		spk 6305

2. Taistelukertomukset

19. Divisioonan taistelukertomus 2.7.1941 - 20.8.1941	T17761
KTR 10:n taistelukertomukset Kitee - Rautalahti	spk 6309

3. Peruskokoelmat (P)

VII Armeijakunnan Toimisto I:n salaista ja yleistä kirjeistöä vuodelta 1941	P 9066/3
Jalkaväkirykmentti 16:n toimisto I:n arkisto vuodelta 1941	P 11121/1-6

Jalkaväkirykmentti 16:n II Pataljoonan arkisto P 11126/1-3

Jalkaväkirykmentti 16:n III Pataljoonan arkisto P 11130

4. Tulonumeron mukaan (T)

PM kom 1. Arvostelut vv 1939-1940 sodassa erityisesti ansioituneista upseereista
T22316/1

PM - PvPE kom 1. Upseerien siirtoja, rangaistuksia, kuolemantapauksia ym. koskevia
asiakirjoja, kansio nro 14 "Tapaus Laurila" T 22316/7

19. Divisioonan esikunnan toimisto III. Salaista ja yleistä kirjeistöä vuodelta 1941
T9479/4

Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo (EPMM)

Kevyt Osasto 18:n sotapäiväkirja 18.6.-28.11.1941

II Artikkelit ja kirjallisuus:

Ahto - Pirilä 1989 Ahto Sampo - Pirilä Veikko, Eteläpohjalaisia taisteluissa,
osa 2 1919-1945. Keuruu.

Antila 1987 Antila Elo, Kohti Koivikkomäkeä. Teoksessa Puolesta kan-
san ja maan. Sotien 1939-1945 lapualaiset rintamanaiset ja
sotaveteraanit, s. 16-17. Vaasa.

Elfvengren - Raunio 1993 Elfvengren Eero - Raunio Ari, Uudelleenjärjestelyt sekoitta-
vat kenttäarmeijan. Teoksessa Jatkosodan historia osa 4,
s.140-143. Porvoo.

Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987 Hahtela Martti - Juutilainen Anssi - Salmela
Väinö, Taisteleva JR 9. Jalkaväkirykmentti 9
1941-1944. Joensuu.

- Hurme 1959** Hurme S.R., NL:n 168. D:n puolustustaistelut ja vetäytyminen Sortavalan alueella heinä-elokuussa v 1941. Sotilasaikakauslehti 5/1959, s. 249-263.
- Hurmerinta - Viitanen 1994** Hurmerinta Ilmari - Viitanen Jukka, Suomen puolesta. Mannerheim-ristin ritarit 1941-1945. Saarijärvi.
- Jalkaväen ohjesääntö II, 2 Yksikköjen taistelu.** Helsinki 1941. 5. Painos.
- Jokipii 1987** Jokipii Mauno, Jatkosodan synty. Tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä 1940-41. Keuruu.
- Juutilainen 1988** Juutilainen Antti, Sota alkaa (sotatapahtumat ja joukkojen valmius). Teoksessa Jatkosodan historia osa 1, s. 203-239. Porvoo.
- Juutilainen 1993** Juutilainen Antti, Rintamajoukot myllerryksen kourissa. Teoksessa Jatkosodan historia osa 4, s. 155-163. Porvoo.
- Juutilainen 1995** Juutilainen Antti, Jatkosodan ajan maavoimien joukko-osastohistoriat. Sotahistoriallinen Aikakauskirja 14, s. 218-236.
- Jämsén 1991** Jämsén Asko, Alavuden historia II. Vapaussodasta kunta-
muodon muutokseen. Jyväskylä.
- Järvinen 1950** Järvinen Y.A., Jatkosodan taistelut. Porvoo
- Kadettiupseerit 1985** Kadettiupseerit 1920-1985. Kajaani
- Kangasniemi 1995** Kangasniemi Toimi, Peräseinäjoen kirja. Peräseinäjoki. 2. painos.
- Karttunen 1953** Karttunen M.O., Alavuden kirja. Kuvaus kotiseudusta ja sen vaiheista. Vaasa.
- Koppinen 1949** Koppinen V., Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemustemme valossa tarkastettuna. Tiede ja ase. Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu n:o 7, s. 14-52. Helsinki.
- Kortelainen 1985** Kortelainen Jorma, Mörön taival. Jalkaväkirykmentti 51 Suomen sodassa 1941-1942. Joensuu.

- Kulomaa 1995** Kulomaa Jukka, Käpykaartiin? 1941-1945. Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana. Helsinki.
- Kuussaari - Juutilainen 1989** Kuussaari Eero - Juutilainen Antti, Etelä-Kannaksen valtaus. Teoksessa Jatkosodan historia osa 2, s. 239-271. Porvoo.
- Latikka 1979** Latikka Matti, 19.D:n johtamistoiminnan tarkastelu 30.6.-13.8.1941 sotateoimissa. SKK:n diplomityö 1979.
- Laukkonen 1989** Laukkonen Ilmari, Töysän historia. Vaasa.
- Manninen 1977** Manninen Ohto, YH-päätös 1941. Sotilasaikakauslehti 3/1977, s. 164-170 ja 4/1977, s. 230-240.
- Manninen 1978** Manninen Ohto, Syväri vai Kannas – Suomen hyökkäyssuunnan ratkaisu kesäkuussa 1941. Sotahistoriallinen seura ja sotamuseo, vuosikirja X, s. 5-40. Joensuu.
- Manninen 1988** Manninen Ohto, Poliittinen kehitys talvisodasta heinäkuuhun 1941. Teoksessa Jatkosodan historia osa 1, s. 17-45. Porvoo.
- Manninen 1994** Manninen Ohto, Molotovin Coctail - Hitlerin sateenvarjo. Toisen maailmansodan historian uudelleen kirjoitusta. Helsinki.
- Mikola 1974** Mikola K.J., Suomalaisten joukkojen käyttösuunnitelmat v. 1941. Sotahistoriallinen seura ja sotamuseo, vuosikirja VIII, s. 5-24. Espoo.
- Mikola - Juutilainen 1988** Mikola Keijo - Juutilainen Antti, Suomen sotilaalliset ratkaisut alkuvuoden 1941 aikana. Teoksessa Jatkosodan historia osa 1, s. 165-187. Porvoo.
- Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II₂:een 1941.** Helsinki .
- Nurmio 1952** Nurmio Heikki, Venäläisten voimien saartaminen Laatokan luoteisrannikolla. Teoksessa Suomen sota 1941-1945 osa 2, s. 187-216. Helsinki.

- Nurmio- Juutilainen- Kallioniemi 1989** Nurmio Heikki - Juutilainen Antti - Kallioniemi Timo, VII Armeijakunnan hyökkäys Jänisjärven länsipuolelle. Teoksessa Jatkosodan historia osa 1, s. 289-311. Porvoo.
- Nurmio- Juutilainen- Kallioniemi 1989** Nurmio Heikki - Juutilainen - Kallioniemi Timo, VII ja I Armeijakunta valtaavat Laatokan luoteisrannikon. Teoksessa Jatkosodan historia osa 2, s. 13-39. Porvoo.
- Nurmio- Kallioniemi- Juutilainen 1988** Nurmio Heikki - Kallioniemi Timo - Juutilainen Antti, Karjalan Armeijan painopistesuunnan joukkojen hyökkäys Laatokan rantaan ja Tuulosjoelle. Teoksessa Jatkosodan historia osa 1, s. 239-289. Porvoo.
- Petramaa 1956** Petramaa A., Järjestelytoimenpiteet kenttäarmeijassa asemasodan aikana. Teoksessa Suomen sota 1941-1945 osa 6, s. 47-105. Helsinki.
- Pirilä 1985** Pirilä Veikko, Maakuntapatriootit. Reino Ala-Kulju ja Matti Laurila isänmaan ja kotiseudun asialla. Seinäjoki.
- Platonov 1979** Platonov S.P. (toim.), Taistelut Suomen rintamalla 1941-1944. Jyväskylä.
- Puumala 1992** Puumala Tuomo (toim.), Lehtimäen sotaveteraanit 1918, 1938-1940, 1941-1944. Kauhava.
- Ratia 1982** Ratia Viljo, Hyökkäys Laatokalle. Teoksessa Kutsui ääni isämaan. Jalkaväkirykmentti 58 1941-1944, s. 31-135. Vaasa.
- Ripatti 1975** Ripatti P.J., Suomen sodan 1941-45 pataljoonan ja patteriston komentajat. SKK:n diplomityö 1975
- Reini 1965** Reini K.O., Puolustusvalmistelut talvisodan jälkeen ja puolustusvalmius keväällä 1941. Teoksessa Suomen sota 1941-1945 osa 1, s. 76-142. Helsinki.

- Reini - Juutilainen 1988** Reini K.O. - Juutilainen Antti, Puolustusvoimat vuosien 1940 ja 1941 rauhan aikana. Teoksessa Jatkosodan historia osa 1, s. 45-165. Porvoo.
- Saressalo 1982** Saressalo Leo, Asemasodan alkuvaiheet. Teoksessa Kutsui ääni isämaan. Jalkaväkirykmentti 58 1941-1944, s.135-156. Vaasa.
- Simelius 1949** Simelius Sakari, Katsaus Laatokan pohjoispuolen ja Etelä-Aunuksen operaatioihin v. 1941. Reserviupseerilehti 10-11/1949, s.211-219, 12/1949, s. 275-280
- Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975.** Vaasa.
- Talvela 1976** Talvela Paavo, Muistelmat. Sotilaan elämä osa 1. Jyväskylä. 3. painos
- Tervasmäki 1978** Tervasmäki Vilho, Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939-1978. Hämeenlinna.
- Tiainen - Koukkunen 1965** Tiainen I.K. - Koukkunen Heikki, Sodan alkutapahtumat itärajalalla. Teoksessa Suomen sota 1941-1945 osa 1, s. 285-344. Kuopio.
- Tietoja Puna-armeijan organisaation kehityksestä vv. 1940-42.** 1942
- Tirronen 1975** Tirronen E.O., Sotatalous. Teoksessa Suomen sota 1941-1945 osa 11. Helsinki.
- Tirronen 1988** Tirronen E.O., Puolustusvoimat vuosien 1940 ja 1941 rauhan aikana (talous). Teoksessa Jatkosodan historia osa 1, s. 45-165. Porvoo.
- Tuompo 1994** Tuompo W.E., Päiväkirjani Päämajasta 1941-1945. Juva. 3. täydennetty painos.
- Turja 1989** Turja Ilmari, Kumuri: Kahden Everstin taistelu. Juva.
- Tynkkynen 1996** Tynkkynen Vesa, Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa. Joutsa.

- Ulkuniemi 1952** Ulkuniemi Martti, Tykistö taistelussa. Patterinpäällikön muistelmia kevyen patteriston vaiheista 1939-1940, 1941-1944. Vaasa. 2. Painos.
- Valpas 1974** Valpas Hugo, Lapuan lumiaura. Alavus
- Vasama 1989** Vasama Yrjö, Lapualta Laatokalle. I/JR 16 jatkosodan alkuvaiheissa v. 1941. Vaasa. 2. painos.
- Wessman 1965** Wessman Raimo, Poliittinen kehitys Suomessa talvisodan jälkeen. Teoksessa Suomen sota 1941-1945 osa 1, s. 31-76. Kuopio.

III Veteraanimuistelut, Alavuden sotaveteraanit :

Haapa-aho Lauri, syntynyt 6.4.1911 Alavus, sotilasarvo alikersantti

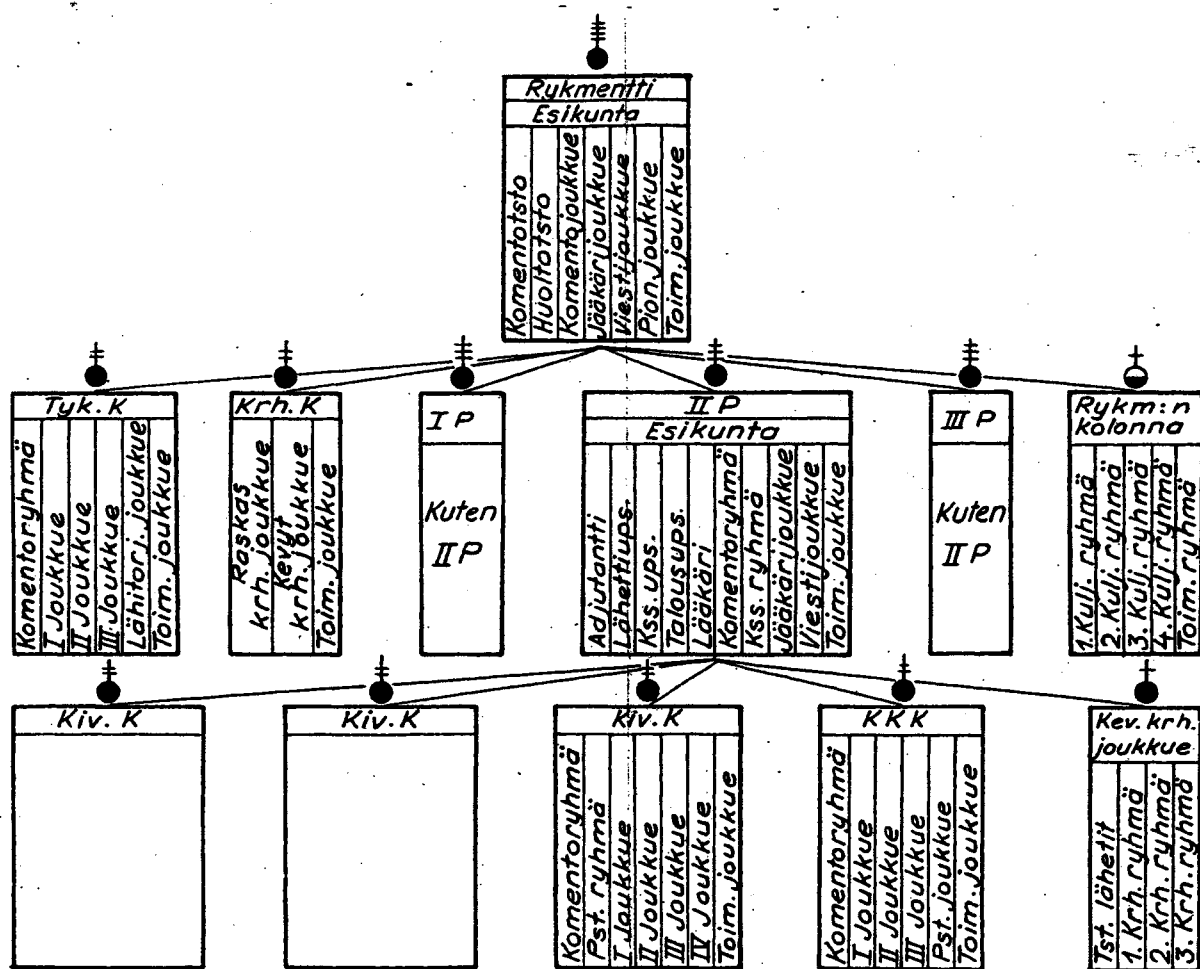
Hietala Arvo, syntynyt 12.7.1914 Alavus, sotilasarvo sotamies

LYHENTEET**Tutkimuksessa käytetyt lyhenteet:**

A	= armeija
AK	= armeijakunta
AKE	= armeijakunnan esikunta
D	= divisioona
DE	= divisioonan esikunta
Er.Jär.Ptri	= erillinen järeä patteri
Hp.R	= haupitsirykmentti
J	= joukkue
JP	= jääkäripataljoona
JPr	= jääkäriprikaati
JR	= jalkaväkirykmentti
Jär.Ptri	= järeä patteri
K	= komppania
krh	= kranaatinheitin
KTR	= kenttätykistörykmentti
Lin.P	= linnoituspataljoona
Lin.Psto	= linnoitustykistöpatteristo
Kev.Os.	= kevyt osasto
Kev.Psto	= kevyt patteristo
Os.	= osasto
ptri	= patteri
Pion.P	= pioneeripataljoona
pst	= panssarintorjunta
RajaJK	= rajajääkärikomppania
Rask.Psto	= raskas patteristo
JR 16 (- I P)	= JR 16 poislukien I Pataljoona
II/JR 16 (- 5.K)	= JR 16:n II Pataljoona poislukien 5.K
1./JR 16	= JR 16:n 1. Komppania

LIITTEET

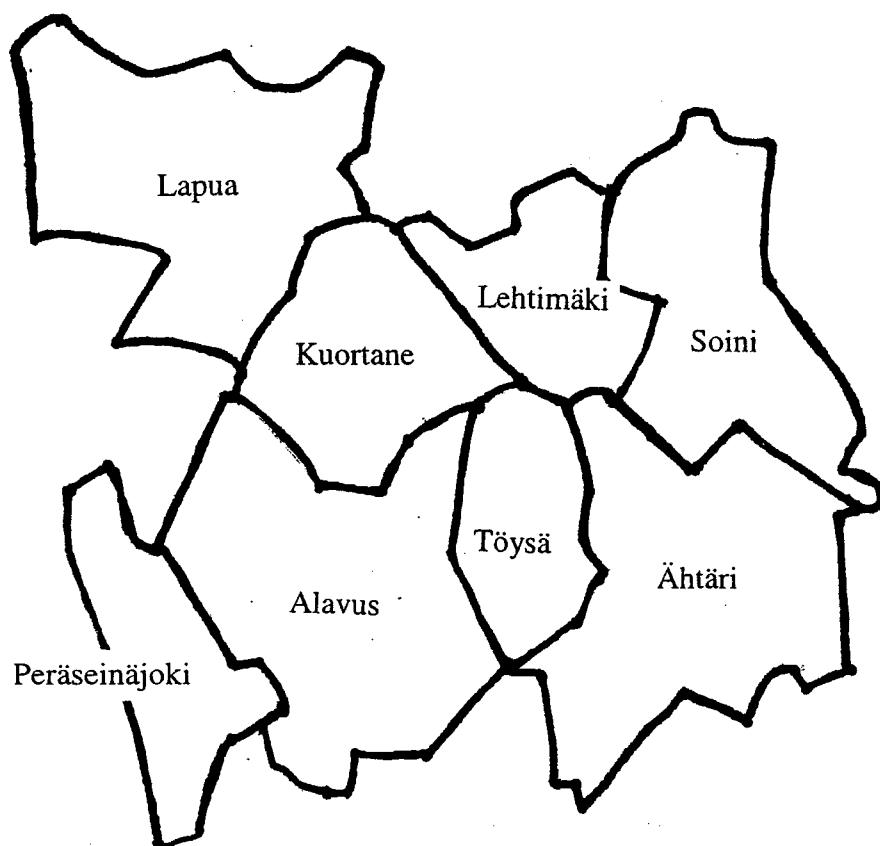
Liite 1. Jalkaväkirykmentin kokoonpano ja vahvuus jatkosodan alussa

	u	au	m	yht
Rykmentin esikunta	18	36	155	209
Pataljoona	31	149	824	1022
Kiväärikomppania	5	28	172	205
Konekiväärikomppania	5	30	162	197
Kranaatinheitinkomppania	3	30	121	154
Tykkikomppania	5	20	111	136
Kolonna	-	8	41	49
Koko rykmentti	119	543	2954	3616

Lähteet: Muutokset ja lisäykset J.O.I:een ja J.O.II:een 1941, Suomen sota 1941-1945 osa I 1965, s. 417

Liite 2. JR 16:n joukkojen perustamispaikat

JR 16:n esikunta	I Pataljoona	II Pataljoona	III Pataljoona
Lapua	Lapua	Alavus	Ähtäri
	Kuortane	Peräseinäjoki	Töysä
			Lehtimäki
			Soini

**Kranaatinheitinkomppania ja
tykkikomppania**

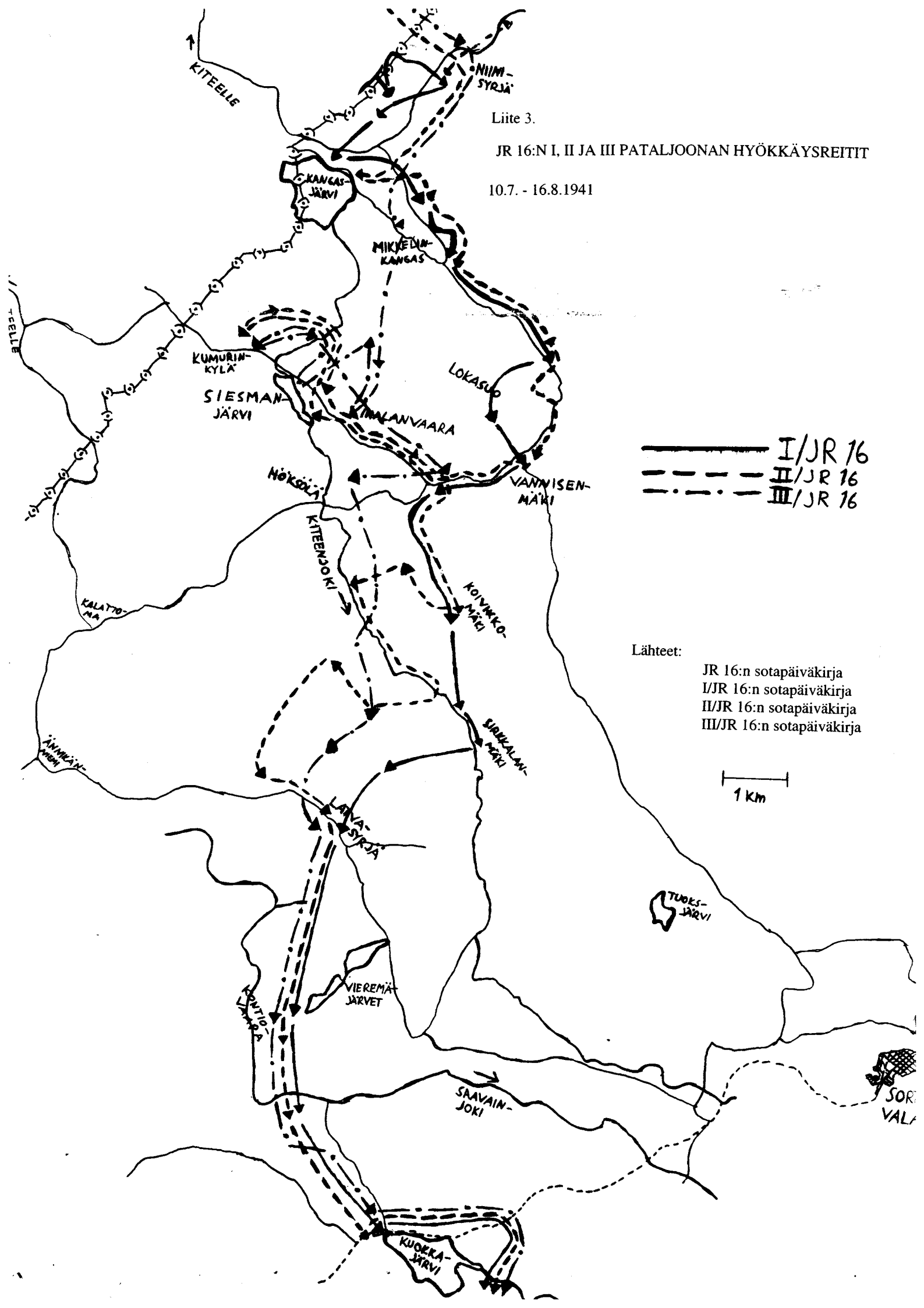
Ähtäri

KITEELLE

Liite 3.

JR 16:N I, II JA III PATALJOONAN HYÖKKÄYSREITIT

10.7. - 16.8.1941

————— I/JR 16
 - - - - - II/JR 16
 - · - · - III/JR 16

Lähteet:

- JR 16:n sotapäiväkirja
- I/JR 16:n sotapäiväkirja
- II/JR 16:n sotapäiväkirja
- III/JR 16:n sotapäiväkirja

1 km

TUUS-JÄRVI

VIEREMÄ-JÄRVET

SAAVAIN-JOKI

SORVALI

KUORKA-JÄRVI

KONTIO-LAMMI

KITEENJOKI

KOIVIKKO-MÄKI

SIRKALAN-MÄKI

VANNISEN-MÄKI

IMALANVAARA

LOKASUO

SIESMAN-JÄRVI

KUMURIN-KYLÄ

MIKKELIN-KANGAS

KANGAS-JÄRVI

NIIM-SYRJÄ

KITEELLE

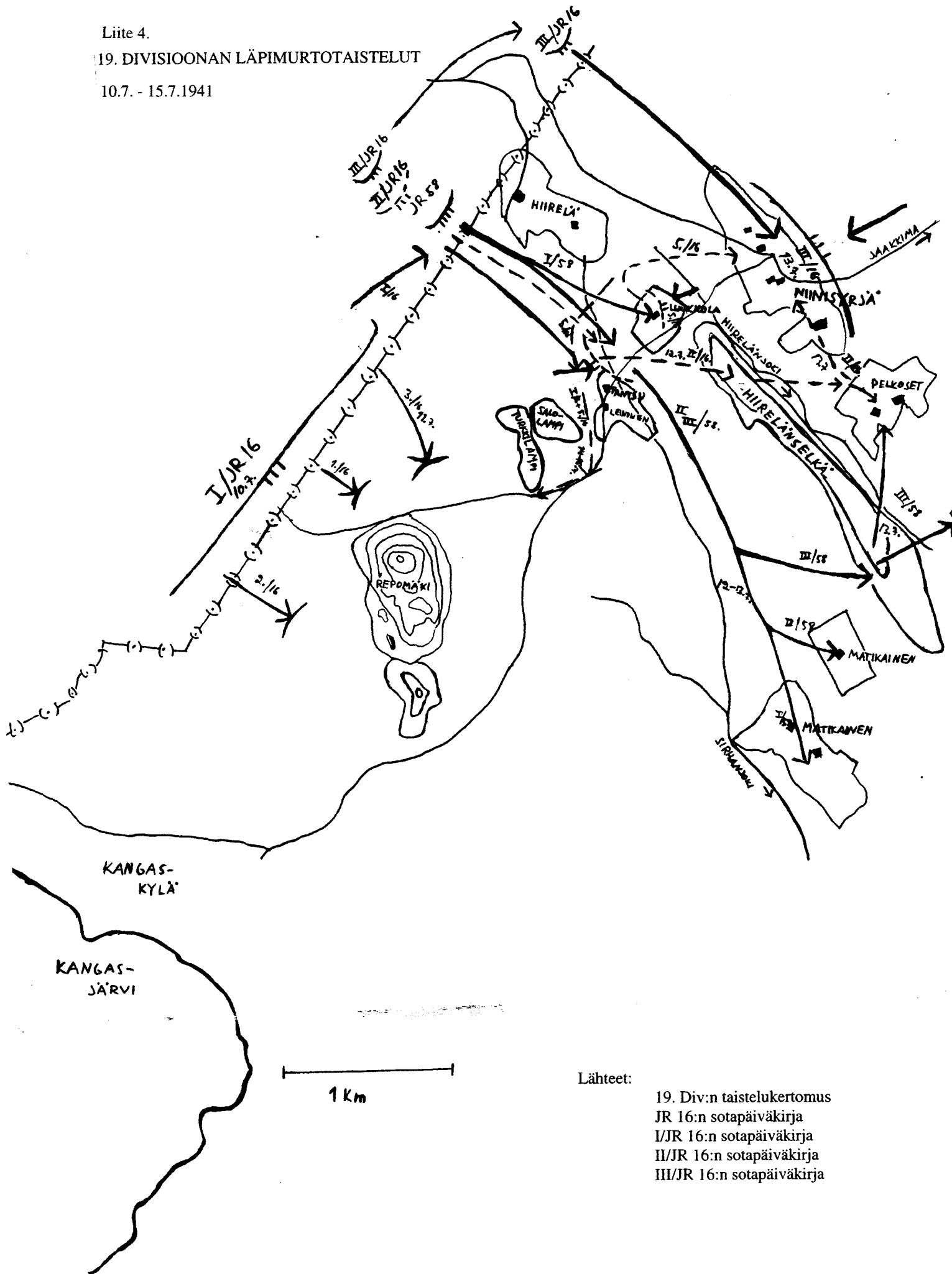
KALATTO-MA

ÄMMÄN-MÄKI

Liite 4.

19. DIVISIOONAN LÄPIMURTOTAISTELUT

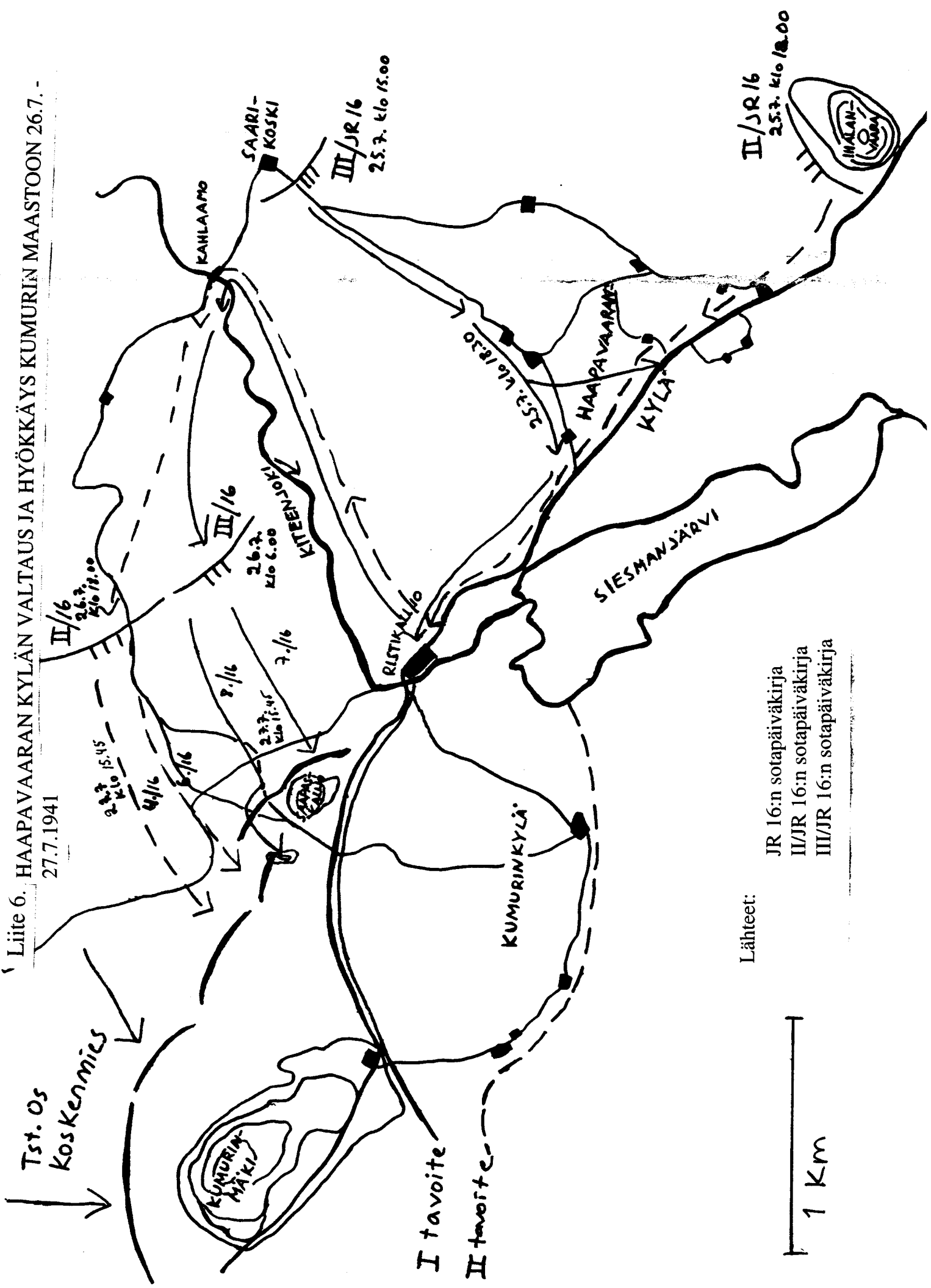
10.7. - 15.7.1941

Lähteet:

- 19. Div:n taistelukertomus
- JR 16:n sotapäiväkirja
- I/JR 16:n sotapäiväkirja
- II/JR 16:n sotapäiväkirja
- III/JR 16:n sotapäiväkirja

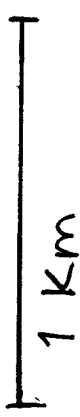
Liite 6. HAAPAVAARAN KYLÄN VALTAUS JA HYÖKKÄYS KUMURIN MAASTOON 26.7. - 27.7.1941

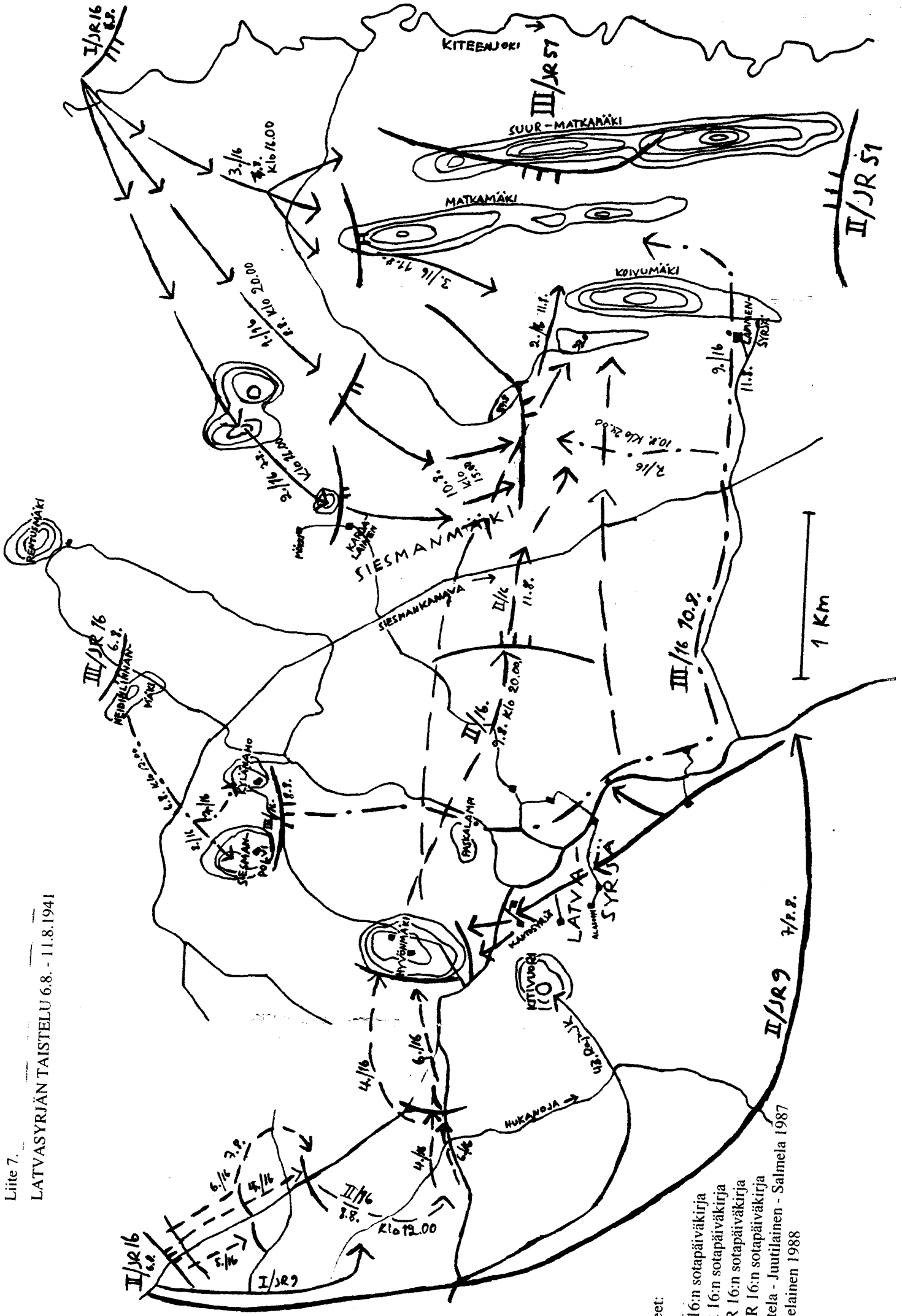
Tst. os
Koskenmies

Lähteet:

- JR 16:n sotapäiväkirja
- II/JR 16:n sotapäiväkirja
- III/JR 16:n sotapäiväkirja

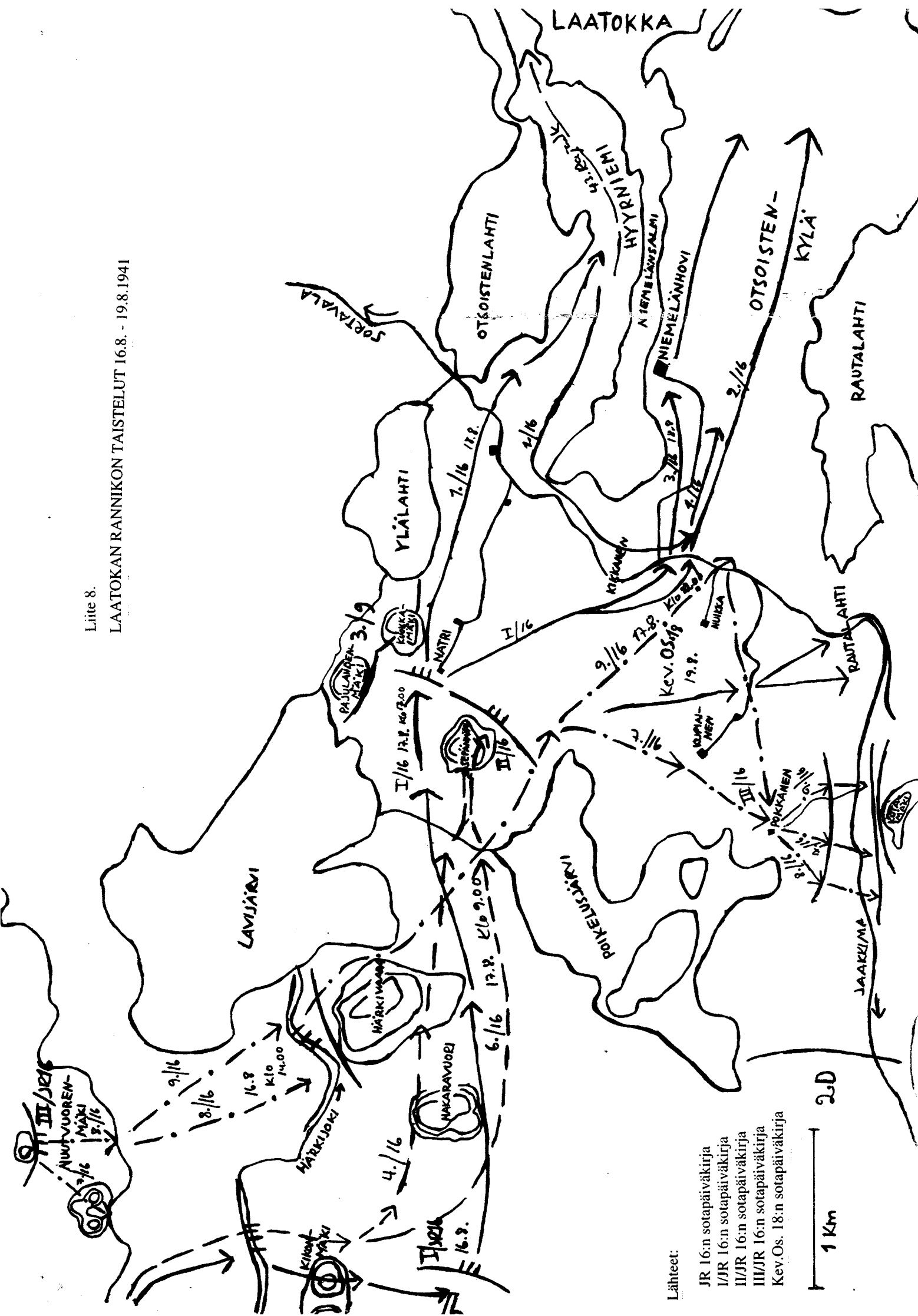
Liite 7.
LATVASYRJÄN TAISTELU 6.8. - 11.8.1941

Lähteet:
 JR 16:n sotapäiväkirja
 I/JR 16:n sotapäiväkirja
 II/JR 16:n sotapäiväkirja
 III/JR 16:n sotapäiväkirja
 Hahtela - Juutilainen - Salmela 1987
 Kortelainen 1988

Liite 8.

LAATOKAN RANNIKON TAISTELUT 16.8. - 19.8.1941

Lähteet:

- JR 16:n sotapäiväkirja
- I/JR 16:n sotapäiväkirja
- III/JR 16:n sotapäiväkirja
- III/JR 16:n sotapäiväkirja
- Kev.Os. 18:n sotapäiväkirja

Liite 9. JR 16:n I, II ja III Pataljoonan tappiot 8.7.-20.8.1941

	upseerit	aliupseerit	miehet	yhteensä
I P				
Haavoittuneet	10	65	269	344
Kaatuneet	2	14	48	64
II P				
Haavoittuneet	10	45	165	220
Kaatuneet	2	9	29	40
III P				
Haavoittuneet	13	46	160	219
Kaatuneet	2	11	41	54
YHTEENSÄ				
Haavoittuneet	33	156	594	783
Kaatuneet	6	34	118	158
	39	190	712	941

Lähde: JR 16:n vahvuusilmoitus P11121/1 SArk